

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

BİR AVRUPA BİRLİĞİ DEĞERİ OLARAK
İLKÖĞRETİM OKULLARINDA İNSAN HAKLARI
EĞİTİMİ

V. ATILLA OĞUŞGİL

2502050081

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. HÜLYA BAYKAL

İSTANBUL 2008

BİR AVRUPA BİRLİĞİ DEĞERİ OLARAK İLKÖĞRETİM OKULLARINDA İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

V. ATILLA OĞUŞGİL

ÖZ

Bu çalışma, Avrupa Birliği değerleri arasında yer alan İnsan Hakları kavramının eğitim boyutunun önemini vurgulamak ve bu değerın İlköğretim müfredatında yer aldığı biçimiyle “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersini değerlendirmek ve bu dersin işlenişi ile ilgili bazı öneriler geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, İnsan Hakları kavramı detaylı bir şekilde irdelenmiş ve Birleşmiş Milletler, UNESCO, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi kuruluşların insan haklarının gelişimine yönelik ürettiği birtakım belgeler yer almıştır. İkinci bölümde, insan hakları kavramının eğitim boyutu ele alınmış, uluslararası sözleşmelerdeki eğitim hakkı, insan hakları eğitiminin dünya içinde tarihi gelişimi, çerçevesi, anlamı, amaçları, prensipleri ve UNESCO’nun insan hakları eğitimi ile ilgili faaliyetleri konu edilmiştir. Üçüncü bölümde, iç hukuk açısından eğitim hakkı, Türkiye’de insan hakları eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalar ve araştırmalar ile ilköğretim okullarında okutulan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi irdelenmiştir. Son bölümde ise, İlköğretim Okullarında daha iyi ve etkili bir insan hakları eğitimi verilebilmesi için okul, sınıf ve öğretmen gibi temel unsurların rolleri tartışılmış ve bu konuda birtakım öneriler sunulmuştur. Böylece, İnsan Hakları kavramının gelecek kuşaklarımızı oluşturacak İlköğretim öğrencilerinin zihninde daha iyi yer edinmesi olanağı sağlanmış olacaktır.

AS A EUROPEAN UNION VALUE

HUMAN RIGHTS EDUCATION IN THE PRIMARY SCHOOLS

V. ATILLA OĞUŞGİL

ABSTRACT

This study was prepared in order to emphasize the importance of the educational dimension of the concept of Human Rights which is among the values of European Union and evaluate the “Citizenship and Human Rights Education” course in the way it takes place in the curriculum of primary schools and make some suggestions concerning the treatment of this course.

Our study consists of four chapters. The first chapter comprises the scrutiny of the concept of human rights and the contributions of some international institutions such as United Nations, UNESCO, The Council of Europe and European Union along with their several documents about human rights. The following chapter concerns the educational dimension of the concept of human rights. The right to education as it takes place in the documents of aforementioned institutions, the historical development, framework, meaning, aims and principles of human rights education in the world and also the activities of UNESCO about human rights education are discussed in this chapter. The third chapter includes the right to education as it takes place in the internal regulations, the studies and researches which are about human rights education in Turkey and the “Citizenship and Human Rights Education” course in the primary schools. The last chapter discusses the roles of the fundamental elements such as; the school, classroom and teacher in human rights education for a better teaching atmosphere and eventually presents some suggestions about how human rights could be taught more effectively. By this way, it will be ensured that the concept of human rights will take place firmly in the mind of children who will form our next generations.

ÖNSÖZ

Kişinin doğuştan sahip olduğu haklar günümüzde gelişmişliğin en önemli ölçütlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu kavram Avrupa Kıtası'nı Birlik yapan değerler arasında da çok önemli bir yere sahiptir ve aday ülkeler için Birliğe kabul edilebilme yolunda gerçekleştirmeleri gereken ve en önde gelen kriterler arasındadır. Bu nedenle de ülkeler insan hakları konusunda bilinçli ve duyarlı bireyler yetiştirmek gayesiyle insan hakları eğitimine oldukça fazla önem vermektedirler.

İnsan Hakları kavramının irdelendiği ve özellikle de bu kavramın İlköğretim müfredatındaki derslerden biri olan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinde öğrencilere nasıl etkili ve verimli bir şekilde kazandırılabilceği üzerine olan bu çalışmanın gerçekleşmesi sürecinde birçok kişinin desteğini gördüm. Öncelikle, danışmanlığını zaman ve mekanla sınırlandırmayan, yazım aşamasındaki teşvikiyle motivasyonumu artıran ve tezimi en kısa sürede tamamlama gayretime ortak olan danışmanım Prof. Dr. Hülya BAYKAL' a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yine çalışmamı öneri ve yardımları ile yön veren Prof. Dr. Şener AKYOL, Prof. Dr. Semih GEMALMAZ, Prof. Dr. Gülnihal KÜKEN ve Doç. Dr. Arzu KİHTİR'e teşekkürü bir borç bilirim.

V. Atilla OĞUŞGİL

İstanbul, 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

1. İNSAN HAKLARI	6
1.1. Demokrasi - İnsan Hakları İlişkisi	6
1.1.1. Demokrasi	7
1.1.2. İnsan Haklarına İlişkin Kavramlar	9
1.1.2.1. İnsan	9
1.1.2.2. Hak	10
1.1.3. İnsan Hakları	12
1.2. İnsan Haklarının Önemi	17
1.3. İnsan Haklarının Korunmasına Yönelik Uluslararası Sözleşmeler	19
1.3.1. Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri	20
1.3.1.1. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi	23
1.3.1.2. Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	25

1.3.1.3. Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi	26
1.3.1.4. Çocuk Hakları Sözleşmesi	27
1.3.1.5. İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı Ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme	31
1.3.2. UNESCO Sözleşmeleri	33
1.3.3. Avrupa Konseyi Sözleşmeleri	36
1.3.3.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	36
1.3.3.2. Avrupa Konseyi Sosyal Haklara İlişkin Sözleşmeler	41
1.3.3.2.1. Avrupa Sosyal Şartı	41
1.3.3.3. Avrupa Konseyi İşkence ve Kötü Muamelenin Önlenmesine Yönelik Sözleşmeler	44
1.3.3.3.1. Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi	44
1.3.3.4. Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşmeler	45
1.3.3.5. Dil ve Azınlık Haklarına İlişkin Sözleşmeler	46
1.3.4. Avrupa Birliği Sözleşmeleri	47
1.3.4.1. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı	48

BÖLÜM II

2. İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ	51
2.1. Eğitim Hakkı	51
2.1.1. Temel Uluslararası Belgelerde Eğitim Hakkı	52
2.2. İnsan Hakları Eğitimi ve Çerçevesi	59
2.3. İnsan Hakları Eğitim Faaliyetlerinin Prensipleri	61
2.4. İnsan Hakları Eğitimin Amaçları	62
2.5. İnsan Hakları Eğitiminin Tarih İçinde Gelişimi	65
2.6. İnsan Hakları Eğitime Temel Yaklaşımlar	67
2.6.1. İnsan Hakları Eğitime Disiplinlerarası Yaklaşım	67

2.6.2. İnsan Hakları Eğitimine Ulusal Yaklaşım	69
2.6.3. İnsan Hakları Eğitiminde Karşılaştırmalı (Mukayeseli) Yaklaşım	69
2.6.4. İnsan Hakları Eğitiminde Uluslararası Yaklaşım	70
2.6.5. İnsan Hakları Eğitiminde Bütünsel Bir Yaklaşım	72
2.7. Uluslararası Alanda İnsan Hakları Eğitimi	75
2.7.1 UNESCO'nun İnsan Hakları Eğitimi'ndeki Faaliyetleri	76
2.7.1.1. Uluslararası kural oluşturan belgelerin geliştirilmesi ve denetimi: Kongreler, Tavsiyeler ve Deklarasyonlar	77
2.7.1.2. Bölgesel ve Ulusal Kabiliyetlerin Geliştirilmesini Desteklemek	79
2.7.1.3. Savunma ve Ağ Oluşturma	87

BÖLÜM III

3. TÜRKİYE VE TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİ'NDE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ	94
3.1. Eğitim	94
3.2. İç Hukuk Açısından Eğitim Hakkı	95
3.3. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları	98
3.4. İnsan Hakları Eğitiminde Bireylere Kazandırılmak İstenen Tutum ve Davranışlar	100
3.5. Türkiye'de İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Çalışmalar	104
3.6. Türkiye'de İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Araştırmalar	108
3.7. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi	120
3.8. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Kitapları	124

BÖLÜM IV

4. DAHA İYİ BİR İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ	130
4.1. Okullarda İnsan Hakları Ortamının Araştırılması	130
4.2. BM İnsan Hakları Eğitimi İçin Dünya Programı Kapsamında Okullarda İnsan Hakları Eğitimi	135
4.3. İnsan Hakları Eğitiminin Okulda Geliştirilmesi	139
4.4. İnsan Hakları Eğitiminde Öğretmenin Rolü	145
4.5. Öğrenciler Arası İlişkiler	150
4.6. Daha İyi Bir İnsan Hakları Eğitimi Ortamı Oluşturulması	151
4.7. İnsan Hakları Eğitiminde Öğretim Yöntemleri	153
4.7.1. Rol Oynama	155
4.7.2. İkili ve Grup Çalışmaları	158
4.7.3. Sesli Düşünme	159
4.7.4. Tüm Sınıf Tartışması	161
4.7.5. Sorgulama	163
4.7.6. Projeler	165
4.7.7. Taslak Oluşturma, Resmetme	166
4.7.8. Bilgiyi Yeniden Oluşturma	168
4.8. Diğer Ana Dersler içinde İnsan Hakları Eğitiminin Verilmesi	169
 SONUÇ	 173
KAYNAKÇA	179
EKLER	189
ÖZGEÇMİŞ	209

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
BM	Birleşmiş Milletler
Çev.	Çeviren
ESKHS	Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi
İHE	İnsan Hakları Eğitimi
md.	madde
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
STÖ	Sivil Toplum Örgütleri
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TDV	Türk Demokrasi Vakfı
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

GİRİŞ

Özellikle 2. Dünya Savaşı'nın beraberinde getirdiği korkunç sonuçlar, insan hak ve özgürlüklerinin ulusal olduğu kadar uluslararası düzlemde de tanınması ve korunması gereğini beraberinde getirmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde kabul ve ilan edilen “İnsan Hakları Evrensel Bildirisi” ve akabinde Avrupa Konseyi bünyesinde 04 Kasım 1950 tarihinde imzalanıp 03 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe giren “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” bu gereksinimin örnek teşkil edebilecek önemli sonuçlarıdır. Bu metinlerin önemi, insan haklarını 2. Dünya savaşı sonrasında uluslararası düzeye taşımasında temel işlev görev belgeler olmasından gelmektedir. Bu belgeleri takiben, insan haklarının hem uluslararası düzlemde hem de bölgesel düzlemde kurumsallaşması süreci, ileriki yıllarda gerek yukarıda bahsettiğimiz kuruluşların gerekse diğer birtakım kuruluşların üretmiş olduğu birçok insan hakları belgeleri ile devam etmiştir.

İnsan hakları, bireylerin salt insan olmakla kazandıkları hakları ifade etmektedir. Özünde genel ve evrensel niteliklidir. Bu haklar, bütün insanların sahip olması gereken haklardır. İnsan hakları, insanoğlunun temel hak ve özgürlükleri çabalarının başladığı günden bu yana düşünürleri meşgul etmiş ve özellikle de geçen yüzyıl içinde dünya kamuoyunun çok yakından ilgilendiği bir konu halini almıştır.

Günümüz çağdaş dünyasında insan haklarının hayata geçirilmesi, bütün insanlık için zorunlu bir hale gelmiştir. Ancak şu nokta unutulmaması gerekir ki, insan haklarının gelişmesi ve temel hak ve özgürlüklerin layıkıyla hayata geçirilmesi sadece devletlerin veya uluslararası kuruluşların bildiri yayımlamaları veya sözleşme ve antlaşma

niteliğinde belge imzalamaları veya bu belgelerin insan hakları kavramını öne çıkaran atıf yapmaları ile mümkün olmamaktadır. Bireylerde insan hakları ile ilgili bilgi ve bilincin gelişmesi ve yaygınlaşması ancak bu bilgilerin bilinmesi, kabullenilmesi ve yaşanmasıyla mümkün olacaktır. Bu itibarla, insan haklarının korunup kollanması ve hayata geçirilmesi hukuka ve yaptırım gücüne sahip birtakım koruma mekanizmalarına bağlı olmasından çok bu hakları koruyacak ve hayata geçirecek bireylerin eğitime bağlıdır. Bütün bunlar bizi insan hakları eğitimi kavramına götürmektedir.

İnsan Hakları Eğitimi, bireylerde temel hak ve özgürlükler ile ilgili bilinç ve beceri oluşturma ve bunları davranışlarına dönüştürme yolunda verilen eğitimidir. İnsan hakları eğitimi de esas itibarıyla tıpkı temel bir hak olan yaşam hakkı gibi vazgeçilemez ve engellenemez bir haktır. Bireyin yaşamın her anında karşılaşacağı olaylar karşısında kendini koruyabilmesi için haklarını öğrenmesi o hakların korunup kollanması adına büyük öneme sahiptir. Bu nedenle etkili, katılımcı, topluma faydası dokunan birey yetiştirmeyi amaçlayan her ülke, yurttaşlarını insan hakları eğitiminden geçirmek için örgün ve yaygın eğitimde insan hakları eğitim programlarına yer vermeli ve bunu eğitim kurumlarında etkin bir şekilde uygulamalıdır. Bireyleri bilgilendirme amacının yanı sıra ihlallere yol açan tutum ve davranışları değiştirme ve ihlalleri önleme amacını da taşıyan insan hakları eğitimi, insan haklarına saygıyı gerçekleştirmenin, farklı kültür ve değerlere, farklı toplumlara saygı ve hoşgörü ile bakabilme, onlara da değer verme anlayışı oluşturma, insan haklarını koruma ve yaşama geçirmenin, demokrasiyi bir yaşam biçimine dönüştürmenin, gereksinim duyulan, özgür, etkin ve katılımcı yurttaş yetiştirmenin ana yollarından birisidir.

Kişinin sahip olduğu hakların farkında olması, bu hakların neden korunması bilincinde olması, onların nasıl korunacağını bilmesi ayrıca ihlallere yol açan tutum ve davranışların bilincinde olması ve bunları önleme kabiliyeti sergileyebilmesi ancak

etkili ve iyi bir insan hakları eğitiminden geçmesi sonucu elde edebileceği kazanımlardır. Bu konuda ise, insan hakları eğitimi sürecinde rol oynayan başta okul olmak üzere, sınıf ortamı ve bu ortamı oluşturacak olan ders öğretmenine kritik roller düşmektedir. İyi bir insan hakları eğitimi ancak okulun demokratik bir ortam sunması ve ders öğretmenin bu eğitimin önemini bilincinde olması, gerekli sınıf atmosferini oluşturması ve öğrenciyi aktif kılacak ve yaşayarak öğrenmesini sağlayacak yöntemleri kullanması ile mümkün olacaktır.

İnsan hakları eğitiminin önemini vurgulayan olgu, dünyanın karşılaştığı temel sorunların arasında olduğu gibi, Türkiye'nin de karşılaştığı pek çok sorun arasında insan hakları konusunun güncelliğini koruyan sorunların arasında geldiği gerçeğidir. Özellikle, uluslararası platformda gündemimizi fazlasıyla meşgul eden Avrupa Birliği ile ilişkilerimiz sürecinde birliğin öncelik verdiği konuların başında bir değer olarak hak ve özgürlüklerin gelmesi, bu sorunu daha da önemli ve üzerinde titizlikle durulması gereken bir konu haline getirmiştir. Avrupa Birliği'nin Türkiye ile ilgili her sene yayımladığı İlerleme Raporlarında da güncelliğini koruyan bu sorun ileriki yıllarda da bizim için en sıcak gündemlerden biri olacağı açıktır.

Bu sorunun çözümü için insan hakları eğitimini devamlı gelişen ve değişen çağa uygun bir yapıya kavuşturmak acil bir ihtiyaçtır. Sorunun çözümünde “İnsan hakları eğitiminde kimlere ne tür görevler düşüyor?” ve “Bu eğitim sürecinde ne tür bir yol izlenmesi gerekiyor?” soruları ile işe başlamak yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Bu çalışmada, bu sorulara cevap aranacak ve bununla ilgili bir takım çözüm önerileri getirilecek olması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çalışmamız kapsam bakımından, bireylerin örgün eğitim anlamında insan hakları eğitimini alacakları ilk

eğitim kurumu olan İlköğretim Okullarındaki İnsan Hakları Eğitimi ile sınırlı tutulacaktır.

Dolayısıyla, çalışmamızın amacı, bir Avrupa Birliği değeri olan İnsan Hakları'nın şu anda halihazırda ilköğretim okullarında verilmekte olan eğitiminin, etkili bir şekilde öğrenciler tarafından içselleştirilebilmesi için bu süreçte kimlere ne tür görevler düştüğü ve nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini sorgulamak ile nihayetinde bu yönde bir takım öneriler getirmek olacaktır.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. “İnsan Hakları” adını taşıyan ilk bölümde demokrasi ve insan hakları ilişkisi, insan hakları kavramını oluşturan insan ve hak kavramları, insan haklarının sınıflandırılması, insan haklarının uluslararası ve bölgesel düzlemde kurumsallaştırılması yönünde Birleşmiş Milletler, UNESCO, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi kuruluşların üretmiş olduğu insan hakları belgeleri yer alacaktır.

İkinci bölüm “İnsan Hakları Eğitimi” adını taşımaktadır ve bu bölümden itibaren insan haklarının eğitim boyutu tartışılacaktır. Temel uluslararası insan hakları belgelerinde geçen eğitim hakkı, insan hakları eğitimi, çerçevesi, amacı, prensipleri, tarihsel gelişimi, insan hakları eğitimine temel yaklaşımlar ile uluslararası bir kuruluş olarak UNESCO'nun insan hakları eğitimine yönelik faaliyetleri bu bölümün tartışma konularını oluşturacaktır.

Üçüncü bölüm ise “Türkiye ve Türk Milli Eğitim Sisteminde İnsan Hakları Eğitimi” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde, iç hukuk açısından eğitim hakkı, yine iç hukuk

açısından insan hakları eğitimiyle bireylere kazandırılmak istenen tutum ve davranışlar, Türkiye’de ve Türk Milli Eğitim Sistemi’nde insan hakları eğitime yönelik çalışmalar ve araştırmalar ile ilköğretimde ders olarak okutulan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi irdelenecektir.

Son bölüm olan dördüncü bölüm ise “Daha İyi Bir İnsan Hakları Eğitimi” başlığını taşımaktadır. Bu bölümün içeriğini, insan hakları eğitiminde rol alan temel öğelerden okul, öğretmen ve öğretmenin sınıf içinde kullanabileceği birtakım faydalı öğretim yöntemleri ile bu derse yönelik hedef davranışların başka ana dersler içinde de gerçekleştirilebileceği yönünde getireceğimiz öneriler oluşturmaktadır. Örnek vermek gerekirse, bu eğitim sürecinde okula düşen görevler, demokratik bir okul ortamının oluşturulması için okulun yapması gerekenler, öğretmenin bu eğitim sürecinde sahip olması gereken nitelikler ve sınıf ortamında sergilemesi gereken tutum ve davranışlar ile bu dersin öğretiminde kullanılması gereken birtakım öğretim yöntemleri ile bu derste öğrenciye kazandırılmak istenen bilgi ve becerilerin “Tarih”, “Sosyal Bilgiler”, “Fen Bilgisi”, “Türkçe” ve “Yabancı Diller” gibi diğer ana derslerde de gerçekleştirilebileceği yönünde argümanlar sunulacaktır.

BÖLÜM I

İNSAN HAKLARI

Bu bölümde, ileriki bölümlerde eğitim boyutunu tartışacağımız “İnsan Hakları” konu edilecektir. İnsan Hakları kavramını oluşturan “İnsan” ve “Hak” gibi temel kavramlar, İnsan Hakları kavramı ve tarihsel süreç içerisinde sınıflandırılması, İnsan Haklarının önemi ve son olarak da Birleşmiş Milletler, UNESCO, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi kuruluşların İnsan Hakları adına üretmiş olduğu sözleşmeler bu bölümde konu edilecek başlıklardır.

1.1. Demokrasi - İnsan Hakları İlişkisi

İnsan Hakları konusuna geçmeden önce, bu hakların oluşumunda ve sürekliliğinin korunmasında temel bir unsur olan demokrasi kavramına değinmek önem arz etmektedir. Demokrasiler, insan hakları düşüncesinin temelleri üzerinde doğmuşlar, çağlar boyunca süregelen ve yükselerek çağımızın ileri rejimi düzeyine gelmişlerdir. İnsan hakları düşüncesi nasıl ki demokrasilerin düşünsel temelini oluşturmakta ve genel çerçevesini çizmekte ise, demokrasiler de insana ve insanlığa bağlı, temel hakların gerçekleştirildiği ve güvence altına alındığı siyasi düzenleri ve yönetim biçimlerini simgelemektedir. Bu açıdan bakıldığında, her iki kavramın birbirine olan bağlılıkları sarsılmayacak derecede güçlüdür (Çeçen 1995: 57).

1.1.1. Demokrasi

Demokrasi, iki Grekçe sözcüğün birleşiminden oluşmuştur, demos (halk) ve krastos (kural) (Sorensen 1993: 3). İktidarın halkta bulunduğu ve özgür seçim sistemi içinde temsilciler aracılığıyla halk tarafından yönetimi ifade eder. (TDV 1992: 9). Özden (1994: 241)'in "bağımsız bir devlet içinde özgür vatandaşlar olarak barış içinde mutlu ve sağlıklı yaşamak olanağı veren insan haklarını, ayrıksız yaşama geçirilip güçlendirilerek daha güvenli yaşama amacını daha iyi gerçekleştiren bir yönetim türü" olarak tanımladığı demokrasi Kışlalı (1989: 138)'ya göre "çoğunlukta olanların, azınlıkta kalanların da hak ve özgürlüklerine saygı göstererek ülkeyi yönettikleri rejimin adı"dır. Schmitter ve Karl (1993: 41) ise demokrasiyi "vatandaşlar tarafından oluşturulmuş halk devletinde vatandaşların, seçilmiş temsilcilerin yarışma ve işbirliği yoluyla dolaylı olarak yönetime katıldıkları, kural koyucuların eylemlerinden sorumlu tutulduğu bir yönetim şekli" diye tanımlamaktadır.

Tanımlardan da anlaşıldığı üzere, en önemli husus vatandaşlardır. Her rejimde yönetenler ve bir kamusal alan vardır ama yalnızca demokratik rejimlerde vatandaş kavramı vardır. (Schmitter ve Karl 1993: 13)

İnsan haklarına saygı, hoşgörü, çoğulculuk, sosyal devlet, özgürlük anlayışı, gösteri özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, baskıya uğramama hakkı, parlamentonun halkı temsil edebilmesi, eğitim hakkı vb. gibi ilkelere dayanan (Topuz 1989: 37-39) demokrasilerde iki temel değer son derece önemli bir yeri vardır: özgürlük ve eşitlik (Erdoğan 1997: 180). Özgürlük, yasayla yasaklanmamış olan her şeyi yapabilme hakkı değildir. Yasanın gücüyle oluşmuş bir yurttaş gücüdür (Rufer 1990: 32). Özgürlük

kimseye dilediğini gönlünce yapma hakkı vermez, ancak kişinin yapabileceği ve toplumca izin verilen olanaklardan birini seçmek hakkını verir (Güvenç 1991: 306). Demokrasi, özgürlükleri güvence altına almaktadır. Haklar ve özgürlükler bireylerin kendilerini geliştirmelerine izin verir ve bir çok tartışma ve delille test edilmiş daha iyi kolektif kararların ortaya çıkmasını sağlar (Beetham ve Boyle 1998: 5). Demokrasi tüm insanlara eşit davranılmasını sağlar. Bu görüşü savunan İngiliz hukuk teorisyeni Jeremy Beetham'ın belirttiği gibi “herkes bir sayılmalıdır ve kimse birden fazla değildir”. Eşitlik prensibi sadece hükümet politikaları ile insanların ihtiyaçlarının karşılanmasını değil, aynı zamanda görüşlerinin eşit sayılmasını da gerektirir (Beetham ve Boyle 1998: 3). Demokrasiyi “halkın yönetimi” olarak ifade etme düşünceleri “halk” kavramı ile olmamış, özellikle son yüzyılda “insan” kavramı öne çıkmıştır. Bunun sebebi ise halkın soyut, insanın ise somut bir kavram olmasıdır.

Bundan dolayı demokrasi üzerinde yapılan çalışmalarda insan sorunları öne çıkmıştır. Bu nedenle demokrasinin insan beklentilerine cevap vermesi, insan için bir rejim haline getirilmesi de kaçınılmaz bir görevdir. Aksi takdirde, demokratik rejimlerin yozlaşmasına, insan haklarından kopmasına neden olur. Böylesine olumsuz bir sürecin önüne geçebilmek ve olası tehlikeleri önlemek için demokrasinin temelinde yatan insan düşüncesi ve insan hakları anlayışı sürekli olarak göz önünde bulundurulmalıdır (Çeçen:1995: 65-66).

1.1.2. İnsan Haklarına İlişkin Kavramlar

İnsan haklarının tanımlanması ve içeriği hakkında bilgi verilmesine geçmeden önce “İnsan Hakları” kavramını oluşturan iki temel kavram olan “İnsan” ve “Hak” kavramlarının açıklanmasının faydalı olacağını düşünmekteyiz

1.1.2.1. İnsan

İnsan özünde bir homo rebellus (başkaldıran varlık)'tır. Yani çoğu canlılar doğaya “evet” diyebilirken insanoğlu “hayır” diyebilir ve kuşkuyla sorgular. Çünkü özünde homo curiosità (meraklı izci) dir. Yazgısını kendisi seçer. İnsan homo loquens'tir (konuşan, iletişim kuran). Bir homo symbolicus (soyutlama)dır. Homo ekonomikkustur; temel ihtiyaçlarını karşılar, yeni yeni ihtiyaçlar üretir. Hazır tüketir ve yeniden üretir. Ayrıca insan homo politicus (siyasal insan), homo rationalis (akıllı-fikirli insan) ve homo historicus (tarihi insan)dır. Tarihi varlık olmakla övünen insan kendi tarihini de değiştirir, tarihin gerçekleriyle de oynar. (Güvenç 1991: 321-322).

Bütün değerlerin ancak insanla var olabildiği, her şeyde amacın insan olduğu, ekonomik mucizeleri yaratanın makineler değil, makineyi yaratan ve kullanan insan olduğu olabildiğince gerçekçi gözlemlerdir (Cem 1993: 28). Hacıkadiroğlu (1992: 10)'a göre insan, özgürlük arayan bir hayvan olarak da nitelendirilebilir. İnsanın doğasında var olan özgürlük isteği, insan hakları savaşımının da nedeni olmuştur.

1.1.2.2. Hak

“Hak” kavramının anlamına geçmeden önce bu kavramın “hukuk” kavramı ile olan ilişkisinden bahsetmek gerekirse, hak ile hukuk arasında yakın bir ilişki olduğundan sözü edilebilir. Her iki terim de köken olarak aynı sözcükten gelmektedirler. Roma hukukunda *ius* sözcüğü, objektif içerikte iken hukuk; sübjektif içerikte iken hak anlamına gelmiştir. (Gemalmaz, 2005: 985).

Elkatmış' göre (2007: 19-20) ise, hukuk kavramı köken olarak haklar demektir. Diğer bir deyişle anlam olarak hakların bütünü hukuku meydana getirir. Bu anlamda bu iki kavramı birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Hak hukukun anası, hukuk ise hakların korunması için geliştirilen bir sistemdir. Hukuk sistemi hakların tam ve eksiksiz gerçekleşmesi için vardır. Bu hukuk sistemi sosyal yaşantı içinde yaşamın sigortasını oluşturmaktadır. Hakların çiğnenmesi durumunda meydana gelebilecek tüm tehlikelere karşı önlemler hukuk sistemi sayesinde oluşturulmaktadır. Dolayısıyla, hukuk düzeninin var olması, her çeşit hakların güvence altına alınması demektir.

Literatüre baktığımızda hak kavramını açıklamada farklı görüşlerin ileri sürüldüğüne tanık oluruz. Örneğin, irade kuramına göre, hak genel olarak iradeyi temel alarak tanımlanmıştır ve hukuk düzeni tarafından insanlara tanınmış bir irade gücüdür. Yani bir kişi başka birisine karşı kendi iradesini kabul ettirebildiği, onu bu iradeye göre harekete zorlayabildiği takdirde hak sahibidir. Bu gücün kullanılıp kullanılmaması ise tamamen bireye bırakılmıştır (Elkatmış, 2007: 22)

Hakkın açıklanmasında çıkar kavramını esas alan kurama göre ise hak, hukuk ile korunması veya güvence altına alınması gereken bir çıkardır (Gemalmaz, 2005: 989). Bu iki kuramın birleşiminden oluşan karma kuramda ise hak şu şekilde ifade edilir: "hukuk düzeni tarafından korunmuş, kullanılıp kullanılmaması sahibinin iradesine bırakılmış çıkarlardır" (Elkatmış, 2007: 22). Buna göre hak bir yandan hukukun kişilere tanıdığı ve koruduğu çıkarları anlatmakta diğer yandan da sahibine bundan yararlanma yetkisi vermektedir. Yani haklar hukuk kurallarının kişiye tanıdığı sınırlar ölçüsünde verilir ve bireyler bunları kullanıp kullanmamakta özgürdür.

Literatürde geçen diğer tanımlamalara bakacak olursak; örneğin, Rand (1999: 318) hakkı ahlaki bir ilke olarak görmüş ve hakkı kişinin eylem özgürlüğünü sosyal çevrede tanımlayan ve tasvip eden ahlaki bir ilke olarak tanımlamıştır. Ona göre sadece bir temel hak vardır: bireyin kendi hayatına sahip olma hakkı. Geriye kalan diğer bütün haklar ise bu temel hakkın sonuçları veya gerekçeleridir.

Shue (1980: 26) ise hakkı, yalnızca dilekleri, istekleri, dileyişleri haklı çıkarmak anlamında olmayan bir kavram olarak değerlendirmiştir. Haklar ancak daha güçsüz bir şeye değil de istemlere yol açtığı içindir ki, haklara sahip olmak insan onuruyla sıkı sıkıya bağlıdır. Bu nedenle hak sahibi kişi haklarını sabırsızlıkla, inatla ya da ısrarla isteyebilir veya onları utanmadan, sıkılmadan ve çekinmeden ileri sürebilir. Haklar sadece sevgi ve acımadan kaynaklanan, kişileri borç duygusuna iten bir lütuf veya iyilik de değildir. Hak hiçbir utanma ve ya sıkılmaya meydan vermeden istenilebilecek ve üstünde diretilebilecek bir olgudur.

Sencer' e göre ise (1992: 4) hak, insanın bir davranış ya da eylemde bulunabilme, bir davranış ya da eyleme uğramaktan korunma ve bir olanak ya da koşuldan yararlanma yetkisidir. Bu söz konusu yetki yasalarla tanınabileceği gibi, dayanağını uluslararası hukuktan, hukuk öğretisinden ve hatta insanlığın evrimiyle birlikte gelişen çağdaş insan hakları anlayışından da alabilir. Diğer bir ifadeyle hak; hukuk sisteminde tanınmış ve tanımlanmış, sınırı, kullanılma şekli, konusu ve koşulları açık olan ve yararlanılması toplumca sağlanmış özgürlüklerdir.

1.1.3. İnsan Hakları

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ve içinde bulunduğumuz çağ da dahil olmak üzere toplumların hayatında önemli değişikliklere neden olan birçok değişim ve yenilikler olmuştur. Bunların içinde şüphesiz bu çalışmanın içinde eğitim boyutu tartışılan İnsan Hakları kavramı da yer almaktadır. Bu kavramın ne olduğunu bilmeyen bir birey ve toplum o derece bu bilinç ve yaşam tarzından mahrum kalacaktır. Her eğitimli insanın bir birey olarak kendi değeri ve sahip olduğu haklar konusunda haberdar olması önemi ve değeri açısından kaçınılmaz bir gereksinimdir.

İnsan, günlük yaşamının her anında farkında olmaksızın haklarıyla iç içe yaşamaktadır. Örneğin, özgürce düşünceleri, düşündüklerini ifade etmeleri, istediği yere seyahat edebilmeleri, yerleşebilmelerine kadar pek çok şey bu haklar içinde yer almaktadır. Ancak ne zaman bir engellenmeyle karşılaşmışsa orda insan haklarına duyulan ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Aksi takdirde, kişisel bağlamda pek çoğumuz için, herhangi bir değer ifade etmemektedir. Yani insan hakları, insan haklarının bulunduğu ortamlarda değil bulunmadığı ortamlarda ortaya çıkmıştır. (Elkatmış 2007: 17)

Kavramın tanımlanması ve içeriğinin oluşturulmasında her ne kadar görüş birliği oluşmamışsa da, insan hakları kavramı soyut anlaşılamaz ve yorumlanamaz bir nitelikte değildir. Tam aksine tanımlanabilir, hayatın her anında yaşanan canlı ve somut bir olgudur. Ancak kavramın gerek tanımlanmasında gerekse geniş kitlelerce anlaşılmasında oluşan bir takım zorluklar da vardır. Tanımlamadan kaynaklanan güçlük, insan haklarının kendine has salt bir alan olmaması, pek çok disiplinin tesiriyle oluşmuş olmasından kaynaklanır. Dolayısıyla kavramın gelişimi, disiplinlerarası bir yaklaşımın ürünüdür. Çoğunlukla da tarih, hukuk, sosyoloji, siyaset bilimi, ve felsefe gibi disiplinlerin etkisiyle gelişmiştir.

İnsan ve hak kavramlarından oluşan “İnsan Hakları” kimi zaman “Temel Haklar ve Özgürlükler, Kişi Hak ve Özgürlükleri, Vatandaş Hakları, Yurttaşlık Hakları, Kişilik Hakları ve Hürriyetleri” gibi kavramlar ile eş tutulmaya çalışılsa da “İnsan Hakları” bu kavramlar arasında en kapsamlı ve aynı zamanda en yaygın olarak kullanılanıdır.

Söz konusu kavramlar insan hakları kavramına göre daha dar kapsamlıdır. Bu haklardan “Temel Hak ve Özgürlükler” kavramı, Anayasalarca güvence altına alınmış hak ve özgürlükleri anlatma için kullanılan bir ifadedir. “Kişi hak ve özgürlükleri” kavramı ile vurgu yapılan kesim daha çok kişiler olarak değerlendirilmekte, buna karşın derneklere, kurumlara veya halklara tanınan hakların ifade edilmesinde yetersiz kalmaktadır. “Vatandaşlık veya Yurttaşlık Hakları” ifadesi ise yurttaş olmayanların haklarını kapsam dışında bırakmaktadır. “Kamu Hürriyetleri” kavramı ise daha çok devlet tarafından tanınan özgürlükleri çağrıştırmaktadır. Buna karşılık insan hakları, devlet tarafından tanınmasın veya tanınmasın, Anayasa ile güvence altına alınsın veya alınmasın, kişilerin, toplulukların, yurttaşların ve ya yurttaş olmayanların, kısacası tüm insanların kullanacağı bütün hak ve özgürlükleri içerir. Bundan dolayıdır ki insan hakları kavramında esas vurgu “insan” sözcüğü üzerinedir. Bir kimsenin başka hiçbir özelliğine bakılmaksızın, sadece insan olması nedeniyle sahip olması gereken haklar insan hakları kavramı ile ifade edilmektedir (Elkatmış, 2007: 24).

Aynı konuya ışık tutan Flowers’a göre de (2000: 5), amacı adil, özgür ve barışçı bir dünya ile bireysel ve kurumsal anlamda insanların daha iyi yaşamasına hizmet edecek asgari standartları belirleyen İnsan Hakları, Vatandaşlık Hakları ile aynı değildir. Bunlar herhangi bir otorite tarafından verilemez. Vatandaşlık hakları ya da yasal haklar, kişinin bir ülkenin yurttaşı olması ya da burada ikamet etmesinden dolayı sahip olduğu haklardır. Oysa insan hakları kişinin doğuştan sahip olduğu evrensel hakları içerir. Bu

yönüyle bir kimse ya da kurum tarafından verilen bir lütuf ve ikram olmadığından kimsenin de tekelinde değildir.

İnsan hakları, hakların özel bir grubu olup, kişinin yalnızca insan olduğu için sahip olduğu haklardır. Bununla birlikte, insan hakları, daha alt düzeydeki haklarla veya bu hakları yerleştirme mücadelesiyle yakından ilgilidir. (Donnelly 1995: 22). İnsan haklarının düşüncesinin temelinde, aralarındaki farklar ne olursa olsun, bütün insanların ahlaki değerinin eşit olması yatar (Erdoğan 1997: 134). İnsan haklarına hayat için değil, onurlu bir hayat için ihtiyaç duyulur. İnsan hakları, “insan kişinin özündeki onur”dan kaynaklanır (Donnelly 1995: 27).

Flowers’a göre de (2000: 5) insan hakları, insanların varlığından dolayı, doğuştan sahip oldukları evrensel haklardır. Her ne olursa olsun alınamaz, devredilemez ve kaybedilemezler. Önemli, önemsiz veya az ya da çok önemli şeklinde sıralanamazlar. Birbirlerine bağımlı ve tamamlayıcı özelliklere sahiptir. Buna göre insan hakları bir bütünlük arz etmektedir, hiçbirisinden fedakârlıkta bulunulamayacağı gibi hiç birisinden en küçük bir taviz bile verilemez.

İnsan hakları özgürlükten kaynaklanır ve özgürlükler insan haklarının yasal güvencesidirler; bir kişi, insan olarak olanaklarını gerçekleştirirken o kişiye hiçbir nedenle hiç kimsenin dokunmamasını güvence altına alırlar. Haklara saygı gösterilen yerde ilgili özgürlükler vardır (Kuçuradi 1996: 51).

Bu açıklamalardan sonra insan hakkı için şöyle bir tanımla yapılabilir: Hangi ulusa, dini, etnik, veya mesleki topluluğa ait olursa olsun, her kişinin yalnızca insan

olmasından ötürü sahip olduğu değerleri korumaya yönelik eylemlerinin başkaları tarafından tanınması ve her çeşit dış müdahaleye karşı korunmasını gerektiren en üstün taleptir.

Uluslararası belgeler ölçüt olarak alındığında insan haklarının dört ana özelliğinden bahsedilebilir. Bunlar; Evrensellik, Geniş İçerik, İkili Sorumluluk Yapısı ve Yasal ve Ahlaki Temeller olarak sıralanabilir (Lindholm 1997: 40–41). Bunlardan Evrensellik, hiçbir ayırım gözetmeksizin bütün insanların insan olmaları dolayısıyla sahip oldukları hakları içermektedir. Geniş İçerik, uluslararası konsensüsle oluşmuş her biri insanın doğal hakkı olan siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve sivil haklardan oluşmuş gelişmeye açık bir haklar paketidir. Bir diğer özellik olan İkili Sorumluluk Yapısı, devletin halka karşı sorumluluğu ve devletin diğer devletlere karşı sorumluluğudur. Son olarak da Yasal ve Ahlaki Temeller ise devletlerin kendi içindeki anayasa ve diğer hukuki kurumlarla, uluslararası anlaşmaların hem yasal hem de ahlaki temellere uygun olması demektir.

İnsan hakları düşüncesinin oluşmasında insanla ilgili olan hemen her şeyin katkısı olmuştur. Uluslararası pek çok belgeye göre insan hakları düşüncesinin üzerine inşa edildiğı temel ilkeler şu şekilde sıralanmıştır (Amnesty International 1996: 3):

1. İnsan hakları satın alınmamalı, kazanılmamalı ya da miras yoluyla da kalmamalıdır. İnsan hakları sadece insan oldukları için insanlara aittir. İnsan hakları “doğal olarak” her insan içindir.

2. İnsan hakları ırk, cinsiyet, din, siyasi veya başka bir düşünce, ulus veya sosyal köken gözetilmeksizin tüm insanlar için aynıdır. Hepimiz özgür ve onur ve haklar bakımından eşit doğarız. İnsan hakları “evrenseldir”.
3. İnsan hakları geri alınamaz. Hiç kimsenin herhangi bir nedenle bir başkasını insan haklarından yoksun bırakmaya hakkı yoktur. Kendi ülkelerinin kanunları onları görmezden geldiği veya onlara aykırı davrandığı zaman dahi bireylerin insan hakları vardır. Örneğin, esaret zamanında dahi esirlerin bu hakları ihlal ediliyor olsa bile hakları vardır. İnsan hakları “devredilemez”.
4. Onurlu bir şekilde yaşamak için, tüm insanlar özgür, güvenlik içinde ve yeterli yaşam standartlarında yaşamak hakkına sahiptir. İnsan hakları ‘bölünemez’.

İnsan haklarının kavramsal olarak tanımlanmasının ve sahip olduğu özelliklerinin açıklanmasından sonra, sürekli yenilenen ve gelişmeye açık bir süreci içeren insan haklarının tarihsel süreç içerisindeki sınıflandırılmasına baktığımız zaman da, insan haklarının üç ayrı kuşak olarak sınıflandırıldığını görürüz. Esas olarak 17. ve 18. yüzyıl burjuva devrimleri sonrası normlaştırılan ve liberal öğretiyeye dayanan birinci kuşak haklar, medeni ve siyasi haklar ya da klasik haklar olarak adlandırılmaktadır. Bu haklar, yaşam hakkı, kişi özgürlüğü, güvenlik hakkı, din ve inanç özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, düşünce ve ifade özgürlüğü ve mülkiyet hakkı gibi hakları kapsamaktadır. Esas olarak, 19. yüzyıl evresi ve Sanayi Devrimi ve sosyalist öğretisi ile liberal-burjuva öğretinin kendini sosyalleştirmesi sürecinden geçerek ortaya çıkan ikinci kuşak haklar ise, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardır. Bunlar ise eğitim hakkı, sağlık hakkı, çalışma hakkı, sendikal özgürlük hakkı ve sosyal güvenlik hakkı gibi haklardır. 1970’li yılların başlarında, BM İnsan Hakları Komisyonunun o dönemde başkanlığını yürüten Keba M’Baye ve UNESCO İnsan Hakları ve Barış bölümünün o dönemdeki direktörü

Karel Vasak tarafından geliştirilip savunulan üçüncü kuşak haklar ise dayanışma hakları olarak adlandırılmaktadır. Bu kapsamdaki haklar ise, barış hakkı, çevre hakkı ve gelişme hakkı gibi haklardır (Gemalmaz, 2005: 1076-1077).

1.2. İnsan Haklarının Önemi

Bir önceki bölümde bahsettiğimiz gibi, insan hakları genel olarak, insan onurunu korumayı, maddi ve manevi gelişmesini sağlamayı amaçlayan haklardır. İnsan hakları bireylerin yalnızca insan olmaktan dolayı kazandıkları haklardır.

Eğer insan hakları bireyin eksiksiz gelişmesi için gerekli bir koşulsa demokratik toplumlardan, bireyin gelişimi için gerekli çerçeveyi oluşturması istenilir. Demokratik bir toplum bireylerin topluluğun yaşaması için gönüllü olarak verdiği desteğe dayandığından insan hakları böyle bir toplumun ön koşuludur. Demokrasilerde, kişi-toplum ilişkilerinin belirlenmesi sürecine halkın tamamı ile katılması, azınlık haklarının saygılı bir çoğunluk yönetimi ile sağlanması, kişiye ait hak ve özgürlüklerin korunması, toplumun tüm üyelerine fırsat eşitliğinin sağlanması gibi ilkeleri içerir (Üste, 2007: 297).

Her insanın çeşitli özgürlüğünü korumak, özellikle de çoğunluğun inancına karşı korunması, demokratik bir devletin vatandaşlarına karşı olan görevleri arasındadır . İnsan hakları kavramı ile sosyal adalet kavramını birlikte ele almak gerekmektedir. Sosyal adalette: Haklar: Siyasal özgürlükler ve kanun önünde eşitlik. Ödüller: Her bireyin yeteneklerinin ve faaliyetlerinin dikkate alınması. İhtiyaçlar: Bireyin hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan şeyler olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan hakları

yasalarla korunmaya çalışılır. Yasaya duyulan bu güven ve saygı nereden kaynaklanmaktadır? Bunun temelinde, yasaların ulusal iradeyi temsil edilen organ tarafından yapıldığı ve bu yüzden de bunların kötü, ezici ve baskıcı olamayacağı varsayımı yatar (Üste, 2007: 297).

İnsan sahip olduğu davranış biçimlerini hayata geçirebildiği sürece mutlu olur. Davranışı engellenen insan mutsuz bireydir. Mutsuz insanlardan oluşan toplumun kendi içinde denge sağlaması olanaklı değildir. Uyumlu insan, çevresine ve topluma karşı sorumludur. Demokrat kimlik ancak böyle gelişir ve demokrasilerin gelişmesi de bu insanların çoğalması ile olanaklıdır. İnsan hakları, yeteneklerin gelişmesinde başarının geniş kitlelere yayılmasında, eşitlik ilkesinin herkesi kapsamada ve eğitim eşitliği açısından önemlidir. Ayrıca, zayıf ve güçsüzlerin hukuk devleti anlayışı ile korunmasını sağlarken, ahlaki konularda da hukuki güvence sağlamaktadır.

İnsan hakları her zaman geçerli olan birtakım ideal özelliklere sahiptir. İnsan hakları kurallarından vatandaşların her birinin hiçbir ayırım gözetilmeksizin eşit biçimde yararlanması, insanlar arasında eşitlik anlayışını vurgu yapar. Evrensel bir özelliğe sahip olması dolayısıyla, insan hakları zaman, içerik ve yer bakımından değişmez özelliklere ve değerlere dayalıdır. Hakları ihlal edilmiş insan, onurundan uzak yaşamaya zorlanmış demektir. Bu anlamda, insan haklarının önemi insanı hak ettiği onurla yaşamasına imkan vermesinden kaynaklanır.

İnsan haklarının olmadığı koşullarda, kişilerin insan olarak, onurlarıyla yaşabilmeleri de mümkün değildir. İnsan hakları özgürlük, adalet ve barışın temel dayanaklarını oluşturur. İnsan haklarına uyulması, birey ve toplumun bütünüyle gelişmesine olanak tanır. (Amnesty International 1996: 3). Bu görüşün bir başka temsilcisi Savcı'da (1980:

78) insan hakları ve temel özgürlükleri kavramının yeni bir misyon yüklendiğini ve bu misyonun da uluslararası anlayışa, işbirliğine ve barışa hizmet etmek olduğunu savunmaktadır. Buna da yaygın bir insan hakları ve temel özgürlükleri alanında geliştirilecek ve gerçekleştirilecek bir eğitimle ulaşılabileceğini belirtmektedir.

İnsan haklarının önemini vurgulayacak bir başka gerçek de, günümüzde sadece iç düzenlerini insan haklarına dayandırmayan devletlerin değil, aynı zamanda dış politikalarını da insan hakları duyarlılığıyla hareket etmeyen devletlerin de meşruluklarının ciddi şekilde sorgulandığı gerçeğidir (Gözlügöl, 2002: 33). Donnelly'e (1995: 25) göre meşru toplum yönetimi, toplum hayatını düzenlerken insan hak ve hürriyetlerini tanıma, koruma, geliştirme ve yaşatmayı amaçlar. Bugün dünyanın geldiği noktaya bakacak olursak, insan hak ve hürriyetlerini engin bir genişlikte hem iç hukukta hem de uluslararası arenada kabullenen ve bu doğrultuda hareket eden toplumları istediğini görürüz.

1.3. İnsan Haklarının Korunmasına Yönelik Uluslararası Sözleşmeler

İnsan haklarının uluslararası düzeyde korunması 2. Dünya savaşından beri büyük bir önem ve hız kazanmıştır. Bu maksatla başta Birleşmiş Milletler olmak üzere UNESCO, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği gibi kuruluşlar insan haklarının korunmasına yönelik sözleşmeler ve diğer hukuki belgeleri imza altına almış ve gerekli kurumsal yapılanmalar oluşturulmuştur.

1.3.1 Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri

2. Dünya savaşının neden olduğu ağır tahribat insan haklarının uluslararası düzeyde korunması ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu yöndeki arayışlar 2. Dünya savaşının devam ettiği yıllardan başlamış ve günümüze kadar devam eden süreçte kurulan birçok kuruluş tarafından pek çok belgelere imza atılmasıyla sonuçlanmıştır. Örnek vermek gerekirse, Birleşmiş Milletler (BM) bu süreçte ve arayışlar içinde insan haklarının korunmasına yönelik üzerine düşen görevi yerine getiren ve bu alanda pek çok belge üreten uluslararası kuruluşlar arasında önemli bir yere sahiptir.

BM'nin kuruluşundan önce, diğer bir deyişle daha savaşın devam ettiği yıllarda ABD Başkanı Roosevelt'in 06/01/1941 tarihinde Kongreye hitaben yaptığı ve konuşma ve ifade özgürlüğü, tapınma özgürlüğü, yoksulluktan kurtulma özgürlüğü ve korkudan kurtulma özgürlüğü gibi dört özgürlük üzerine olan konuşması sekiz ay kadar sonra açıklanacak olan Atlantik Şartı için zemin hazırlayıcı bir işlev görmüştür. Atlantik Şartı ABD Başkanı Roosevelt tarafından hazırlanarak ve İngiltere Başkanı Churchill tarafından da benimsenerek 1941'de imzalanan ve ülkelerin ulusal siyasetlerinde dünyanın daha iyi bir geleceğe kavuşması için umutlarının bağladıkları ortak ilkeleri içeren 8 maddeden ibarettir. Toprak genişlemesi ve değişikliği peşinde olunmadığı, egemenlik hakkı, ekonomik refah ve bu alanda işbirliği, barış, silahsızlanma gibi unsurlara vurgu yapan Atlantik Şartı insan hakları açısından önem taşımakta ve yakın gelecekte kurumsallaşacak olan Birleşmiş Milletler örgütlenmesinin habercisiydi (Gemalmaz, 2005: 337-339).

Bu gelişmeleri izleyen adımlar olarak 01/01/1942 tarihli Almanya, İtalya ve Japonya'ya karşı savaşan 26 devlet tarafından imzalanan “Birleşmiş Milletler (BM) Bildirisi”, ABD, Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği ve Çin arasında imzalanan 30/10/1943 tarihli “Genel Güvenlik Hakkında Moskova Bildirisi” ve 1944'te ABD'nde yapılan birtakım toplantılar sonucu nihayet 07/10/1944'te biçimlendirilen “Bir Genel Uluslararası Örgüt Kurulması İçin Öneriler” adlı metinler sıralanabilir.

“BM Bildirisi”, taraf devletleri savaş içinde bulunduğu Üçlü Pakt (Almanya, İtalya; Japonya) üyelerine ve onlara katılanlara karşı askeri ve ekonomik kaynakların kullanımı ve aynı zamanda işbirliği ile düşman devletleri ile barış yapmama konularında yükümlü tutmuştur.

“Moskova Bildirisi”, uluslararası barış ve güvenliğin kurulması ve korunması, savaştan barışa geçişin temin edilmesi ve bunları sağlamak için büyük küçük barış yanlısı tüm devletlerin üye olmasına açık bir genel uluslararası örgütün en yakın tarihte kurulması gerekliliği konularına vurgu yapmıştır.

“Bir Genel Uluslararası Örgüt kurulması İçin Öneriler” ise diğer bildiriler gibi uluslararası barış ve güvenliğin korunması, kuvvet ve tehdit kullanmaya karşı olma, uluslararası ekonomik ve sosyal alanlarda işbirliği gibi hükümler içeren ve adı Birleşmiş Milletler olan uluslararası örgütü kurulma zorunluluğu vurgulanan ve bir nevi BM Şartı'nın taslağı niteliğinde olan bir hazırlık belgesidir. (Gemalmaz, 2005: 340-341).

2. Dünya savaşı galibi devletlerin savaş öncesi ve sonrası kurdukları birlik ve dayanışmanın daha sonrası için de uluslararası düzlemde kurumsallaştırılarak sürdürülmesi arayışları yukarıda saymış olduğumuz hazırlık sürecinden başarıyla geçmiş ve sonunda 26/06/1945 tarihinde San Francisco’da “Birleşmiş Milletler Şartı” kabul edilmiştir.

BM Şartı insan haklarının ilk kez açıkça uluslararası hukukça konu olması açısından büyük önem arz etmektedir. BM Şartı’nın doğrudan insan haklarına yer veren maddeleri şöyle örneklendirilebilir (Gemalmaz, 2005: 343-344):

“(md.1/3)’de, “ekonomik, sosyal, kültürel ya da insancıl nitelikli uluslar arası sorunların çözümü ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımcılığı yapılmaksızın herkesin insan hakları ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesinin geliştirilmesi ve desteklenmesi...”; (md.13/1,b)’de, Genel Kurul, “ekonomik, toplumsal, kültürel, eğitimsel ve sağlık alanlarında uluslar arası işbirliğini geliştirmek ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı yapılmaksızın herkes için insan hakları ve temel özgürlüklerin gerçekleşmesine yardımcı olmak amaçlarıyla çalışmalar yaptırır...”; (md.55/c)’ de ise, BM “ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı yapılmaksızın herkes için insan haklarına ve temel özgürlüklere evrensel olarak saygı gösterilmesini ve gözetilmesini...”; (md.62/2)’de Ekonomik ve Soysal Konsey, “herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilmesi ve bunun gözetilmesinin teminine katkı amacıyla tavsiye kararları alabilir”; keza (md.68)’de “...ekonomik ve sosyal meseleler ve insan haklarının gelişmesi için komisyonlar... kurulabilir” ve (md.76/c)’de “ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı yapılmaksızın herkesin insan hakları ve

temel özgürlüklerine saygı gösterilmesini desteklemek...” denilmek yoluyla “insan hakları” kavramı açıkça düzenlenmiştir”.

BM daha sonra da insan hakları yönünde çalışmalarını sürdürmüş ve Ekonomik ve Sosyal Konseyi’nin alt birim olarak oluşturduğu ve kendisinden temel görev olarak bir uluslararası insan hakları belgesi hazırlaması beklenen İnsan Hakları Komisyonu, bu yönde yaptığı çalışmalar sonucu 10/12/1948 tarihinde BM Genel Kurul tarafından kabul edilen “Evrensel İnsan Hakları Bildirisi” metnini ortaya çıkarmıştır. Bu belge insan haklarının 2. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası düzeye taşınmasının en önemli fonksiyonunu görmüştür. 30 maddeden oluşan Bildiri’de geçen hak ve özgürlükler başlıca iki kategoride toplanabilir. İlk kategori md. 3-21 arasında geçen klasik haklar kuşağı, ikinci kategori ise md. 22-27 arasında geçen ve ekonomik, sosyal, kültürel haklar kuşağı sınıfındadır. Bu açıdan bakıldığında Bildiri’nin birinci ve ikinci kuşak olarak adlandırılan hak ve özgürlüklerin de uluslararası düzleme taşınmasının temel ve öncü belgesi olduğu anlaşılmaktadır. Tarihsel açıdan Bildiri’nin önemini belirginleştiren özelliklerinden biri de bu niteliğidir (Gemalmaz, 2005: 354).

1.3.1.1. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi

BM, Evrensel İnsan Hakları Bildirisi’nin kabulünden sonraki yıllarda da pek çok sayıda insan hakları belgesi hazırlanmıştır. Bildiri, bir bakıma kendinden sonra hazırlanan belgeler bakımından temel dayanak işlevi görmüştür.

Bu belgelere ilk örnek olarak “Uluslararası Medeni Siyasi Haklar Sözleşmesi” verilebilir. BM Genel Kurul’u tarafından 19/12/1966 tarihinde New York’ta imzaya

açılan bu sözleşme 23/03/1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Başlangıç bölümünü izleyen toplam altı bölüm içinde 53 maddeden oluşan bu metin ile birlikte, hiçbir ayırım yapmaksızın yargı yetkilerine tabi tüm bireyler bakımından, sözleşmede tanınan haklara saygı göstermeye ve bunları güvence altına alma hakları ihlal edilen kişilere etkin hukuk yollarını temin etme ve kadınların ve erkeklerin haklardan eşit ölçüde yararlanmalarını güvence altına alma, taraf devletler için getirilen yükümlülükler arasındadır. Sözleşme büyük ölçüde Evrensel Bildiri’de düzenlenen hakların, özellikle klasik hakların, yeniden düzenlenmiş bir belge niteliğindedir (Gemalmaz, 2005: 371-372).

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi 53 maddeden oluşan sözleşmede geçen klasik nitelikteki siyasi ve medeni haklar; Sözleşmenin uygulanmasında bireyler arasında ayrımcılık yapılmaması, Sözleşmede güvence altına alınan haklardan kadın ve erkeklerin eşit şekilde yararlandırılması, Yaşama hakkı, İşkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasağı, Kişi güvenliği ve özgürlüğü ve tutuklama ve yargılama şartları, Cezaevlerinde insanca şartlara sahip olma hakkı, Yabancıların sözleşmeden kaynaklanan hakları, Adil yargılanma hakkı, Özel hayatın gizliliği ve kişilik haklarına saygı gösterilmesi hakkı, Düşünce ve ifade özgürlüğü, Aileni korunması ve eşlerin eşit haklara sahip olması, Çocuk hakları ve çocukların korunması gibi başlıklar halinde örneklendirilebilir (Ünal, 2001: 39-40).

Ayrıca, “Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi” sistemi içerisinde iki ayrı Protokol’ den bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki, sözleşmede düzenlenen bir ya da birçok hakkın, bir taraf devletçe ihlal edildiği durumlarda bireylere şikayet etme başvurusu hakkı tanıyan “Seçmeli Protokol” dür. Toplam 14 maddeden oluşan bu protokole taraf olmakla “Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi” tarafı bir devlet, sözleşmenin kurmuş olduğu İnsan Hakları Komitesi’nin bireysel şikayet başvurularını alma ve inceleme

yetkisini tanımaktadır. Diğer protokol ise “Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin, Ölüm Cezasının Kaldırılmasını amaçlayan 2. Seçmeli Protokolü”dür. Toplam 11 madde içeren 2. Seçmeli Protokole göre ölüm cezası kaldırılmakta ve taraf devletlere kendi yargı yetki alanlarında hiç kimsenin ölüm cezasını infaz etmeme yükümlülüğü getirilmektedir (Gemalmaz, 2005: 391-426).

1.3.1.2. Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi

BM’nin hazırladığı İnsan Hakları Belgelerine bir diğer örnek, “Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi”dir. BM Genel Kurul tarafından 19/12/1966 tarihinde New York’ta imzaya açılan sözleşme 03/01/1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Başlangıç bölümünü izleyen beş bölüm içinde toplam 31 maddeden oluşan sözleşme başlığından da anlaşılacağı üzere ikinci kuşak hakları düzenlemekte ve birinci hakları düzenleyen “Uluslararası Medeni Siyasi Haklar Sözleşmesi” ni tamamlayan niteliktedir. (Gemalmaz, 2005: 427-432).

Sözleşmenin güvence altına aldığı ekonomik, sosyal ve kültürel haklar ana başlıklar halinde; Çalışma hakkı, Adil ve elverişli çalışma şartlarına kavuşma hakkı, Sosyal güvenlik ve sosyal sigorta hakkı, Sendikaya girme ve sendika kurma hakkı, Ailenin korunması ve aileye yardım, Uygun standartlarda hayat şartlarına kavuşma hakkı, Eğitim hakkı, Kültürel ve bilimsel gelişmelerden yararlanma hakkı olarak örneklendirilebilir (Ünal, 2001: 41)

“Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi” (ESKHS) aynı zamanda bireysel ve toplu şikayet başvurusu hakkını düzenleyen 17 maddelik bir

Seçmeli Protokol taslak metni içerir. Bu husus söz konusu protokolün 1. maddesinde şu şekilde ifade bulmuştur: “İşbu Protokole taraf durumuna gelen ESKHS’ne Taraf bir Devlet, Komitenin, bu Protokol uyarınca kendi yargı yetkisine tabi herhangi bir bireyden ya da gruptan gelen başvuruları alma ve inceleme yetkisini tanır” (Gemalmaz, 2005: 441).

1.3.1.3. “Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi”

BM Sistemi içerisinde kadın haklarına ilişkin olarak ta üretilmiş birtakım belgeler bulunmaktadır. Örneğin, BM Genel Kurulu’nun 01/03/1980 tarihinde BM Genel Merkezi’nde “Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi” imzalanmış ve bu sözleşme 03/09/1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, kadın erkek eşitliğini öngören var olan uluslararası belgelerdeki hükümleri teyit etmek ve kadınlara karşı devam eden ayrımcılıkla mücadele etmek amacıyla imza altına alınmıştır (Gemalmaz, 2005: 475).

Sözleşme Başlangıç bölümünü izleyen altı bölüm ve 30 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmenin 1. maddesi, kadınlara karşı cinsiyete dayalı olarak her türlü ayrımcılık, kısıtlama ve dışlama yapılması durumlarını ayrımcılık olarak tanımlanmıştır. Sözleşmeye taraf devletler, ayrımcılığı önlemek, sosyal ve kültürel değerlerini ayrımcılığı önlemeye yönelik ayarlamak, kadınların sömürülmesini önlemek, gerek toplumsal hayatta, gerek siyasi hayatta, yasalar önünde, eğitimde ve istihdamda eşitliği sağlamak adına gereken önlemleri almakla yükümlüdür. Bunların neler olduğu ise sözleşmenin 2. maddesinde şöyle belirtilmiştir (Ünal, 2001: 44)

Madde 2

1. Anayasa ve yasalarda eşitlik ilkesine yer vermek
2. Kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklayan yasalar çıkarmak
3. Kadınların hukuki himayeden erkeklerle eşit bir şekilde yararlanmasını sağlamak
4. Ayrımcılıktan kaçınmak ve kamu yönetiminin de aynı tutumu göstermesini sağlamak
5. Kişi ve kurumların ayrımcılık yapmalarını önlemek
6. Mevcut yasalarda ayrımcılığa yol açan hükümleri ayıklamak

Sözleşmeye ayrıca ileriki yıllarda bireysel şikayet başvuru usulünü öngören bir Seçmeli Protokol dahil edilmiştir. 10/12/1999 tarihinde imzaya açılan ve 20/12/2000 tarihinde kabul edilen söz konusu protokol “Kadınlara Karşı Her Biçimiyle Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesinin Seçmeli Protokolü” olarak adlandırılmıştır. Protokol başlangıç bölümünün ardından 21 maddeye sahiptir. Bu protokole taraf olmakla Taraf bir Devlet, denetim mekanizması olarak kurulan Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesinin bireysel şikayet başvurularını alma ve inceleme yetkisini tanır hale gelmiştir (Gemalmaz, 2005: 503-504)

1.3.1.4. Çocuk Hakları Sözleşmesi

BM, 2. Dünya savaşının sonuçlarından çocukların da büyük ölçüde zarar gördüğü gözleminden hareketle çocuk haklarını da güvence altına almak adına bir takım

girişimlerde bulunmuş ve çocuk haklarına yönelik belgelere imza atmıştır. Bu konuda “Çocuk Hakları Sözleşmesi” örnek olarak verilebilir. BM Genel Kurulu tarafından 20/11/1989 tarihli karar ile kabul edilen “Çocuk Hakları Sözleşmesi” 02/09/1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme Başlangıç kısmını izleyen üç bölüm altında toplam 54 maddeden oluşan bir belgedir (Gemalmaz, 2005: 519-525).

Sözleşmede geçen haklar listesi incelendiği zaman iki kuşak hakkında da (hem medeni ve siyasi haklar, hem de ekonomik, sosyal ve kültürel haklar) birlikte yer aldığı görülür. Bu durum aşağıda verilen şu sözleşme maddeleri ile örneklendirilebilir (Gemalmaz, 2005: 525-526):

“Kişiliğe yerleşik/doğuştan kazanılan yaşam hakkı ve ayrıca çocuğun yaşamını sürdürmesi ve gelişme hakkı (md. 6); isme, vatandaşlığa ve ana-babasını bilmeye ve onlar tarafından bakım görmeye hak (md. 7); uyrukluğu, ismi ve aile bağlarının gösterilmesi dahil olacak şekilde kimlik sahibi olma ve bunun korunması hakkı (md. 8); aileye ilişkin haklar, ana-baba ayrılığı yahut başka yerlerde olması yahut çocukla ilişkilerin kesilmesi durumlarında, çocuğun onlarla ilişki kurmasını temine yönelik haklar (md. 9, 10); yasa dışı olarak yurt dışına çıkarılmama hakkı (md. 11); ifade özgürlüğüne ilişkin haklar (md. 12, 13); düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (md. 14); örgütlenme ve toplanma özgürlüğü (md. 15); özel yaşamın gizliliğine saygı gösterilmesi hakkı (md. 16); istismara ve ihmale uğramama hakkı (md.19); aile dışı bakıma hak (md. 20); evlat edinilme durumunda çocuk hakları (md. 21); mülteci çocukların hakları (md. 22); özürli çocukların hakları (md. 23); sağlığa ilişkin haklar, sağlıklı çevre ve temizlik, devletin yetersiz beslenmeye karşı mücadele etmesi görevi (md. 24); hasta çocuğun bir kurumda tedavi hakkı (md. 25); sosyal güvenlik hakkı (md. 26);

yeterli bir yaşam standardına hak (md.27); eğitime, eğitimde fırsat eşitliğine, çocuğun özellik ve yeteneklerine saygı gösterilmesine ilişkin haklar, eğitimin barış, anlayış ve hoşgörü esaslarına dayalı olması (md. 28, 29); azınlık çocukların hakları (md. 30); dinlenme ve oyun hakkı (md. 31); ekonomik, cinsel ve her türlü sömürüye karşı korunma hakkı (md. 32, 34 ve 36); uyuşturucudan korunma hakkı (md. 33); kaçırılmama ve satılmama hakkı (md. 35); işkence görmeme ve kötü muameleye uğramama, ölüm cezasına ve ömür boyu hapis cezasına çarptırılmama ve kişi özgürlüğü hakkı (md. 37); silahlı çatışmadaki çocukların hakları (md. 38); rehabilitasyon hakkı (md. 39); kanunsuz suç ve ceza olmayacağı ilkesi, adil yargılanma hakkı, çocuk adaletine ilişkin haklar (md. 40)”

Sözleşmeyle beraber çocuğa tanınan haklar yanında ayrıca taraf olan devletlere bunların gerçekleştirilmesi için birtakım yükümlülükler de getirilmiştir. Örneğin, sözleşmede ayrımcılık yasağı (md 2), çocuğun üstün yararı (md. 3) ve çocuğun görüşünün alınması (md. 12) yönündeki hükümler şöyle yer almaktadır (Ünal, 2001: 47)

Madde 2

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları

nedeniyle her türlü ayırma veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemi alırlar.

Madde 3

1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun yararı temel düşüncedir.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.

.

Madde 12

1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.

2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.

Eklemek gerekir ki, sözleşmenin ileriki yıllarda imza altına alınan iki seçmeli protokolü vardır. Bunlardan ilki, BM Genel Kurulu'nun 25/05/2000 tarihinde imzaya açılan ve 18/01/2002 tarihinde yürürlüğe giren “Çocuk Hakları Sözleşmesinin Çocukların Şahsı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi Hakkında Seçmeli Protokol” dür. Söz konusu protokol 17 maddeden oluşmaktadır ve başlığından da anlaşılacağı üzere Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin çocuk ticaretine, sömürüye, uyuşturucu maddelere, çocukların ülke dışına yasa dışı olarak çıkarılmasına karşı olarak düzenlenen hükümlerine işlerlik kazandırmak ve Taraf Devletlerin çocuk pornografisi, satışı ve fahişeliğinin önlenmesi konusundaki yükümlülükleri arttırmak amacını güden bir belgedir (Gemalmaz, 2005: 553-555).

Sözleşmenin diğer protokolü BM Genel Kurulunun 25/05/2000 tarihinde imzaya açılan ve 12/02/2002 tarihinde yürürlüğe giren “Çocuk Hakları Sözleşmesinin Çocukların Silahlı Çatışmalarda Yer Alması Hakkında Seçmeli Protokol”dür. Toplam 13 madde içeren ve silahlı çatışma mağduru çocukların korunması yönünde hükümler içeren bu protokol taraf devletlere 18 yaşından küçükler için bu konuda sorumluluk yüklediği şu maddelerle ifade bulmuştur (Gemalmaz, 2005: 561-562):

“Protokol (md. 1)' e göre Taraf Devletler kendi silahlı kuvvetlerinin 18 yaşına erişmemiş mensuplarının çatışmalarda direkt olarak yer almamalarını / (eylemli savaşçı olmamalarını) temin etmek üzere mümkün ve makul bütün önlemleri alacaklardır. Protokol (md. 2) hükmü ise şöyledir: Taraf Devletler, 18 yaşına erişmemiş kişilerin kendi silahlı kuvvetlerinde zorunlu olarak silah altına alınmamalarını temin edeceklerdir”

1.3.1.5. “İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme”

BM, yukarıda bahsettiğimiz konular dışında ayrıca işkence ve kötü muamelenin önlenmesi yolunda da hukuki belgelere imza atmıştır. BM Genel Kurulu’nun 04/02/1985 tarihinde imzaya açılan ve 26/06/1987 tarihinde yürürlüğe giren “İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşme” bu konu için atılmış bir adım olarak verilebilecek bir örnektir. Bu sözleşme Başlangıç kısmını izleyen toplam üç bölüm altında toplam 33 maddeden oluşan bir metindir. (Gemalmaz, 2005:569).

Sözleşmenin 1. maddesi işkencenin tanımına, 2. maddesi taraf devletlerin işkence olaylarını önlemek üzere üstlendikleri yükümlülöklere, 4. maddesi işkence eylemlerin suç sayılmasını sağlayarak işkencecilerin cezalandırılmasına yer vermektedir. Buna göre (Ünal, 2001: 483-484):

Madde 1

Sözleşme amaçlarına göre işkence terimi bir şahsa veya bir üçüncü şahsa bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediğı veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözeten herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki, rızası veya muvafakatıyla uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir fiil anlamına gelir. Bu sadece yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arızı olarak husule gelen acı ve ızdırabı içermez.

Madde 2

1. Sözleşmeye Taraf Devlet, yetkisi altındaki ülkelerde işkence olaylarının önlemek için etkili kanuni, idari, adli veya başka tedbirleri alacaktır.

2.Hiçbir istisnai durum, ne harp hali ne de bir harp tehdidi, dahili siyasi istikrarsızlık veya herhangi başka bir olağanüstü hal işkencenin uygulanması için gerekçe gösterilemez.

3.Bir üst görevlinin veya bir kamu merciinin emri işkencenin haklılığına gerekçe kabul edilemez.

Madde 4

1.Her Taraf Devlet tüm işkence eylemlerinin kendi ceza kanununa göre suç olmasını sağlayacaktır. Aynı şekilde işkence yapmaya teşebbüs ve işkenceye iştirak veya suç ortaklığı yapan şahsın fiili suç sayılacaktır.

2.Her Taraf Devlet, fiilleri ağırlıklarını dikkate alarak uygun müeyyidelerle cezalandıracaktır

BM'nin işkenceye karşı kabul edilen yukarıdaki sözleşme ekseninde bu belgeye ilave olarak bir de ek protokol hazırlanmıştır. Bu protokol 04/02/2003 tarihinde imzaya açılan “İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezaya Karşı Sözleşmenin Seçmeli Protokolü” dür. Bu protokol ile yukarıda bahsettiğimiz işkenceye karşı imzalan sözleşme çerçevesinde denetim mekanizması amaçlı kurulan “İşkenceye Karşı Komite” organının altında “Önleme Alt Komitesi” adında bir alt birim oluşturulmuştur. Bu alt komite, kamusal makamların tasarrufu sonucu kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakılarak alıkonuldukları yerlerde denetim ziyaretlerini gerçekleştirmek ve Taraf Devletlere tavsiyelerde bulunma gibi görevler üstlenmiştir. Yapılan bu ziyaretlerle bu durumdaki kişilerin işkence ve kötü muamele

uygulamalarına maruz bırakılmalarının önlenmesi amaçlanmıştır (Gemalmaz, 2005: 618-620).

1.3.2. UNESCO Sözleşmeleri

16/11/1945 tarihinde Londra’da imzalanan “Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Sözleşmesi” yürürlük için gereken imzacı 20 devlet tarafından onaylanması koşulunun gerçekleşmesi üzerine 04/11/1946 tarihinde yürürlüğe girmiş “UNESCO Anayasası” olarak adlandırılmıştır. Bu anayasa Başlangıç bölümünü takip eden toplam 15 madde içeren bir belgedir ve belgeye göre UNESCO örgütü insan hakları bağlamında yetki alanına eğitim hakkı, bilimsel ilerlemeden yararlanma hakkı, kültürel yaşama özgürce katılma hakkı, ifade özgürlüğü gibi haklar girmektedir (Gemalmaz; 2005: 666-667)

UNESCO Anayasasına göre UNESCO’nun amacı “Araçlar ve Görevler” kenar başlıklı bölümde şu şekilde yer almaktadır: “Örgütün amacı, BM şartında dünya halkları için ırk, cinsiyet, dil ya da din farkı gözetmeksizin tanınmış bulunan adalete, hukukun üstünlüğüne ve insan hakları ve temel özgürlüklere evrensel ölçekte saygı gösterilmesini sağlamak/geliştirmek amacıyla, eğitim, bilim ve kültür yollarıyla uluslararası işbirliğini geliştirerek barışa ve güvenliğe katkıda bulunmaktır.” Ayrıca yine aynı bölümde “Eğitsel faaliyetlerin geliştirilmesi için talepte bulundukları takdirde üyeleri ile işbirliği yapmak, ırk, cinsiyet ya da herhangi bir ekonomik yahut sosyal farklılık gözetmeksizin eğitimde fırsat eşitliği ülküsünü ileri götürmek amacıyla uluslararası işbirliğini kurmak, dünya çocuklarını özgürlüğün yüklediği sorumluluklara hazırlamak bakımından en uygun eğitim metotlarını öngörmek suretiyle

halk eğitimine ve kültürün yaygınlaşmasına hız vermek” (md.2/b) ifadesi de yer almaktadır. (Gemalmaz, 2005: 667)

UNESCO tarafından üretilen başlıca insan hakları belgelerine baktığımızda, çeşitli formlarda olduğunu görürüz. Bunlardan sözleşme niteliğinde olanlardan örnek vermek gerekirse şu iki tanesini sıralayabiliriz:

1. “Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme”
2. “Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşmeye Taraf Devletler Arasında Ortaya Çıkabilecek Herhangi Bir Uyuşmazlığa Çözüm Bulmakla Görevli Bir Uzlaştırma ve İyi Niyet Girişimi Komisyonu Kurulmasına Dair Protokol.”

Yukarıda bahsettiğimiz sözleşmelerden “Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme” 14/11-15/12 1960 tarihleri arasında Paris’te toplanan on birinci UNESCO Genel Konferansı tarafından 14/12/1960 tarihinde kabul edilerek imzalanmış ve 22/05/1962’de yürürlüğe girmiştir. Sözleşme başlangıç bölümünü takip eden 19 maddeden oluşmaktadır. (Gemalmaz; 2005:672).

Sözleşmenin 3. ve 4. maddelerinde yer alan ve Taraf Devletlerin uyması gereken bazı yükümlülükleri şöyle sıralayabiliriz (Gemalmaz, 2005: 673):

“Sözleşmede Taraf Devletlerin eğitimde ayrımcılık içeren mevzuatı ilga etmek, eğitim kurumlarına kabulde ayrımcılık yapılmamasını sağlamak,

gerektiğinde düzenleme çıkarmak, öğrencilere çeşitli imkan ve kolaylıklar sunmak, eğitim kurumlarına sağlanan yardımlarda salt öğrencilerin belli bir gruba mensup olmalarına dayalı kısıtlama yahut tercih yoluna başvurmamak, ülkesindeki yabancı uyruklara kendi vatandaşına sağlananla aynı imkanları tanımak (md. 3), eğitimde fırsat ve muamele eşitliğini sağlamak, ilköğretimi ücretsiz ve zorunlu kılmak, orta ve yüksek öğretimin herkese açık olmasını temin etmek, kamu eğitim kurumlarında eğitim standartlarının aynı olmasını sağlamayı hedefleyen politika saptamak, geliştirmek ve uygulamak yükümlülüğü (md. 4) düzenlenmiştir”

Bir diğer sözleşme olan “Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme-Uzlaştırma Komisyonu Protokolü ise, yine Paris’te toplanan on ikinci UNESCO Konferansı tarafından 10/12/1962 tarihinde kabul edilmiş ve 24/10/1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu protokol daha önce bahsettiğimiz sözleşmeyi tamamlayıcı nitelikte bir belgedir. Bu protokol, Taraf Devletler arasında Sözleşmenin uygulanmasıyla ilgili uyuşmazlıkların ihlali konusunda görüşmeler yoluyla bir sonuç alınamadığı takdirde “Uluslararası Adalet Divanına” uyuşmazlığın götürülmesi usulü ekseninde bir arabulucu organ ihdasını amaçlamaktadır (Gemalmaz; 2005: 674-675).

Bir yanda insan hakları belgeleri üreten kuruluşlardan şu ana kadar tartıştığımız BM ve UNESCO gibi kuruluşlar varken, diğer yandan da bölgesel düzlemde insan haklarının tanınmasına ve korunmasına yönelik sözleşmelere imza atan kuruluşlar vardır. Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği bunlara örnek olarak verilebilecek kuruluşlardır. Bir alt bölümde, bu kuruluşların insan hakları adına üretmiş olduğu bazı belgelerden bahsedilecektir.

1.3.3. Avrupa Konseyi Sözleşmeleri

Bölgesel düzlemde bir örgüt olan Avrupa Konseyi (AK) 2. Dünya savaşıdan sonra AK Kurucu Belgesinin 05/05/1949 tarihinde imzaya açılması ve 03/08/1949 tarihinde de yürürlüğe girmesiyle kurulmuştur. (Gemalmaz, 2005: 685)

1.3.3.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AK içinde insan hakları belgeleri üretilmesi sürecinin temelini ve ilk halkasını ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ (AİHS) oluşturmaktadır. Sözleşme AK’ne üye devletlerin Dışişleri Bakanları tarafından 04/11/1950 tarihinde imzalanıp 03/09/1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme daha sonra ileride bahsedeceğimiz 11 Numaralı Protokolle değişikliğe uğramıştır. Ancak orjinal metin 11 Numaralı Protokolle gerçekleştirilen değişiklikler yürürlüğe girene kadar geçerli olan metindir ve söz konusu orijinal metin kapsam olarak Başlangıç kısmını izleyen beş ana bölüm altında toplam 66 maddeden oluşmaktadır. Sözleşmede düzenlenen haklar ve özgürlükler esas olarak birinci kuşak haklara ilişkindir. Bu haklardan bazıları başlık olarak şöyle ifade edilebilir (Ünal, 2001: 67-68):

Yaşama hakkı (md. 2), İşkence yapma, insanlık dışı ve haysiyet kırıcı davranışta bulunma ve ceza verme yasağı (md. 3), Kölelik, kulluk, zorla çalıştırma ve angarya yasağı (md. 4), Özgürlük ve kişi güvenliği hakkı (md. 5), Adil yargılanma hakkı (md. 6), Suç ve cezaların kanuniliği (md. 7), Özel hayat ve aile hayatının gizliliği, konut ve haberleşme özgürlüğüne saygı

hakkı (md. 8), Düşünce vicdan ve din özgürlüğü (md. 9), Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü (md. 11), Evlenme ve aile kurma hakkı (md. 12), Hak arama özgürlüğü (md. 13).

Şunu da belirtmek gerekir ki, sözleşmenin haklar kataloğunun eksiklikleri sonradan üretilen Protokoller ile tamamlanmaya çalışılmıştır. Örneğin, değiştirilmiş şekliyle 01/11/1998 tarihinde yürürlüğe giren yeni AİHS, 11 Nolu Protokolün ürünüdür. Bu protokolün hazırlanmasındaki temel etken, Komisyon ve Mahkeme tarafından incelenen şikayet başvurularının, gerek artan iş yükü gerekse de usuli düzenlemelerdeki yetersizlik ve boşluklardan dolayı, sonuca bağlanmasının çok uzun sürmesi olmuştur. Dolayısıyla sözleşmenin denetim sistemini etkinleştirmeye yönelik önlemler kurgulanmıştır (Gemalmaz, 2005: 703).

AİHS'nin sahip olduğu diğer protokoller içerikleri açısından iki başlık altında sınıflandırılabilir: i) Yeni haklar tanıyan protokoller ii) Usule ilişkin düzenleme öngören protokoller. Aşağıda bu gruplara giren protokoller ile protokollerdeki değişiklik ve düzenlemeler irdelenecektir (Gemalmaz, 2005: 727-773):

AİHS'nin sahip olduğu protokollerden 1., 4., 7., 12., 6., ve 13. Protokoller sözleşmede yer almayan yeni hakları düzenlemektedir. Örnek vermek gerekirse, 1. Protokol ("İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesinin , Sözleşmede Halihazırda Yer Alanlardan Başka Belli Hakları ve Özgürlükleri Güvence Altına Alan Protokol No 1"), sözleşmede yer almayan mülkiyet hakkı, eğitim hakkı ve düzenli aralıklarla ve gizli oy usulüyle yapılacak serbest seçimlere hak gibi üç yeni hakka yer vermektedir.

4. Protokol (“İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesinin , Sözleşmede ve 1. Protokolde Halihazırda Yer Alanlardan Başka Belli Hakları ve Özgürlükleri Güvence Altına Alan Protokol No 4”), dört yeni hakkı AİHS’ne eklemiştir. Bunlar, borçtan ötürü hapis yasağı, seyahat ve yerleşme özgürlüğü, vatandaşların sınırdışı edilme yasağı, yabancıların topluca sınırdışı edilme yasağıdır.

7. Protokol (“İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi Protokol No 7”), AİHS’ni beş yeni hakla zenginleştirmiştir. Yabancıların sınırdışı edilmesine ilişkin usulü güvenceler, ceza davalarında temyiz hakkı, haksız mahkumiyetten ötürü tazminat hakkı, aynı suçtan ötürü ikinci defa yargılanmama ve ya cezalandırılmama hakkı ve eşler arasında eşitlik bu protokolle getirilen yeniliklerdir.

12. Protokol (“İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi Protokol No 12”), AİHS’ne tek bir hak eklemiştir. Bu hak, yasayla tanınan herhangi bir haktan yararlanmada hiçbir ayrımcılık olmayacağı yönünde yapılan bir düzenlemedir.

6. ve 13. Protokoller ölüm cezasının kaldırılmasına yöneliktir. 6. Protokol (“İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesinin, Ölüm Cezasının Kaldırılmasına İlişkin Protokol No 6”), barış zamanı ve savaş zamanı ayırımına yer vermiş ve barış zamanı ile çerçeveli olarak ölüm cezasını kaldırmıştır. 13. Protokol (“İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesinin, Ölüm Cezasının Her Koşulda Kaldırılmasına İlişkin Protokol No 13”) ise, barış zamanı ve savaş zamanı ikiciliğini bütünüyle bertaraf etmiş ve ölüm cezasını her koşulda kaldırmıştır.

AİHS'nin sahip olduğu protokollerden 2., 3., 5., 8., 9., 10., 11. ve 14. Protokoller ise sözleşmenin usule ilişkin düzenleme öngören protokolleridir. Örneğin, 2. Protokol ("İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesinin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Tavsiye Görüşü Verme Yetkisi Tanıyan Protokol No 2"), AİHM'nin tavsiye görüşü verme yetkisini düzenlemektedir. Bu protokolle, Mahkemenin Bakanlar Komitesinin istemi üzerine sözleşme ve ona ek protokollerin yorumlanmasına ilişkin hukuksal sorunlar hakkında tavsiye görüşleri verebilmesi düzenlenmiştir. Ancak, 11. Protokol ile değişik yeni AİHS hükümleri 2. Protokol ile yapılan değişiklik ve eklerin yerine geçmiştir.

3. Protokol ("İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesinin, Sözleşmenin 29., 30. ve 34. Maddelerini Değiştiren Protokol No 3"), AİHS orijinal metnindeki md. 29, 30 ve 34 hükümlerinde değişiklik öngörmektedir. Ancak, 11. Protokol ile değişik yeni AİHS yürürlükte olduğundan 3. Protokol ile yapılmış değişikliklerin artık önemi kalmamıştır.

5. Protokol ("İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesinin, Sözleşmenin 22. ve 40. Maddelerini Değiştiren Protokol No 5"), AİHS orijinal metnindeki md. 22 ve 40 hükümlerini değiştirmiştir. Ancak, 11. Protokol ile değiştirilen yeni AİHS hükümleri 5. Protokol ile yapılan değişikliklerin ve eklerin yerine geçmiştir.

8. Protokol ("İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi Protokol No 8"), AİHS'nin orijinal metnindeki usule ilişkin hükümlerinden 20., 21., 23., 28., 29., 30., 31., 34., 40., 41. ve 43. maddelerinde değişiklik yapmıştır. Ancak yine yeni AİHS'nin yürürlükte olmasıyla bu protokol ile yapılan değişiklikler işlevini yitirmiştir.

9. Protokol, (“İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi Protokol No 9”) AİHS’nin orijinal metnindeki 31., 44., 45. ve 48. maddelerinde değişiklikleri düzenlemektedir. Ama yine 11. Protokolün yürürlüğe girmesiyle 9. Protokol kaldırılmıştır.

10. Protokol, (“İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi Protokol No 10”) AİHS’nin orijinal metnindeki 32/1 maddesinde değişikliği düzenlemektedir. Ama yine 11. Protokolün yürürlüğe girmesiyle 10. Protokolün işlevi kalmamıştır.

11. Protokol, (“İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi ile Kurulan Denetim Mekanizmasının Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Protokol No 11”) AİHS’nin orijinal metninde köklü değişiklikler yapmıştır. 11. protokolün getirdiği en büyük değişiklik AİHS organlarından Komisyon ve Mahkemenin kaldırılarak yerine yeni bir mahkemenin kurulması ve bu yeni Mahkemenin süreklilik temelinde çalışan bir organ haline getirilmesidir. Ayrıca yukarıda bahsedildiği üzere 11. protokol diğer bazı protokolleri kaldırmış veya işlevsiz hale getirmiştir.

14. Protokol, (“Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesinin Denetim Sistemini Değiştiren Protokol No 14”), 11. protokol gibi sözleşmenin denetim sistemine değişiklikler getirmektedir. Protokol mahkemenin karşılaştığı ağır iş yükünü hafifletmeyi ve yargılama sürecini hızlandırmayı amaçlamaktadır. Protokol, mahkemeye bireysel başvuruların kabul edilebilirlik koşullarını yeniden düzenleyerek mahkeme önünde dava yığılması sorununu başvuru sayısını azaltmakla çözmeye

çalışmakta ve dostane çözüm usulünde şekilsel değişikliklerin yapılmasında esasa dair yenilikler getirerek dostane çözüm yoluna gidilmesini teşvik etmektedir

1.3.3.2. Avrupa Konseyi Sosyal Haklara İlişkin Sözleşmeler

1.3.3.2.1. Avrupa Sosyal Şartı

“Avrupa Sosyal Şartı” AK sistemi içinde sosyal haklara ilişkin üretilen bir insan hakları sözleşmesidir. Bu sözleşme 18/10/1961 tarihinde Torino’da imzaya açılmış ve 26/02/1965 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Beş ana bölüm altında toplam 38 maddeden oluşan sözleşme ikinci kuşak haklar alanındaki sosyal ve ekonomik hakları düzenlemiştir. Hakların ayrıntılı dökümü Bölüm II’de şu şekilde düzenlenmiştir (Gemalmaz, 2005: 778-779):

“Çalışma hakkı (md.1), adil çalışma koşulları (md.2), güvenli ve sağlıklı çalışma koşulları (md.3), adil ücret alma hakkı (md.4), örgütlenme hakkı (md.5), toplu pazarlık hakkı (md.6), ayrıca çocukların, gençlerin korunması (md.7), çalışan kadınların korunması(md.8), mesleki açıdan yönlendirme ve eğitime hak (md.9,10); sağlığın korunması (md.11), sosyal güvenlik hakkı (md.12), sosyal ve tıbbi yardım alma hakkı (md.13), toplumsal refah hizmetlerinden yararlanma hakkı (md.14), özürlü kişilerin mesleki eğitim alması ve rehabilitasyon hakkı (md.15), düzenlenmiştir...”

Ayrıca “Avrupa Sosyal Şartı”na hazırlanan birtakım ek protokoller de dahil edilmiştir. Örneğin, ‘Avrupa Sosyal Şartına Ek Protokol’ 05/05/1988 tarihinde Strasbourg’da

imzaya açılmış ve 04/09/1992 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 12 madde ve bir Ek'ten oluşan protokol sosyal şarta 4 yeni hak ilave etmiştir. Bunlar: Cinsiyet temelinde ayrımcılık yapılmaksızın istihdama ilişkin hususlarda eşit fırsatlara ve eşit muameleye sahip olma hakkı, bir işletme içerisinde işçilerin bilgilendirme ve kendilerine danışılması hakkı, bir işletme içerisinde işçilerin çalışma koşullarının belirlenmesinde ve bunların geliştirilmesinde yer alma hakkı ve yaşlı kişilerin sosyal korunma hakkı şeklinde özetlenebilir (Gemalmaz, 2005: 782)

“Avrupa Sosyal Şartı”na örnek bir diğer ek protokol, ‘Avrupa Sosyal Şartı’nda Değişiklik Öngören Protokol’ dür. 21/10/1991 tarihinde Torino’da imzaya açılan bu protokol sosyal şartı etkinleştiren bir düzenlemedir ve denetim sisteminde değişiklik öngörmektedir.

Sosyal Şarta daha sonra eklenen bir üçüncü ek protokol ise ‘Avrupa Sosyal Şartı’nın Toplu Şikayet Sistemi Öngören Ek Protokolü’dür. Protokol 09/11/1995 tarihinde Strasbourg’da imzaya açılmış ve 01/07/1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu ek protokol Avrupa Sosyal Şartı’nın denetim sistemine yeni unsurlar eklemiştir. Hükümetler tarafından sunulan raporların incelenmesi biçimindeki mevcut usulü saklı tutmakta ancak buna şartın ihlali iddialarını içeren toplu şikayet usulünü eklemektedir. (Gemalmaz, 2005: 783-784)

Şunu da eklemek gerekir ki, 1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı, daha sonraki yıllarda gözden geçirilmiş şekli ile “(Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartı” adı altında tekrar imzaya açılmıştır. 03/05/1996 yılında Strasbourg’da imzaya açılan Şart 01/07/1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. “(Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartı” ana metin olarak toplam üç bölüm içermekte ve Bölüm II’ de toplam 31 madde halinde

hakları düzenlemektedir. Gözden Geçirilmiş Şart, önceki orijinal metin olan Avrupa Sosyal Şartında hem bulunmayan bazı hakları öngörmekte, hem de öncekinde bulunanları tekrarlarlarken bu hükümlerin bazılarında sosyal haklar bakımından iyileştirmeler yapmaktadır. Aşağıdaki alıntıda eklenen yeni unsurlar, devam eden paragrafta ise yapılan iyileşme ve gelişmeler örneklendirilmiştir (Gemalmaz, 2005: 787-788):

Eğitim Hakkı (md.17); işe alınmada cinsiyete dayalı ayırım yapılmaksızın eşit fırsatlara ve muameleye hak (md. 20); bilgilenme ve danışma hakkı (md. 21); çalışma koşullarının ve ortamın belirlenmesinde ve geliştirilmesinde söz sahibi olma hakkı (md. 22); yaşlı kişilerin sosyal korunma hakkı (md. 23); işe son verilme halinde korunmaya hak (md. 24); işverenin iflası durumunda çalışanların taleplerinin korunması hakkı (md. 25); çalışma sırasında işçilerin onurunun korunması hakkı (md. 26); çalışanların aile sorumlulukları ile birlikte eşit fırsatlara ve muameleye hakları (md. 27); çalışanların temsilcilerinin korunması hakkı (md. 28); toplu işten çıkarma usulleri hakkında bilgilenme ve danışma hakkı (md. 29); fukaralığa ve sosyal dışlanmaya karşı korunma hakkı (md. 30) ve konut / barınma hakkı (md.31)

Avrupa Sosyal Şartında, tehlikeli ve sağlığa zararlı işlerde çocukların işe kabulü için daha yüksek bir asgari çalışma yaşı belirleme türünde bir hüküm var iken (Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartında, işe kabulde asgari çalışma yaşının 18 olmasını sağlama yönünde hüküm bulunmaktadır. Bir diğer örnek, Avrupa Sosyal Şartında çalışan kadınlar için doğumdan önce ve sonra olmak üzere toplam 12 haftalık izin öngörülmüştür ancak (Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartında, bu izin 14 hafta olarak iyileştirilmiştir.

1.3.3.3. Avrupa Konseyi İşkence ve Kötü Muamelenin Önlenmesine İlişkin Sözleşmeler

1.3.3.3.1. Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi

‘Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi’ AK’nin işkence ve kötü muamelelerin önlenmesi yolunda ortaya koyduğu bir insan hakları belgesidir. Sözleşme 26/11/1987 tarihinde Strasbourg’da imzaya açılmış ve 01/02/1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme beş bölüm altında toplam 23 madde ve bir Ek’ten oluşmuştur. Sözleşmenin en önemli özelliği hak ihlallerinden sonra değil de önce harekete olası işkence ve kötü muamele uygulamalarını önlemekte işlev görecektir usulleri kurumsallaştırmasıdır (Gemalmaz, 2005: 796-798).

Ayrıca sözleşme ileriki yıllarda hazırlanan iki protokole sahiptir. Bu iki protokol 04/11/1993 tarihinde Strasbourg’da imzaya açılmış ve 01/03/2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

1. Protokol (“Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi, Protokol No 1”) sözleşmenin birtakım maddelerinde değişiklik öneren toplam dokuz maddelik bir belgedir ve AK üyesi olmayan devletlerin de sözleşmeye katılma yoluyla taraf olmaları yönünde değişiklik getiren bir düzenlemedir.

2. Protokol (“Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Aşağılayıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi, Protokol No 2”) ise sözleşmenin beşinci maddesinde

değişiklik öngören 4 maddeli kısa bir belgedir. Bu belgeye göre denetim mekanizması içinde kurulan komite üyelerinin iki kez yeniden seçilebilme ve düzenli aralıklarla yenilenmesini sağlayan usul değişiklikleri öngörülmüştür. (Gemalmaz, 2005: 816-817)

1.3.3.4. Çocuk Haklarına İlişkin Sözleşmeler

AK'nin biçim ve içerik olarak insan hakları belgesi özelliğini taşıyan ve belirgin olarak çocuk hakları odaklı iki sözleşmeyi örnek olarak verebiliriz. Bunlar 'Evlilik Dışı Doğan Çocukların Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi' ile 'Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'dir (Gemalmaz, 2005: 818).

'Evlilik Dışı Doğan Çocukların Hukuki Statüsü Hakkında Avrupa Sözleşmesi' 15/10/1975 tarihinde Strasbourg'da imzaya açılmış ve 11/08/1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme toplam 16 madde içermektedir ve amacı evlilik içi ve evlilik dışı doğan çocuklar arasında evlilik dışı doğan çocuklar aleyhine açığa çıkan yasa ve sosyal eşitsizliği gidermeye yönelik düzenleme getirmektir. Diğer sözleşme olan "Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi" 25/01/1996 tarihinde Strasbourg'da imzaya açılmış ve 01/07/2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 26 maddeden oluşan sözleşme 18 yaş altı olarak kabul edilen çocukların haklarına ilişkin hükümler içermektedir. (Gemalmaz, 2005: 821-823)

1.3.3.5. Dil ve Azınlık Haklarına İlişkin Sözleşmeler

AK'nin Dil ve Azınlık Hakları ile ilgili imzaladığı belgelere ise “Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı” ve “Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmesi” örnek olarak verilebilir. “Bölgesel ya da Azınlık Dilleri Avrupa Şartı” 05/11/1992 tarihinde Strasbourg’da imzaya açılmış ve 01/03/1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Şart toplam 23 maddeden oluşan ve Avrupa’da bölgesel ya da azınlık dillerinin korunması yönünde geliştirilen bir metindir. Bu metin, dillerin tanınması, korunup geliştirilmesi, öğretilmesi, bunlar üzerinde araştırılma yapılması, bu dillerin kullanımına ilişkin haklı olmayan her türlü ayırım ve dışlamanın kaldırılması yönünde hükümler içermektedir (Gemalmaz, 2005: 825-826).

Sözleşmede geçen hükümlere örnek vermek gerekirse, 7. madde, azınlık dillerinin bir kültürel zenginlik ifadesi olarak kabul edilmesi ve Taraf Devletlerin bu alandaki politikalarını, yasa ve uygulamalarını belirli ilkelere dayandırmalarını, 8. madde, Taraf Devletlerin anaokulundan başlayarak yüksek öğretim kurumlarına kadar olan eğitim sürelerinde resmi dilde eğitime halel getirmeyecek şekilde azınlık dillerinde de eğitim yaptırmalarını, 9. madde, azınlık dillerinin konuşulduğu bölgelerdeki ceza, hukuk ve idari davalarda, yargılamanın selametine zarar vermeyecek şekilde, azınlık dillerinin kullanılmasını, 10. madde, azınlık dillerinin konuşulduğu idari makamların mümkün olduğu ölçüde azınlık dilini kullanmaları veya azınlığa mensup kişilerin kendi dillerinde başvurmaları halinde hiç değilse onlarla temasa geçen görevlilerin o dili bilmeleri veya azınlık dilinde yapılan sözlü veya yazılı başvurulara aynı dilde cevap verilmesini, 11. madde, Taraf Devletlerin alternatifli olarak azınlık dilinde yayın yapmak üzere en az bir radyo ve televizyon istasyonu kurulmasına izin vermesi konularını içermektedir (Ünal, 2001: 77-78)

AK'nin dil azınlık haklarına ilişkin oluşturduğu diğer insan hakları belgesi olan "Ulusal Azınlıkların Korunması İçin Çerçeve Sözleşmesi" ise 01/02/1995 tarihinde Strasbourg'da imzaya açılmış ve 01/02/1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Taraf devletlerin ülkelerinde bulunan azınlıkların ve bu azınlıklara ait kişilerin hak ve özgürlüklerinin, devletlerin ülke bütünlüğüne ve ulusal bütünlüğüne saygı gösterilerek hukuk devleti içinde kurulması amaçlı oluşturulan bu belge toplam 32 madde içermektedir (Gemalmaz, 2005: 827-828).

Sözleşme içerisinde geçen hükümlere örnek vermek gerekirse, 3. madde, ulusal azınlığa ait olan kişilerin sözleşmede öngörülen hakları bireysel olarak veya diğerleriyle birlikte topluca kullanma yetkisini, 4. madde, Taraf Devletlerin azınlığın yasa önünde eşitliğini sağlamak ve hiçbir şekilde ayırım yapmamak yükümlülüğünü, 6. madde, Taraf Devletlerin ülkelerine yaşayan çoğunluk ve azınlığa mensup bireyler arasında kültürlerarası hoşgörü ve diyalogu geliştirme yükümlülüğünü, 7. madde ulusal azınlığa mensup kişilerin barışçıl amaçlarla toplantı ve dernek kurma haklarını, din, vicdan, düşünce ve ifade özgürlüklerini, 8. madde, azınlık mensuplarının dini kurum ve dernekler kurma özgürlüğünü, 9. madde, azınlık mensuplarının kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın kendi dillerinde düşünce ve görüşlerini açığa vurma adına radyo ve televizyon işletmeciliği yapmaları hakkını, 10. madde azınlık mensuplarının hiçbir müdahale olmaksızın kendi azınlık dillerini özel veya kamuya açık bir şekilde yazılı ve sözlü olarak kullanma hakkını konu etmektedir (Ünal, 2001: 81-82).

1.3.4. Avrupa Birliği Sözleşmeleri

İnsan Haklarına ilişkin belgeler üreten kuruluşlara yukarıda örnek olarak verdiğimiz BM, UNESCO ve AK gibi kuruluşların yanı sıra, bu bölümde yer alacak bir başka örnek ise Avrupa Birliği (AB) olarak bilinen örgütlenmedir. Kıta Avrupa'sını Birlik

yapan ortak değerler arasında önemli bir yere sahip olan insan hakları konusuna katkı anlamında, bu örgütlenme de kendi bünyesinde bir takım insan hakları belgeleri imzalamıştır. Örnek vermek gerekirse, 02/10/2000 tarihinde kabul edilen ve 07/10/2000 tarihinde Nice Zirvesinde imzalanarak törenle ilan edilen “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı” bu bağlamda hatırlanabilir.

1.3.4.1. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı

“Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı”, AİHS, Avrupa Sosyal Şartı, Çalışanların Temel Sosyal Hakları Topluluk Şartı, Avrupa Topluluğu Adalet Divanı içtihatları, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatları, birincil ve ikincil Topluluk mevzuatı, ortak anayasal gelenekler ve diğer çeşitli uluslararası sözleşmelerde yer alan mevcut hakların bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. AB yurttaşları ile Birlik sınırları içinde yerleşik herkesin kişisel, siyasal, ekonomik ve sosyal haklarını tanımlayan belge, saygınlık, özgürlükler, eşitlik, dayanışma, vatandaş hakları, adalet ve genel hükümler bölümlerinden ibarettir. Bireyin ön plâna çıkarıldığı ve korumanın asıl gayesi olarak gösterildiği Şart'ta klasik medeni ve siyasi haklar olan yaşama, işkence ve kötü muameleye maruz bırakılmama, özgürlük ve güvenlik, mülk edinme hakları gibi temel hakların yanı sıra aile düzeni, çalışma düzeni, çocuk, yaşlı ve engellilerin korunmasına yönelik sosyal ve ekonomik içerikli haklara da yer verilmektedir. Benzerlerinden farklı olarak teknolojik ilerlemelerin dikkate alınması suretiyle kişisel verilerin korunması, çevresel koruma, tüketici hakkı gibi konular Şart'ta düzenlenmektedir. Şart'ta sıralanan hakların çoğunluğu birey amaçlı ve genele yönelik olarak düzenlenmiştir. Ayrıca Birlik yurttaşları için ise çalışma özgürlüğü, iş arama özgürlüğü, herhangi bir üye ülkede yerleşme ve hizmet sunma özgürlüğü, sosyal güvenlik sistemlerine eşit erişim, Avrupa

Parlamentosu veya yerel yönetim seçimlerine katılma hakları tanınmaktadır (İmamoğlu, 2006: 72-73)

Siyasi, ekonomik ve sosyal hakları içeren “Temel Haklar Şartı” 7 bölüm ve toplam 54 madde halinde hazırlanmıştır (Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, AB Temel Haklar Şartı, 2001: 3-19).

İlk Bölümün başlığı “Saygınlık” adını taşımaktadır. 5 maddeden (1 – 5) oluşan bu bölümde, sırayla insan saygınlığının ihlal edilemezliği, herkesin yaşam hakkına sahip olduğu ve hiç kimsenin ölüm cezasına çarptırılmayacağı, kişinin fiziksel ve zihinsel dokunulmazlık hakkı, işkence veya insanlık dışı veya alçaltıcı muamele veya ceza yasağı, kölelik ve zorla çalıştırılma yasağı gibi konular yer almaktadır.

İkinci Bölüm, “Özgürlükler” başlığını taşımaktadır. Toplam 14 maddeden (6 – 19) oluşan bu bölüm özgürlük ve güvenlik hakkı, özel hayat ve aile hayatına saygı, kişisel verilerin korunması, evlenme ve aile kurma hakkı, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, ifade ve bilgilenme özgürlüğü, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü, bilim ve sanat özgürlüğü, eğitim hakkı, meslek serbestliği ve çalışma hakkı, teşebbüs serbestliği, mülkiyet hakkı, iltica hakkı, ülkeden çıkarma, sürgün veya iade durumlarında korunma gibi hakları içermektedir.

3. Bölüm “Eşitlik” konusuna ayrılmıştır. Toplam 7 maddeden (20 – 26) oluşan bu bölümde, kanun önünde eşitlik, ayrımcılık yapmama, kültür, din ve dil çeşitliliği, kadın ve erkek arasında eşitlik, çocuk hakları, yaşlıların hakları, özürlü kişilerin topluma kazandırılması gibi konular yer almaktadır.

4. Bölüm “Dayanışma” adının taşıyan bölümdür. Toplam 12 maddeden (27 – 38) oluşan bu bölümde sırasıyla şu konulara yer verilmiştir: işçilerin işyerinde bilgilendirme ve danışma hakkı, toplu görüşme ve eylem hakkı, iş bulma hizmetlerine erişim hakkı, haksız işten çıkarma durumunda koruma, adil ve hakça çalışma koşulları, çocuk işçiliğinin yasaklanması ve çalışan gençlerin korunması, aile ve iş hayatı, sosyal güvenlik ve sosyal yardım, sağlık, genel ekonomik yarara ilişkin hizmetlere erişim, çevrenin korunması, tüketicinin korunması.

Şartın “Vatandaş Hakları” başlığını taşıyan 5. bölümü ise 8 maddeden (39 – 46) oluşmaktadır ve bu söz konusu bölümde de şu haklar yer almaktadır: Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy verme ve aday olma hakkı, belediye seçimlerinde oy verme ve aday olma hakkı, iyi yönetilme hakkı, belgelere erişim hakkı, topluluk kurum ve kuruluşların faaliyetlerindeki idari aksaklıkları birlik ombudsmanına bildirme hakkı, dilekçe hakkı, dolaşım ve ikamet özgürlüğü, diplomatik koruma.

Bireylerin etkin ve yargısal korumaya kavuşturulması konusu ile ilgili hükümler ise 6. Bölümde “Adalet” başlığıyla ele alınmıştır. Toplam 4 maddeden (47 – 50) oluşan bu bölümde sırasıyla etkili bir kanun yoluna başvuru ve adil yargılanma hakkı, masumiyet karinesi ve savunma hakkı, hukuka uygunluk ve suç ve ceza arasındaki oransallık ilkeleri, aynı suçtan dolayı iki kere yargılanmama veya cezalandırılmama hakkı gibi konular yer almaktadır.

4 maddeden (51 – 54) oluşan son bölüm ise “Genel Hükümler” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde şartın kapsamı, teminat altına alınan hakların kapsamı, koruma düzeyi ve hakların kötüye kullanılmasının yasaklanması gibi tüm haklara ilişkin genel hükümler yer almaktadır.

BÖLÜM II

İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

Bu bölümde, bir önceki bölümde konu edilen temel uluslararası insan hakları belgelerinde geçen eğitim hakkı ve niteliği ile insan hakları eğitimi, çerçevesi, amaçları ve tarih içinde gelişimi, insan hakları eğitimi yaklaşımları ve UNESCO'nun insan hakları eğitimi alanında yürüttüğü faaliyetler konu edilecektir.

2.1.Eğitim Hakkı

Temel uluslararası insan hakları belgelerinin konu edildiği bir önceki bölümde yer alan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 26. maddesinin içerdiği ve diğer başlıca uluslararası belgelerde tekrarlandığı gibi insan hakları eğitimi, eğitim hakkının ayrılmaz bir parçasıdır. Haklar hakkındaki bilgi, sorumluluklar ve özgürlükler, kendine olduğu kadar başkalarına da, her bir kimse ve herkes için tüm haklara saygıyı garanti eden temel araç olarak düşünülmüştür. Temel Uluslararası belgelerde eğitim hakkı ve niteliği aşağıda verilen belgelerle örneklendirilecektir.

2.1.1. Temel Uluslararası Belgelerde Eğitim Hakkı

Birleşmiş Milletler tarafından 10 Aralık 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin eğitim hakkı ile ilgili bazı hükümleri şöyledir (Gemalmaz, 2005: 353)

Madde 26

1. Herkesin eğitim hakkı vardır. Öğretim, en azından ilk ve temel (öğretim) aşamalarında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki öğretimin, genel olarak/(herkes için) mümkün/(yararlanılabilir) olması sağlanacaktır ve yüksek öğretim yeterlilik/(liyakat) esas alınarak herkese eşit şekilde açık olacaktır.

2. Eğitim, insan kişiliğinin tam olarak geliştirilmesine ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygının güçlendirilmesine yönelik olacaktır. Eğitim bütün uluslar, ırksal ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu teşvik edecektir/(ilerletecektir) ve Birleşmiş Milletler' in barışın korunmasına yönelik faaliyetlerini geliştirecektir.

3. Anne-babalar/(ebeveynler), çocuklarına verilecek eğitimin türünü öncelikli seçme hakkına sahiptirler.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede, kimlerin çocuk sayıldığı, Taraf Devletlerin yükümlülükleri ve söz konusu eğitim hakkı ile ilgili hükümler ise şöyledir (Convention on the Rights of the Child, United Nations, 2001: 2, 8):

Madde 1

Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.

Madde 2

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

Madde 28

1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

- a) İlköğretimi herkes için zorunlu, parasız ve ulaşılabilir kılarlar.
- b) Orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;

c) Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;

d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;

Madde 29

1. Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;

a. Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel becerilerinin mümkün olduğu kadar geliştirilmesi,

b. İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen prensiplere saygının geliştirilmesi,

c. Çocuğun anne ve babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine çocuğun yaşadığı veya geldiği kaynak ülkenin ulusal değerlerine ve kendi uygarlığından farklı uygarlıklara saygının geliştirilmesi,

d. Çocuğun anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse de yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda yaşantıyı sorumlulukla üstlenecek biçimde hazırlanması,

e. Doğal çevreye saygının geliştirilmesi,

Birleşmiş Milletler'in imza altına aldığı bir diğer sözleşme olan “Kadınlara Karşı Her Çeşit Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi”nin 10’uncu maddesi ise şu hükümleri getirmektedir (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, United Nations, 2001: 4):

Madde 10

a) Meslek ve sanat yönlendirilmesinde kırsal ve kentsel alanlarda bütün dallardaki eğitim kurumlarına girişte ve okulöncesi, genel, teknik, mesleki ve yüksek teknik eğitiminde ve her çeşit mesleki eğitimde eşit koşullar sağlanmalıdır.

b) Kadınların erkeklerle aynı ders programlarından yararlanmaları, aynı sınıflara katılmaları ve aynı düzeydeki niteliklere sahip eğitim görevlilerine, okul, bina ve malzemesine sahip olması sağlanmalıdır.

c) Kadın ve erkeğin rolleriyle ilgili kalıplaşmış kavramların eğitimin her şekinden ve kademesinden kaldırılmasını ve bu amaca ulaşılması için karma eğitimin ve diğer eğitim şekillerinin desteklenmesi ve özellikle ders kitaplarının ve okul programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve eğitim yöntemlerinin bu amaca göre düzenlenmesi sağlanmalıdır.

Eğitim hakkını İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden sonra tekrar ele alan, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklarla İlgili Uluslararası Sözleşme, eğitim hakkını da yeniden vurgulamıştır. Sözleşmenin ilgili 13. Maddesi şu şekildedir (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, United Nations, 2001: 4):

Madde 13

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkese eğitim hakkı tanır. Eğitimin insan kişiliğinin ve onur duygusunun tam gelişmesine yönelik olmasını ve insan haklar ve temel özgürlüklere olan saygıyı güçlendirmesini sağlar. Ayrıca eğitimin herkesin özgür bir topluma etkin olarak katılmasına olanak sağladığını, tüm uluslararası olduğu gibi, ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirdiğini ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma etkinliklerini özendirdiğini de kabul eder.

2. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek amacıyla;

a- İlköğretimin zorunlu olmasını ve herkese ücretsiz sağlanmasını;

b- Orta öğretimin, teknik ve mesleksel eğitim dahil, çeşitli biçimlerinin, her önlem alınarak, özellikle ücretsiz eğitimin giderek yaygınlaştırılması yoluyla herkese açık ve herkesçe görülebilir olmasını;

c- Yüksek öğrenimin, her uygun yolla ve özellikle ücretsiz eğitimin giderek yaygınlaştırılmasıyla herkese becerisine göre eşit olarak açılmasını;

d- İlk öğrenimini tamamlayamamış ya da hiç görmemiş kişiler için temel eğitimin olabildiğince özendirilmesi ya da güçlendirilmesini;

e - Her düzeyde, bir okul sisteminin geliştirilmesini, yeterli bir burs sisteminin kurulmasını ve eğitim personelinin maddi koşullarının giderek iyileştirilmesini kabul eder.

Temel insan hakları belgeleri üreten bir diğer kuruluş olan UNESCO'nun "Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşmesi" nin 1. maddesinde ise eğitimde ayrımcılık kavramının tanımı (Gemalmaz, 2005: 673) ve 4. maddesinde de Taraf Devletlerin eğitim konusunda fırsat ve davranış eşitliğini geliştirmeye konusundaki yükümlülükleri şu şekilde ifade bulmuştur (United Nations Convention Against Discrimination in Education, United Nations: 2008: 5):

Madde 1

1. "Bu Sözleşmenin amacı bakımından "ayrımcılık" terimi; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ya da sosyal köken, ekonomik durum ya da doğum temeline dayalı olarak, eğitimde muamele eşitliğini ortadan kaldırmak ya da zayıflatmak ve özellikle de:

a. Herhangi bir kişiyi ya da kişiler grubunu herhangi bir türde yahut herhangi bir düzeyde eğitim görmekten yoksun bırakmak;

b. Herhangi bir kişiyi ya da kişiler grubunu, aşağı/(düşük) standartlı/(vasıflı) eğitimle sınırlamak;

c. Bu Sözleşme Madde 2 hükümleri saklı kalmak kaydıyla, kişiler ya da kişi grupları için ayrı eğitim sistemlerini ya da kurumları tesis yahut muhafaza etmek/ (sürdürmek); ya da,

d. Herhangi bir kişiye ya da kişiler grubuna, insan onuru//saygınlığı ile bağdaşmayan koşullar uygulamak,

amacını taşıyan yahut etkisini/(sonucunu) doğuran, herhangi bir farklılık gözetme, dışlama, kısıtlama ya da öncelik tanıma/(tercihte bulunma) hallerini içerir”.

Madde 4

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, ayrıca koşullara ve ulusal geleneklere uygun yöntemlerle eğitim konusunda fırsat ve davranış eşitliğini geliştirmeye ve özellikle;

a. İlköğretimi ücretsiz ve zorunlu, ortaöğretimi değişik biçimleriyle genellikle herkesin yararlanabileceği, yükseköğrenimi bireysel yetenek temeli üzerinde herkesin eşit olarak görebileceği bir eğitim olarak gerçekleştirmeyi ve yasanın öngördüğü okula gitme yükümlülüğünün herkesçe uygulanmasını sağlamayı,

b. Aynı düzeydeki tüm kamu eğitim kurumlarında eğitim düzeylerinin eşdeğerde olmasını ve yine sağlanan eğitimin niteliğine ilişkin koşulların eş düzeyde tutulmasını güvence altına almayı,

- c. İlköğretim görmemiş ya da ilköğretimi tamamlamamış kimselerin eğitilmesini ve bunların kişisel yeteneklerine göre öğrenimlerini sürdürebilmesini uygun yöntemlerle özendirmeyi ve güçlendirmeyi,
- d. Fark gözetmeksizin öğretim mesleği için yetişme olanağı sağlamaya yönelik bir ulusal politikayı saptayıp geliştirerek uygulamayı üstlenir.

Bir diğer kuruluş olan Avrupa Konseyi'nin üretmiş olduğu temel insan hakları belgeleri arasında yer alan "Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı" nda ise eğitim hakkı şöyle düzenlenmiştir (European Social Charter Revised, Council of Europe, 2000: 9):

Madde 17

Akit Taraflar, çocukların ve gençlerin kişilikleri ile fiziksel ve zihinsel yeteneklerinin tam gelişimini sağlayacak bir çevrede yetişme haklarını etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamak amacıyla, doğrudan ya da kamusal ve özel örgütlerle işbirliği yaparak, aşağıdaki hususlara yönelik tüm uygun önlemleri almayı taahhüt ederler:

1-a- çocukların ve gençlerin, ebeveynlerinin hak ve ödevleri göz önünde tutularak, gereksinim duydukları bakım, yardım, öğretim ve eğitim olanaklarına sahip olmalarını özellikle bu amaç için uygun ve yeterli kurum ile hizmetlerin kurulması ve sürdürülmesini sağlamak,

b- çocukları ve gençleri ihmal, şiddet ve sömürüye karşı korumak,

c- ailelerinin desteğinden geçici ya da mutlak olarak yoksun kalan çocukların

ve gençlerin korunmasını ve bunların devletten özel yardım almasını sağlamak,

2- Çocukların ve gençlerin okula devamlarının özendirilmesinin yanı sıra parasız ilk ve orta öğrenim sağlamak.

İnsan haklarının gelişimine yönelik belgeler üreten bir diğer kuruluş Avrupa Birliği'nin 07/10/2000 tarihinde imzalayıp ilan ettiği “Temel Haklar Şartı” nda ise eğitim hakkı şu cümlelerle ifade edilmiştir (Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, AB Temel Haklar Şartı 2001: 6)

Madde 14

Eğitim hakkı,

1. Herkes eğitim hakkına ve mesleki eğitim ile sürekli eğitime erişim hakkına sahiptir.
2. Bu hak, zorunlu eğitimden bedelsiz olarak yararlanma imkanını kapsar.
3. Demokratik ilkeler gözetilerek eğitim kuruluşları kurma serbestisi ve ebeveynin dinsel, felsefi ve pedagojik beklentilerine karşılık verecek biçimde çocuklarının eğitim ve öğretiminin sağlanması hakkı, bu hakların kullanılmasını düzenleyen ulusal yasalara uygun olarak tanınır.

2.2. İnsan Hakları Eğitimi ve Çerçevesi

İnsan hakları eğitimi “Genel anlamda herkeste, örgün eğitim kapsamında düşünüldüğünde öğrencilerde, insan haklarına saygı ile bu hakları koruma ve bu haklardan yararlanma bilincini geliştirmek amacıyla, uygun içerik, materyal ve yöntemlerle verilen eğitim” e karşılık gelmektedir (Kepenekçi, 2000b: 10).

Kepenekçi, UNESCO’nun ‘İnsan Hakları Eğitimi’ adlı yayınından yaptığı alıntıdan yola çıkarak şu noktalara dikkat çekmektedir. İnsan hakları eğitimi ile bilgi edinme hakları arasında yakın bir bağ vardır. Bilgi edinme hakkı, eğitim sistemi tarafından sunulması gereken temel haklardandır. Özellikle, sürekli değişik mesajların üretildiği bir toplumda, değişik medya organları zaman zaman ‘yanlış bilgilendirme’ sorununu doğurmaktadır. Bu durumda çocuk, yanlış bilginin oluşturduğu bu labirentte yolunu bulamayabilir. Bu yüzden, eğitime düşen görev gençlerin kendilerini ilgilendiren mesajları doğru bir şekilde seçebilmelerine yardımcı olmaktır. Bilgilenme, doğru seçim yapabilmenin ön şartıdır. Bu nedenle eğitim, gençleri bilgiyi doğru bir şekilde alabilen kişiler yapmalı, bilgi çoğulculuğunu içinde barındırmalıdır (Kepenekçi, 2000b: 11).

İnsan hakları eğitiminin insan haklarını kavramaya yönelik çok önemli katkısı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İnsan hakları eğitimi bütün toplumlarda insan haklarının bir realite olduğunu ortaya koymak için genel sorumluluk anlayışını geliştirmeyi amaçlar. İnsan hakları eğitiminin tanımının unsurlarını sunan ve yukarıda sunduğumuz uluslararası belgeler gereğince, insan hakları eğitimi, bilginin paylaşımı, beceri

kazanma davranışlara şekil verme aracılığıyla evrensel bir insan hakları kültürü oluşturmayı amaçlayan eğitim, öğretim ve bilgi olarak tanımlanabilir. Bu eğitim, öğretim ve bilgi şunları hedeflemektedir: (World Programme for Human Rights Education, United Nations, 2007: 12)

1. İnsan hakları temel özgürlüklere yönelik saygının güçlenmesi,
2. İnsan kişiliğinin ve saygınlığının tam gelişimi,
3. Anlayış, hoşgörü, cinsiyet eşitliğini ve tüm uluslar yerli halk ve ırk, ulus, etnik, dini ve dil grupları arasında dostluğu destekleme,
4. Tüm insanlara kanunlarla yönetilen özgür ve demokratik toplumda etkin bir biçimde yer alma imkanı sunma,
5. Barış oluşturma ve bunu sürdürme,
6. İnsan merkezli sürdürülebilir gelişimi ve sosyal adaleti destekleme.

İnsan hakları eğitiminin genel kültür ve beceri, değerler, tutumlar ve davranışlar ve eylem alanındaki içerdiği faaliyetler ise şöyle sıralanabilir (World Programme for Human Rights Education, United Nations: 2007: 12):

1. Genel kültür ve beceri : kendilerini korumak için insan hakları ve işlevleri hakkında bilgi edinimi ve günlük yaşamda bunları uygulamak için beceriler kazanma,
2. Değerler, tutumlar ve davranışlar: değerleri geliştirme insan haklarını koruyan tutum ve davranışları güçlendirme

3. Eylem: insan haklarını güçlendirme ve savunma için faaliyette bulunma konularını içerir.

2.3. İnsan Hakları Eğitim Faaliyetlerinin Prensipleri

Dünya çerçevesinde Birleşmiş Milletler tarafından gerçekleştirilen İnsan Hakları Eğitimi kapsamındaki eğitim faaliyetlerinin prensipleri şu şekilde sıralanabilir (World Programme for Human Rights Education, United Nations, 2007: 14):

1. Bireysel, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ve gelişime yönelik hakkı içeren insan haklarının bütünlüğünü bölünmezliğini ve evrenselliğini destekleyecektir.
2. Farklılıkların değerlendirilmesine yönelik bakış açısı kazandıracaktır ve ırk, cins, dil, din, bölge, politik veya diğer fikirler ulusal, etnik veya sosyal merkezli, fiziksel veya zihinsel ve diğer esaslara dayalı ayrımcılığa muhalefet olacaktır.
3. İnsan hakları standartlarıyla uygun çözümlere öncülük edebilecek açlığı, şiddetli çatışmaları ve ayrımcılığı içeren, doğuştan veya sonradan ortaya çıkan insan hakları problemlerinin analizine yönlendirecektir.
4. Toplumlara ve bireylere insan hakları gerekliliklerini tanımak ve bunların bir araya getirilmesini sağlamak için yetki verilecektir.
5. Farklı kültürel çerçevelerin içinde yer alan insan hakları prensiplerini inşa edecektir ve her ülkedeki tarihi ve sosyal gelişmeleri hesaba katacaktır.

6. İnsan haklarının korunmasına yönelik yerel, ulusal, bölgesel ve uluslar arası insan hakları araçlarını ve mekanizmalarını kullanmak için genel kültür ve becerilerin gelişmesini destekleyecektir.
7. İnsan haklarını ilerleten faaliyet için genel kültür önemli analiz ve beceriler içeren eğitim bilimleri kullandıracaktır.
8. Katılımı, insan haklarının hazzını ve insan kişiliğinin tam gelişimini özendiren korku ve zarureten bağımsız bir çevreyi öğrenmeyi ve öğretmeyi destekleyecektir.
9. Soyut şekillerin anlatımından, öğrencilerin sosyal, ekonomik, kültürel ve politik durumlarının gerçeklerine kadar insan hakları değişiminin şekilleri hakkında onları diyalog içerisinde tutarak günlük yaşamlarıyla ilgilenecektir.

2.4. İnsan Hakları Eğitiminin Amaçları

Eğitimi davranış değişikliği meydana getirme süreci ve sanatı olarak tanımladığımızda, buradan hareketle insan hakları eğitimi de bireyin sadece davranışlarında değil, kişilik ve ahlaki gelişimi, değerler dünyası, politik görüşü gibi temel değerlerine yönelik bir eğitimi kapsar. Bundan dolayı, insan hakları eğitiminin amacının önceden belirlenmesi büyük önem arz etmektedir. Bu gerçek yapılan tüm toplantı ve belgelere de yansımış ve öncelik insan hakları eğitiminin amacının belirlenmesi olmuştur. Örnek vermek gerekirse, Gülmez (2001: 50–51) insan hakları eğitimi ile ilgili belgelerde en çok tekrarlanan bazı amaçları beş madde etrafında toplamış ve bunları şöyle sıralamıştır:

1. İnsan hakları eğitimi, hoşgörü, saygı ve dayanışma davranışlarını özendirmelidir.
2. İnsan hakları eğitimi, bireye hak bilinci kazandırmanın yanı sıra, başkalarının haklarına saygı göstermeyi de öğretmelidir.

3. İnsan hakları eğitimi, bir insan hakkıdır ve sosyal adalet, barış, demokrasi ve gelişmeyi tam gerçekleştirmenin ön koşuludur.
4. İnsan hakları eğitimi, demokrasinin korunmasına ve gelişmesine katkıda bulunur.
5. İnsan hakları eğitimi, insan haklarının güvenceye bağlanacağı ve ihlallerin önleneyeği sağlam bir temel oluşturur.

Birleşmiş Milletler evrensel bir insan hakları kültürü oluşturmak amacıyla 1995–2004 yıllarını “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi On Yılı” olarak ilan ettikten sonra insan hakları eğitime yönelik belirlediği amaçları şu şekilde sıralamıştır (İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi, 2001: 7):

1. İnsan hak ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmek;
2. İnsan kişiliğini ve bu kişiliğin taşıdığı onurla ilgili duyguyu tam olarak geliştirmek;
3. Kadın erkek eşitliğini ve tüm uluslar ve yerli halkların ırksal, etnik, dilsel ve dinsel farklılıklar arasında dostluğu, anlayışı ve hoşgörüyü geliştirmek;
4. Bütün insanların etkin şekilde özgür bir topluma katılmalarını mümkün kılmak;
5. Birleşmiş Milletler’in barışı koruma yönündeki etkinliklerini desteklemek.

Kepenekçi ise İnsan Hakları Eğitimi ile amaçlanan noktaları şöyle sıralamıştır (Kepenekçi, 2000b: 13):

1. İnsan haklarının kavramsal çerçevesinin verilmesi,
2. Bu bilgilerin kültürel ve uluslar tarafından uygulanabilirliğinin incelenmesi,

3. İnsan hakları alanındaki belli sorunlar üzerine odaklaşarak, insan haklarının uygulanmasını ve ihlallerinin önlenmesini sağlayacak stratejilerinin yorumlanması ve değerlendirilmesi amaçlanır

Kepenekçi ayrıca, insan hakları öğretiminde öğrencilerin şu tür hedeflere ulaştırılması gerektiğini de savunmaktadır (Kepenekçi 2000b: 14)

1. Öğrencilerin, insan hakları standartlarının yaptırım gücünü ve uygulanmasını sağlayan uluslararası yasal sistem ve BM içindeki işleyiş mekanizmalarını anlamalarını sağlamak,

2. Öğrencilerin insan hakları ihlallerinin yıkıcı etkilerini, ayrımcılığın çeşitli şekillerini anlamalarını sağlamak,

3. Öğrencilerin, sosyal değişimi etkileyebilecekleri yönünde olumlu bir tutum kazanmalarını teşvik etmek,

4. Öğrencilerin günümüz dünyasında var olan insan hakları ihlallerinin boyutlarını ve şekillerini, bu ihlalleri ortadan kaldırmaya yönelik yapılan çalışmaları ve insanların devlet çapında, devletler arası düzeyde ve gönüllü kuruluşlar yoluyla gösterdikleri çabaları anlamalarını sağlamak

Özetle, İnsan Hakları Eğitimi, ilk etapta öğrencilerin insan hakları ile ilgili bilinçlenmelerini sağlamak, bu hakların dünyanın her tarafında ve her insan için geçerli olduğu gerçeğini kavratmak, bu hakların uygulanmasının sağlayan ve yaptırım gücü olan birtakım uluslararası kuruluşlar tarafından güvence altına alındığını anlamalarını sağlamak ve nihai olarak da, insan hakları ihlallerinin yıkıcı etkilerini öğrencilere hissettirmek, ihlallerin önlenmesini sağlayacak stratejiler belirlemek ve bu yönde olumlu bir tutum kazanmalarını teşvik etmek gibi amaçlar için olmalıdır. Ancak unutulmamalıdır ki, insan hakları eğitiminin başarıya ulaşması için, eğitim sisteminin insan haklarını dikkate alan biçimde düzenlenmesi gerekir. Öğrenciler için, böylesine bir insan hakları eğitimiyle, kendilerine kazandırılacak insan hakları bilgisi, becerisi ve tutumlarıyla, koruma mekanizmalarına gerek kalmadan hak ihlallerinin önüne geçmek gibi hedeflere ulaşmaya çalışılmalıdır.

2.5. İnsan Hakları Eğitimi’nin Tarih İçinde Gelişimi

İnsan hakları eğitimi, geçmişi çok eskiye dayanan bir olgu değildir. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi başta olmak üzere, çeşitli uluslararası kuruluşlarca hazırlanan insan hakları ile ilgili sözleşmeler ve kabul edilen belgelerde insan hakları eğitime yer verilmiştir.

İnsan hakları eğitime yer veren ilk uluslararası belge, yukarıda da değindiğimiz 10 Aralık 1948 tarihinde BM Genel Kurulunca kabul edilen “İnsan Hakları Evrensel Bildirisidir”. Bildirinin başlangıç bölümünde, toplumdaki tüm birey ve organların eğitim ve öğretim yoluyla iki amaç için çaba göstermeleri istenmiştir (Gemalmaz, 2005: 350):

1. İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirmek,
2. İnsan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel ölçekte ve etkin bir biçimde tanınmasını ve bunlara uyulmasını sağlamak.

İnsan hakları eğitimi alanındaki en kapsamlı uluslararası belge UNESCO Genel Konferansınca 1974 yılında kabul edilen, uluslararası anlayış, işbirliği, barış, eğitim, insan hakları ve temel özgürlüklere ilişkin eğitim tavsiyesidir.

İnsan hakları eğitimi ve öğretimi konusunda yapılan uluslararası toplantılarda çeşitli öneriler de kabul edilmiştir. Bu çerçevede 1993 Viyana’da yapılan İnsan Hakları Dünya Konferansı’nın sonuç belgeleri olan Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı ortaya çıkmıştır. Konferansta, ülkelerin, cehaletin ortadan kaldırılması çalışmaları ve eğitimi, insan kişiliğinin tam geliştirilmesi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygının güçlendirilmesi için doğru yönlendirilmeleri gereği vurgulanmış, ülkelere ve kuruluşlara, resmi-özel bütün öğrenim kurumlarının müfredatlarına insan hakları, insancıl hukuk, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularını dahil etmeleri için çağrıda bulunulmuştur.

İnsan hakları eğitimi alanındaki en önemli gelişme, işte bu çağrılara karşılık olarak BM Genel Kurulu 23 Aralık 1994 tarihli kararıyla, 1995-2004 yılları arasının “İnsan Hakları Eğitimi On Yılı” ilan edilmesi ve bir Eylem Planı kabul edilmesidir. Karar haline getirilen bu düzenleme ile, Taraf Devletlere, insan hakları eğitimine ilişkin, daha önce belirlenen amaçları planlı bir şekilde uygulamaları önerilmiştir. İnsan Hakları Eğitimi On Yılı ve Eylem Planının amaçları; ‘Eğitim, bilgilendirme ve bilgi yayma yoluyla

bilgi ve beceriler kazandıracak tutum ve davranışlar şekillendirecek evrensel insan hakları kültürünü oluşturmak’ olarak tanımlanmıştır. (Kepenekçi, 2000b: 34)

2.6. İnsan Hakları Eğitime Temel Yaklaşımlar

İnsan haklarını, renk, dil, din, cinsiyet, ırk farkı gözetmeksizin, her insanın, insan olması dolayısıyla sahip olması gereken, evrensel haklar olarak değerlendirdik. Bu yüzden bu hakların korunmasını ve saygı duyulmasını sağlamak için, bilgilenmeyi ve duyarlılığı sağlayacak bir eğitimin verilmesi gerekir. İnsan hakları eğitiminin öneminin anlaşılması ile birlikte, bu eğitimde hangi yaklaşımın benimseneceği tartışmaları da başlamıştır. Örneğin, bazı bilim adamları disiplinler arası yaklaşımın en uygun yaklaşım olacağını savunmuşlardır. Bazıları ise, insan haklarının, en iyi, ulusal, karşılaştırmalı ve uluslararası yaklaşımların bir sentezi yapılarak öğretilbileceği savunmuşlardır. Ancak, hangi yaklaşım seçilirse seçilsin, insan hakları eğitiminin başarısı büyük ölçüde öğretmenin niteliğine, okul ve sınıf ortamına, seçilen yönteme ve materyale bağlıdır.

Aşağıda, insan hakları eğitiminde kullanılan iki yaklaşım türü (disiplinlerarası yaklaşım ve çoklu yaklaşım) tartışılacaktır. Önce kısaca “disiplinlerarası yaklaşım” üzerinde durmakta yarar vardır .

2.6.1. İnsan Hakları Eğitime Disiplinlerarası Yaklaşım

21. yüzyılın eğitimi, esneklik, kendi kendine öğrenme, olaylara geniş bir perspektiften bakabilme, çarpıcı sorular sorabilme ve yaratıcı problem çözme yeteneğini

gerektirmektedir. Bu yetenek de disiplinlerarası yaklaşımla kazandırılabilmesi için, insan hakları eğitiminde genellikle bu yaklaşım tercih edilmektedir. İnsan hakları eğitiminde kullanılan disiplinlerarası yaklaşım ile öğrencilerin evrensel sorunlar (açlık, evsizlik gibi) üzerinde düşünmeleri istenilmektedir. Ayrıca, bu yaklaşımın benimsenmesi ile, insan haklarını ele alan çeşitli bilim dalları arasında bağlantı kurularak, alanla ilgili bilgi bütünleştirilmektedir. Diğer bir deyişle, insan hakları eğitiminde, tarih, politika, felsefe ve hukuk gibi değişik disiplinlerden yararlanılması ile öğrencinin, olayların değişik yönlerini görmesine ve yansız olmasına çalışılmaktadır.

Disiplinlerarası yaklaşım, öğretmeni her şeyi bilen kişi değil, kaynak kişi olarak görür. Öğrenci merkezli öğrenmeyi hedef alır. Bu öğrenme sayesinde öğrenciler, nasıl düşüneceklerini, davranacaklarını ve öğreneceklerini öğrenirler. Bu eğitim, bir öğretmen tarafından ya da geniş takımlar halinde çalışan öğretmenler grubu tarafından verilir. Disiplinlerarası yaklaşımı benimseyen öğretmenler, dersin işlenişi ilgili kararlar alırken, alanda çalışan uzmanların görüş ve önerilerinden yararlanırlar. Ayrıca, ders kitaplarına bağlı olmaktan çok, ders ile ilgili değişik araç gereçleri ve kaynakları bulmaya çalışarak, öğrencileri araç, gereç ve kaynak bulmaları yönünde güdülerler ve onların bireysel araştırmalarda bulunmalarına yardımcı olurlar. (Kepenekçi, 2000a: 36)

Disiplinlerarası yaklaşımın en önemli özelliklerinden birisi de, çocuğun bilişsel gelişimini göz önüne almasıdır. Özellikle küçük yaşlardaki çocuklar neden sonuç ilişkisini daha zor anladıkları için, bu yaklaşım ile küçük çocukların eğitiminde somut hedefler konulmaya çalışılır.

Disiplin merkezli öğrenme, belli bir disiplin içindeki konuların verilmesi ile ilgilenirken, disiplinlerarası öğrenme, konuları ya da sorunları başlangıç noktası olarak alır. Dikkatli seçilmiş güzel konular öğrencilerde merak uyandırır ve hatta onların

kafalarını biraz karıştırır. Öğrencilerin olayları farklı boyutlarıyla düşünmelerini ve bir şeyleri keşfetme yönünde çaba sarf etmelerini sağlar.

Aşağıda kısaca, insan hakları eğitiminde kullanılan diğer bir yaklaşım türü olan “çoklu (ulusal, karşılaştırmalı ve uluslararası) yaklaşım” tartışılacaktır. İnsan hakları eğitiminin başarılı olabilmesi için, belirtilen yaklaşımların bir sentezi yapılarak kullanılmalıdır. Bu yüzden, önce, ulusal, karşılaştırmalı ve uluslararası yaklaşımların tek başına ne anlama geldiği üzerinde durmakta yarar vardır.

2.6.2. İnsan Hakları Eğitiminde Ulusal Yaklaşım :

Ulusal yaklaşım genellikle ilköğretim düzeyinde uygulanmaktadır. Ülkenin tarihi ve yönetim şekli tartışılırken temel insan hakları kavramları da verilmektedir. Bu yaklaşımı benimseyen eğitim sistemleri insan hakları ile ilgili yönelimlerini ulusal düzeyle sınırlı tutmaktadır. (Kepenekçi, 2000a: 36)

Bu yaklaşımın olumlu yönlerinin olduğu inkar edilemez. Gerçekten de öğrenciler ulusal gerçeklerden hareketle birçok şey öğrenebilir. Ama bunun yanında birçok eksik yönü de vardır. İnsan haklarını yalnızca ulusal düzeyde öğrenen öğrenciler oldukça dar bir bakış açısı geliştireceklerdir ve yetişkin yaşamlarında gittikçe bağımsızlaşan dünyaya bu bakış açısı ile bakmak onlara pek bir yarar sağlayamayacaktır.

2.6.3. İnsan Hakları Eğitiminde Karşılaştırmalı (Mukayeseli) Yaklaşım:

Bu yaklaşımda diğer uluslar inceleme alanına girer. Bu ulusların anayasaları (yazılı ya da yazısız), vatandaşlarına tanınan haklar ve bu hakların ne düzeyde uygulandığı üzerinde durulur. Karşılaştırmalı yaklaşımın bazı avantajları aşağıda ele alınmıştır: (Kepenekçi, 2000a: 37)

1. İnsan hakları her yerde, her insan için önemli olmakla birlikte, bu yaklaşımla, öğrenciler, tüm ülkelerin, hangi hakların öncelikli olduğu konusunda fikir birliğine varamadıklarını görecektir. Bazı ülkelerde ifade özgürlüğü ve oy verme gibi kişisel ve siyasal haklar öncelik taşırken, bazılarında da çalışma hakkı, sendika hakkı, grev hakkı, izin hakkı gibi sosyal ve ekonomik haklara önem verildiğini fark edeceklerdir.
2. Karşılaştırmalı yaklaşımın ikinci büyük avantajı tüm haklar arasında dengeyi sağlamasıdır. Kişisel ve siyasal haklara olduğu kadar ekonomik, sosyal ve kültürel haklara da dikkati çekmektedir.

Ancak bu yaklaşımın birçok gizli denebilecek tehlikeleri vardır. Örneğin, üzerinde çalışmak üzere seçilen ülkede insan hakları ihlalleri varsa, bu durum öğrencilerin önyargılarını pekiştirebilecektir.

2.6.4. İnsan Hakları Eğitiminde Uluslararası Yaklaşım :

Bu yaklaşım dikkatini, insan haklarının korunması ile ilgilenen uluslararası, bölgesel ve hükûmet dışı örgütler üzerinde toplamıştır. Ulusal ve karşılaştırmalı yaklaşımlar arasında bağlantıyı kurduğu için özel bir önem taşımaktadır. Ayrıca temel insan ihtiyaçları ile insan onuruna olan gereksinmeyi vurgulamakta ve hak kavramını global bir perspektif içinde ele almaktadır. (Kepenekçi, 2000a: 37)

Uluslararası yaklaşımın oldukça yakın geçmişi vardır. 2. Dünya Savaşı'nın bitimini izleyen günlerde, uluslararası hukuk, tüm devletleri, vatandaşlarına istediği gibi davranma konusunda serbest bırakmıştı. Ne kadar baskıcı olursa olsun, vatandaşlarına karşı devletin aldığı tedbirler, o devletin iç hukuk sistemine dayandırılıyordu. Diğer devletler, bu baskıcı tutumlara karşı hiçbir uluslar arası kuruluşa şikayette bulunamıyorlardı. Sonuçta bu durumun değişmesine yönelik bir ihtiyaç ortaya çıktı. Bu istek ve savaşın kötü sonuçlarını görme, Birleşmiş Milletler'in ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin oluşmasına yol açtı. Böylece uluslar arası düzeyde ilk defa genel insan hakları standartları saptandı. Buna ek olarak insan haklarının korunmasını gözetleyen uluslar arası, bölgesel ve hükümet dışı örgütler kuruldu. Bu örgütlerin çoğu çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin eğitimini, çalışmalarının ve etkinliklerinin merkezine yerleştirdiler. Örneğin, UNESCO, dünya barışını sağlamanın ancak insan haklarına saygının gelişmesi ile gerçekleşebileceği düşüncesini hareket noktası olarak aldı ve "eğitimi" bu saygının anahtarı olarak gördü. UNESCO ayrıca insan haklarına saygının erken yaşlarda başlaması gerekliliğine olan inancını her yerde vurguladı. Nasıl vatandaşlık eğitimi sadece yetişkinlik döneminde verilemezse, insan hakları eğitiminin de ileri yaşlara ertelenemeyeceğini ve uluslararası boyut dışında ele alınamayacağını belirtti.

İnsan hakları eğitiminde ulusal, karşılaştırmalı ve uluslararası yaklaşımın sentezi olan “çoklu yaklaşım”ın kullanılmasındaki yararlar şu şekilde sıralanabilir. (Kepenekçi, 2000a: 37):

1. İnsan haklarının çalışması demek insan onurunun evrenselliğinin araştırılması demektir. İnsan haklarının geniş bir içerikle çalışılması öğrencilerin kültürel farklılıkların bilincinde olmasını ve yanlış algılarının düzeltilmesini sağlar.
2. Uluslararası alandaki belli başlı insan hakları belgeleri öğrencilerin ben merkezci ve ırkçı yönelimlerini önleyerek evrensel insan haklarını anlamalarını sağlar.
3. Öğrenciler ileride yetişkin vatandaşlar olduklarında kamuoyunun da bir parçası olarak (gönüllü kuruluşlara katılarak, tüketici ve üretici olarak ya da meslekî, politik ve dinî bir grubun üyesi olarak) hükûmetin politikaları üzerinde önemli etkilerde bulunabileceklerdir. İnsan haklarının çok boyutlu çalışılması insanların bilinçli karar veren vatandaşlar olmalarını sağlar.

2.6.5. İnsan Hakları Eğitiminde Bütünsel Bir Yaklaşım

Yukarıda bahsettiğimiz yaklaşımlara ek olarak Bütünsel Yaklaşım’dan da bahsedebiliriz (UNESCO and Human Rights, UNESCO, 2007: 4). Bu yaklaşım, UNESCO’nun İnsan Hakları Eğitimi alanındaki çalışmalarından ortaya çıkan bir yaklaşımdır. İnsan hakları eğitimi (İHE) genellikle, sadece teorik içerikle anlaşılmıştır. Fakat İHE halihazırda eğitim müfredatında fazlasıyla işlendiği gibi insan hakları kavramının içeriğiyle ilgili basit bilgi seviyesine indirilemez. Eğitim, çocukları ve yetişkinleri, bireysel ve kolektif olarak toplum içerisinde tam kişiliklerini geliştirmelerine yardımcı olacak şekilde, öğrenme süreçlerinin ve deneyimlerinin tüm

alanlarını kapsayacak şekilde müfredatın ötesine geçer. Bu nedenle İHE'nin bütünsel bir yaklaşımı adres göstermesi önemlidir.

Bu bütünsel yaklaşımın anlamı, insan hakları eğitiminin, insan haklarının eğitimini ve pratiğini ifade etmesidir. Bu, insan haklarının eğitim sisteminin tüm seviyelerinde yerleştirilmiş olması ve içerik nakilleri ve deneyimlerin her ikisinde de düşünülmüş olması demektir. Başka bir ifadeyle İHE'nin genç insanlara okul hayatları boyunca insan haklarına ve vatandaşlığa olan saygı becerilerinin geliştirilmesi ve pratiği için onlara fırsatlar sağlamasıdır. Bu yaklaşım müfredatın içeriğini kapsar ama aynı zamanda eğitimsel süreçleri, pedagojik metotları ve çevreyi, okul yönetimini de kapsar.

Bu bağlamda, insan hakları eğitimi insan haklarının eğitimini ve pratiğini kaynaştıracak bir bakışla, ulusal eğitim reformlarının bağlamında eğitim sistemlerinin demokratikleştirilmesi hususunda temel oluşturmaktadır.

İnsan hakları eğitimi sadece ilgi ve yetenekler kazandırmak değildir. Aynı zamanda insanların topluluklarına ve toplumlarına hem kendileri hem de başkaları için saygılı ve yapıcı bir yolla katılmalarını sağlamak için tutumlar ve davranışlar yaratmaktır. İHE kapsamlı, hayat boyu bir süreçtir ki barışı, insan haklarını ve demokrasiyi gündelik pratiğin bir meselesi yapmalıdır. Şüphesiz İnsan Hakları Eğitimi önemli insan hakları anlaşmaları ve belgelerinin, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Haklar Beyannamesi gibi olanlardan başlayarak, içerikleri hakkında sınıfta, evde ve toplum içinde bilgi de sağlamalıdır. Çocuklar insan haklarını, insan hakları standartlarını ve prensiplerini pratik içinde gerçekleştirmiş olarak görüp öğrenmelidirler.

Bu nedenle, okul ortamının kendisi insan haklarına ve temel haklara tüm insanlar arasında anlaşmaya, toleransa, eşitliğe ve arkadaşlığa saygı duymalı ve desteklemelidir.

Eğitim çocuğun doğuştan gelen saygınlığına saygı duyacak şekilde bir yol sağlamalıdır ki, çocuk görüşlerini özgürce açıklamalı ve okul hayatına tamamen katılmalıdır. Örneğin eğer bir okul kabadayılığa veya pratiklerin engellenmesine izin veriyorsa insan haklarına zarar veriyordur. Bu yaklaşımın çocukların okul hayatına katılımını cesaretlendirmek, öğrenci konseyleri ve toplulukları oluşturmak ve öğrencilerin demokratik karar alma ve çatışmaların şiddetsiz çözümüne bağlılıklarını cesaretlendirmek gibi birçok şekli olabilir.

İnsan Hakları Eğitiminin istenilen düzey ve kalitede gerçekleştirilmesi, ulusal eğitim reformlarının aşağıdaki şartları gerçekleştirmesine bağlıdır (UNESCO and Human Rights, UNESCO, 2007: 6)

1. Barışın, sosyal uyumun, insan haklarına ve insan onuruna saygının gerçekleştirilmesi için insani değerlerin kaynaştırılması için eğitim müfredatının kalitesini geliştirmek. Bu çatı çalışmada müfredatın geliştirilmesi için daha katılımcı süreç önemlidir;
2. Geleneksel eğitim metotlarını daha katılımcı ve demokratik yapmak için değiştirmek;
3. Okulun içsel yapısını ve yönetimini değiştirmek. Bu bağlamda, hakların gerçekleştirilmesi için deneyimleme ve öğrenme süreçlerinin bir parçası olarak çocukların ve öğretmenlerin okul hayatına katılmalarını, eşit eğitimi ve eşit danışmanlığı, çocukların okul disiplin davalarına bağlılıklarını desteklemek;
4. Veliler ve öğretmenler için okul görevleri hakkında kararlar almaları için fırsatları artırmak;
5. Okul topluluğunun tüm üyeleri arasında karşılıklı minnettarlık ve işbirliğinin gelişmesine yardım etmek için mekanizmalar oluşturmak ve böylece öğretmenler ve öğrenciler arasında karşılıklı minnettarlık ve işbirliğinin gelişmesine yardım etmek için

mekanizmalar oluşturmak ve bu sayede öğretmenler ve öğrenciler arasında daha iyi ilişkileri desteklemek;

6. Yapıcı iletişim ve farklılığın takdirini saptamak ve gerçek hayat örnekleri ve aktivitelerinin pratiğini yapabilmek için fırsatlar sağlamak. Bu nedenle okul topluluğu ve yerel toplumla bir bağ oluşturmak ve müfredat dışı aktiviteleri de desteklemek önemlidir.

Sonuç olarak, insan hakları eğitime temel yaklaşımlar başlığının konu edildiği bu bölümde, insan hakları eğitiminde, mutlaka sadece şu yöntem kullanılmalıdır demek doğru bir yargı değildir. Verilen konunun niteliğine göre çeşitli yöntemlerin çeşitli kısımlarından, çeşitli avantajlarından faydalanılabilir ve hatta yeri geldikçe disiplinlerarası yaklaşım, çoklu (ulusal, karşılaştırmalı ve uluslararası) yaklaşım ve bütünsel yaklaşımın birleştirilip eklektik bir yöntem seçilmesinin en doğru yol olacağı kanaatindeyiz. Örneğin, disiplinlerarası yaklaşımın, insan haklarını ele alan çeşitli bilim dalları arasında bağlantı kurularak, alanla ilgili bilgiyi bütünleştirebilmesi; ulusal yaklaşımın, öğrencilerin kendi ulusal gerçeklerinden birçok şey öğrenebilmesi; uluslararası yaklaşımın, hak kavramını global bir perspektif içinde ele alması; bütünsel yaklaşımın, insan hakları eğitiminin müfredatın içeriğini kapsadığı gibi aynı zamanda eğitimsel süreçleri, pedagojik metotları, çevreyi ve okul yönetimini de kapsadığı gerçekleri eğitim süreci boyunca akıldan çıkarılmaması gereken ve yeri geldiğinde uygulanması gereken prensiplerdir.

2.7. Uluslararası Alanda İnsan Hakları Eğitimi

Birçok ülkede insan hakları eğitimi ve öğretimi ile ilgili çeşitli çalışmalar olmakta ve en etkili olacak şekilde çabaları sürdürülmektedir. Ayrıca bu konuyla çeşitli projeler de geliştirilmektedir.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), 19 Ocak 1989'da Viyana Bildirisi'nde, Teşkilata üye devletlere AGİT Belgeleri ve insan haklarına ilişkin diğer belgelerin yayımlanarak toplumların bu konuda bilgilendirilmesi, hak ve yükümlülüklerini öğrenmelerinin sağlanması ve eğitim kurumlarında insan hakları eğitimine önem verilerek teşvik edilmesini tavsiye etmiştir. (Ünal 1997: 7)

UNESCO tarafından 1953'te ilgili ülkelerin ulusal komisyonlarının işbirliği ile, uluslararası anlayış ve işbirliğini sağlamak için, bölgesel düzeyde eğitim etkinliklerini izleme çalışmalarını yürütmek üzere Uluslararası Anlayış İçin Eğitimde Ortak Okullar Projesi başlatılmıştır (Kepenekçi 2000b: 19). Proje 15 ülkeden, 33 okulun katılımıyla oluşmuş ve bu sayı da her geçen gün artmıştır. Yapılan çalışmalar üç alanı kapsamaktadır. (1) İnsan hakları konusu ile diğer (2) ve (3) ise Birleşmiş Milletler ve ilgili kurumların amaçları ve çalışmaları ile ilgilidir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 20 Aralık 1993'de "İnsan Hakları Eğitimi On yılı" kararını Viyana'da yapılan İnsan Hakları Dünya Konferansı'ndan sonra kabul etmiş ve bu kararda, önceki uluslararası yasal düzenlemelerdeki hükümler de göz önüne alınarak insan hakları eğitimi ile ilgili önerilere yer vermiştir.

2.7.1. UNESCO'nun İnsan Hakları Eğitimi'ndeki Faaliyetleri

UNESCO insan hakları eğitimini desteklemek üzere çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bütün bu aktivitelerin geniş kapsamlı amacı, eğitim sistemlerinin tüm seviyelerinde ve eğitimsel aktivitelerinde insan hakları eğitimine bütünsel bir

yaklaşımın gerçekleştirilmesidir. Başka bir deyişle insan hakları eğitiminin gerçekleştirilmesidir.

UNESCO'nun faaliyetleri aşağıdaki üç alanda gerçekleştirilmektedir (UNESCO and Human Rights, UNESCO, 2007: 8)

- 1.Uluslararası kural oluşturan belgelerin geliştirilmesi ve denetimi
- 2.Bölgesel ve ulusal yeteneklerin gelişimini desteklemek
- 3.Avukatlık ve Ağ Oluşturma

2.7.1.1. Uluslararası kural oluşturan belgelerin geliştirilmesi ve denetimi: Kongreler, Tavsiyeler ve Deklarasyonlar

Çeşitli uluslararası kural oluşturan belgeler insan hakları eğitimiyle ilgilidir. Bazıları UNESCO, diğerleri Birleşmiş Milletler tarafından benimsemiştir. Aşağıda İnsan Hakları ile ilgili temel belgeler yer almaktadır Bu belgeler, UNESCO'nun insan hakları eğitiminde rehberlik yapmaktadırlar: (UNESCO and Human Rights, UNESCO, 2007: 9)

1. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerle İlgili Uluslar Arası Anlayış, İşbirliği ve Barış İçin Eğitim Tavsiye Kararı (Paris-1974) – UNESCO belgesi
2. İnsan Hakları Ve Demokrasi eğitimi İçin Dünya Eylem Planı (Montreal-1993) – UNESCO belgesi
3. İnsan Hakları Hakkında Birleşmiş Milletler Dünya Konferansı Bildirgesi ve Eylem Planı (Viyana-1993) – BM belgesi

4. Barış, İnsan Hakları Ve Demokrasi için Eğitim Eylem Bildirgesi Ve Bütünleşmiş Çatı Çalışması (Paris-1995) – UNESCO belgesi
5. İnsan Hakları Eğitimi İçin Birleşmiş Milletler Onyıllık Eylem Planı (1995-2004) – BM belgesi
6. UNESCO Hoşgörü Prensipleri Bildirgesi ve Hoşgörü İçin Birleşmiş Milletler Yılı Eylem Takip Planı (Paris-1995) – UNESCO belgesi
7. Barış Kültürü Eylem programı Ve Bildirgesi (1999) – UNESCO belgesi
8. Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi (2001) – UNESCO belgesi

UNESCO'nun insan hakları eğitimindeki eylemi özellikle aşağıdaki UNESCO belgelerini temel almaktadır (UNESCO and Human Rights, UNESCO, 2007: 9)

1. 1974 Uluslararası Anlayış İçin Eğitim Tavsiyesi. İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler İle İlgili Birlikte Hareket ve Barış ve Eğitim.
2. Barış, İnsan Hakları ve Demokrasi İçin 1994 Bildirgesi ve 1995 Bütünleşmiş Eylem Çatısı

UNESCO bu iki belgenin gerçekleştirilmesini denetlemektedir. Her 6 yılda, üye devletler bu belgeleri yerine getirmek için yaptıkları şeyleri ölçen UNESCO ulusal raporlarını göndermek zorundadırlar. Ulusal raporların sağladığı bilgiler temelinde UNESCO, genel trendleri ve barış için eğitim geliştirme politikasını ve gayri resmi ayarlamaları tanımlamayı amaçlayan bir sentez hazırlar. Aynı zamanda, bu trendler ve politikalarla yukarıda bahsedilen belgeler ve bu alanda UNESCO'nun belgelerinin tamamlanma derecesiyle uyum tayin etmeyi amaçlar.

Bu raporlama sistemi, Üye Devletler'in bu belgeleri yerine getirmek için karşı karşıya kaldığı engelleri ve zorlukları tanımlamak için güçlü bir araç oluşturabilir. Fakat yıllar boyunca bu amaçla hazırlanmış anketlere olan düşük cevaplama oranı yüzünden çok da yararlı olarak görülememiştir. Bu nedenle 2001'den beri UNESCO'nun yönetici teşkilatları BM Anlaşma Teşkilatları'yla bu sürecin etkinliğini geliştirmek ve gerçekleştirmek için geri bildirimlere başlamıştır.

2.7.1.2. Bölgesel ve Ulusal Kabiliyetlerin Geliştirilmesini Desteklemek

Kabiliyet Oluşturmak: Ulusal ve Bölgesel Projeler

Kurulmasından beri UNESCO, ülkelerin önündeki engellere karşı koyabilmeleri adına, kabiliyetler oluşturmaları için işbirliğine katılmaktadır. Üye devletlerden UNESCO'nun asistanlığı için gelen istek sayısında bir artış vardır. UNESCO onlara, sürdürülebilir sektör politikaları ve stratejilerinin geliştirilmesi ve formüle edilmesiyle eğitimsel politikalar planlamalarına, uzun ve orta vadeli hareket planları ve programları yapmalarına, ulusal diyalog kurma ve uyum inşasında ve bu anlamda ulusal kabiliyetlerini güçlendirme konusunda yardım etmektedir. UNESCO'nun müdahaleleri başlıca olarak hükümet isteklerinin üstündedir. Bu nedenle UNESCO gittikçe artan bir şekilde eğitim hakkıyla ilgili ulusal, yasal çalışma alanları için sıklıkla görüşmeler için aranmaktadır.

Bu bağlamda UNESCO Üye Devletler'e insan haklarına ve demokratik vatandaşlığa saygıyla alakalı değerleri, davranışları ve alışkanlıkları destekleyen eğitimsel politikalarını desteklemek için asistanlık destek sağlamaktadır. Ulusal ve alt-bölgesel

projeler boyunca UNESCO eğitim sistemi, politika ve gerçekleşme seviyelerinin her ikisinde de insan hakları prensiplerini ve değeriğini katma konusunda dikkate değeri bir deneyim kazanmıştır. UNESCO başlıca olarak aşığıdaki üç alanda Üye Devletler'e İHE'nde politikalar geliştirmek ve aynı zamanda bunları pratiğe koymak konusunda destek vermektedir (UNESCO and Human Rights, UNESCO, 2007: 12):

1. müfredatın ve eğitim kitaplarının revizyonu;
2. eğitim sistemi içinde eğitimcilerin, eğitimcilerin ve yönetim personelinin eğitimi;
3. eğitimsel materyallerin, öğretmen rehberlerinin ve eğitim materyallerinin üretimi.

UNESCO ve hükümetler için ana zorluk elde edilen sonuçları ulusal eğitim politikalarıyla birleştirmektir. Başka bir deyişle, amaç Üye Devletler'in eğitimsel politikalarını aşığıdaki şartlar için düzenlemeleridir (UNESCO and Human Rights, UNESCO, 2007: 13):

- 1 İçeriklerin insan hakları, barış, demokratik katılım, tolerans, şiddet karşıtı ve kültürlerarası anlayış gibi değeri içermesini garanti altına almak;
2. eğitimsel işlemlerin bazı değeri (her bir ülkenin sosyo-kültürel altyapısını hesaba katarak) öğretmekle uyumlu olmasının karşılanmasını sağlamak;
3. insan kişiliğinin tam gelişimini onaylayan değeri, davranışların ve yeteneklerin kazancıyla ilgili tüm elementleri destekleyen kapsamlı bir eğitim sistemi gerçekleştirmek;

Resmi eğitim sisteminden ayrı olarak, gayri resmi ayarlamalar içerisinde insan hakları eğitiminin yenilikçi metodolojileri bir takım sosyal seferberlik projeleri boyunca test edilmiştir. 1996'dan beri, bazı projeler aşağıdaki ülkelerde gerçekleştirilmiştir: *Bolivya, Burkino Faso, Cap Verde, Ekvador, Guatemala, Malavi, Moğolistan, Pakistan ve Senegal*. Bu projelerin genel bir özelliği insan hakları ve yerel gelişime bütünleştirilmiş bir yaklaşım olmasıdır. Bu bağlamda, eylem odaklı insan hakları eğitimi yerel ofislere, topluluk liderlerine ve yerel toplulukların savunmasız gruplarına odaklanmaktadır. Bu katılımcı planlama ve yerel seviyede eylem için tasarlanmış bir yenilikçi giriş noktasıdır.

Her ulusal ve bölgesel proje büyük bir eğitim verme içeriğini kapsar. Bu ulusal enstitülerde (Eğitim Bakanlıkları, pedagojik enstitüler, üniversiteler, eğitim merkezleri) yeterlilikler oluşturmayı amaçlar. Eğitim aktiviteleri müfredat geliştiricileri, çalışma kitabı yazarlarını, eğitim planlayıcılarını, yöneticileri (merkezi ve yerel seviye) hedeflemektedir. UNESCO aynı zamanda UNESCO'nun Milli Komisyonları'nı, öbür hükümet enstitülerini ve Sivil Toplum Örgütleri'ni yerel ve ulusal yeterliliklerini güçlendirmek için desteklemektedir.

Önemli sonuçlara ulaşmak ve süreklilikle sürdürülebilirliği sağlamak için UNESCO geniş bir partner grubuyla yakından çalışmakta ve bu alanlarda özel yetenekleri olan yerel ve bölgesel organizasyonlarla işbirliğini araştırmaktadır.

Milli ve bölgesel projeler insan haklarını ulusal eğitim sistemleri içinde doğru yola sokmak için Afrika'da (Mozambik, Namibya, Zimbabve, Nijer, çat, Mali ve Liberya), Güney-Batı Avrupa'da (Arnavutluk, Hırvatistan, Kosova ve Sırbistan) ve Merkezi

Amerika’da (Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Nikaragua ve Honduras) gerçekleştirilmiştir.

UNESCO’nun Bölgesel ve Ulusal Proje örneklerinden birkaç tanesini şöyle sıralayabiliriz (UNESCO and Human Rights, UNESCO, 2007: 15-16):

1. UNESCO Arnavutluk Hükümeti’ni ilk ve orta seviyedeki resmi eğitim sistemi içinde insan hakları ve kültürlerarası eğitimin başlangıcında desteklemiştir. Proje İtalyan fonlarınca finanse edilmiştir. Eğitim ve Bilim ve Pedagojik Araştırmalar Enstitüsü içerisinde eğitim ve araştırma, analiz hesabı başında yeterlilikleri güçlendirmeyi amaçlamıştır. Proje Temmuz 2003’de bitirilmiştir. Ana başarılar, “Vatandaşlığın Pratiği” isimli UNESCO yurttaşlık bilgisi setinin Arnavutça’ya çevrilmesi ve dağıtılması, yürürlükteki öğretmen eğitimi için ulusal bir rehber ve öğretmen eğitimi için ulusal bir rehber ve öğretmen eğitimi için üç el kitabı hazırlanması, İHE’nde eğitici öğretmenleri için ulusal bir network ağı kurulması ve 1500 öğretmen ve eğitimsel müdüriyet müfettişleri için 60 yerel eğitim seminerinin organize edilmesidir.

2. Mozambik, Namibya ve Zimbabve’de demokratik süreçleri geliştirmek ve insan hakları konusundaki farkındalığı artırmak amacıyla Güney Afrika’da İnsan Hakları İçin Eğitim ve Demokrasi projesi 1997 ve 2001 arasında, ana aktiviteler insan haklarını ve demokrasiyi okul müfredatına dahil etmek için eğitimsel materyaller geliştirmek, yeni materyalleri ve öğretmek pratiklerini mevcut müfredatta ve kilit personelin eğitiminde doğru yola sokmak için metodolojinin/stratejinin ayrıntılarını ulusal ve alt bölgesel seviyelerde gerçekleştirmektir. Projenin ikinci aşaması Hollanda tarafından sağlanan fonlarla Zimbabve’de başlamıştır.

3. İnsan Hakları İçin eğitim ve orta Amerika Bölgesi'nde demokrasi projesi beş ülkeyi kapsamaktadır: Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Nikaragua ve Honduras. Proje, eğitimcilerin eğitimi ve öteki kilit personelin eğitimi boyunca insan haklarını ve demokrasiyi resmi ve gayri resmi eğitim programlarına dahil etmeyi ve güçlendirmeyi, insan hakları ve demokrasi için eğitimsel materyallerin hazırlanmasını, yenilikçi ve çeşitlendirilmiş öğrenme metodolojilerinin geliştirilmesini ve alt-bölgesel network ağlarının kurulmasını amaçlamaktadır.

4. 1998'de Endonezya'da UNESCO, Milli eğitim bakanlığı Müfredat geliştirme merkezi ve Endonezya Ulusal İnsan Hakları Komisyonu'yla birlikte ilk ve ortaokullarda insan hakları eğitiminin başlamasıyla ilgili bir pilot proje başlatmıştır.

Proje, başkent Batı Timor'da Kupand'daki öğretmen eğitim koleji gibi İslami çocuk ortaokulları da kapsayacak şekilde ilk ve ortaokulları içermiştir. Öğretmenin insan hakları görevlerini anlamalarını ve onları öğretme pratiği içinde tanıtılmalarını geliştirmek için Kupang Öğretim ve Eğitimsel Bilimler Enstitüsü Hukuk Fakültesi ve Sosyo-Politik Bilimler Fakültesi ve İnsan Hakları Endonezya Ulusal Komisyonu tarafından yürütülen insan hakları eğitimi üzerine çalıştaylar düzenlenmiştir. Pilot okullardaki insan hakları eğitiminin öğretilmesinin odağı, insan hakları değerlerinin müfredat dışı aktivitelerde ve sınıftaki günlük etkileşim içerisinde, insan hakları eğitimini sosyal bilimler ve vatandaşlık eğitimi gibi ilgili konularda dahil ederek topluma mal etmektir. Öğretmenler için meydan okumalar öğrencinin insan hakları değerlerinin anlayışını geliştirmek için öğretme yeteneklerini geliştirmektir. İnsan hakları eğitimi projesi öğretmenlere daha aktif, katılımcı ve eğlenceli öğretim metodlarıyla pratik yapmaları için fırsatlar sağlamıştır. Bu deneyimden hareketle UNESCO ilk, orta ve üçüncü seviyeler için İnsan Hakları Eğitimi ve insan hakları hakkında referans materyali olan el kitapları olan beş kitabın geliştirilmesini

desteklemiştir. Bunlar Müfredat Geliştirme Merkezi ve İnsan Hakları için Endonezya Ulusal Komisyonu'nun rehberliğindeki öğretmenlerce geliştirilmiştir.

5. Bir bölgesel UNESCO/ Kararlılık Sözleşmesi projesi, “Demokratik Vatandaşlık İçin Eğitim: Güneybatı Avrupa’da Kalite Sigortası Boyunca Etkif Pratik Politikası’ndan” Şubat 2003’de Arnavutluk, Bosna-hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya, Eski

Yugoslavya Cumhuriyeti, Romanya, Sırbistan-Karadağ ve Slovenya’da başlatılmıştır. Avrupa boyunca ve UNESCO içinde varolan ve halen devam eden çalışmaları ve aktiviteleri temel alarak konuyla ilgili bir grup SEE araştırmacısı (her katılımcı ülkeden bir tane) varolan ve halen devam eden eğitimi ve Kalite Sigortası ile ilgili Demokratik Vatandaşlık İçin Eğitim çalışmalarını, Güneybatı Avrupa’daki ve Uluslararası (UNESCO’yu içerir) modelleri ve aktivitelerini Demokratik Vatandaşlık İçin Eğitim standartlarını ve değerlendirme prosedürleri gibi göstergeleri tamamlayan bir bölgesel Demokratik Vatandaşlık İçin Eğitim özel kalite sigorta eylem çatısı geliştirmek için bir bakış açısıyla tanımlamaya başladılar. Tüm proje daha sonra bir eğitim el kitabı ve eğitim Demokratik Vatandaşlık İçin Eğitim ulusal takımlarını, kalite sigorta eylem çatısı içinde Eğitim Bakanlıkları’nın personelini de kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Araştırma ve geliştirme süreciyle paralel olarak ve sıkıca bağlantılı olarak bir farkındalık yükselişi ve politika yapımcılarının danışma süreci arzulanan proje başarısı için bir anahtar olacaktır.

UNESCO üstlenmiş olduğu teknik yardım tedarigi kapsamında, yayın yapma ve yapmış olduğu yayınların mümkün olduğu kadar geniş bir ağda dağıtımına sunma gibi görevler üstlenmiştir. UNESCO bu yüzden insan hakları eğitimi ile ilgili çok sayıda kaynak yayımlamıştır. Bunlar arasına eğitimciler için el kitapçıkları ve kaynak materyalleri de sayabiliriz. Bu yayınların çoğu, ulusal devletler tarafından benimsenmiş ve kendi

dillerine çevirileri yapılmıştır. Bu kaynaklar üye devletler arasında geniş bir dağıtım ağına sahiptir. İnsan Hakları Eğitimine yönelik bazı UNESCO Yayınlarının şu şekilde sıralayabiliriz (UNESCO and Human Rights, UNESCO, 2007: 17-19):

1. *Sadece İnsan Olmak, İnsan Hakları Eğitimi İçin El Kitabı*, Öğretmenin Kütüphanesi, 1998, Paris, 160s.
2. *Tolerans: Barışın Eşiği*, Betty Reardon, 1997, 3 cilt, 390 s.
3. *Vatandaşlık Pratiği, Bir vatandaşın Eğitim Seti*, İnsan hakları, barış, demokrasi, tolerans, uluslararası anlayış, kültürler arası diyalog, vb. konularda çeşitli öğretim materyalleri içeren bir set, 1998.
4. *HIV/AIDS ve İnsan Hakları, Genç insanlar eylemde, Gençlik organizasyonları için bir fikirler seti*, 2001, UNESCO ve UNAİDS tarafından yayınlandı.
5. *El Kitabı Cilt I- İnsan Hakları:Yeni Boyutlar ve Meydan Okumalar*, J.Symonides (ed.), 1998.
6. *El Kitabı Cilt II – İnsan Hakları: Konsept ve Standartlar*, J.Symonides (ed.), 2000.
7. *El Kitabı Cilt III – İnsan Hakları: Uluslararası Koruma, Denetleme, Uygulama*, J.Symonides (ed.), 2003.
8. *Vatandaşlık İçin Eğitim*, CD-ROM, UNESCO ve Uluslararası Eğitim
9. *Manual de Derechos Humanos*, (CD-ROM), Arjantin, Bolivya, Kosta Rika, Guatemala, Meksika ve Panama, UNESCO/ Informática Jurídica, 2001.
10. *İnsan Hakları: Sorular ve Cevaplar*, Leah Levin, Plantu tarafından resimlendirildi, 148 s, 3.baskı, 1996.

11. *Demokrasiye Giriş: 80 Soru ve Cevaplar*, David Beetham ve Kevin Boyle, 136
12. *İnsan Hakları: Ana uluslar arası belgeler*, 31 Mayıs 2002'deki durum, V.Volodine, 2002, 47 s.
13. *Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası ve bölgesel kural oluşturan belgelerin bir koleksiyonu*, J.Symonides ve V.Volodine, 1999, 418 s.
14. *İrkçilikle Mücadele İçin Birleşim: Seçilmiş makaleler ve standart oluşturan belgeler*, UNESCO ve İnsan Hakları İçin Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği Ofisi tarafından hazırlandı, 2001, 624 s.
15. *İnsan Hakları Rehberi: Kurumlar, standartlar, prosedürler*, J.Symonides, V.Volodine, 2001, 559 s.
16. *Namibya'da demokrasi ve İnsan Hakları İçin Eğitim, Öğretmenin Rehberi*. UNESCO/Gamsberg-Macmillan, 2001.
17. *Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Eğitim, Anekdotlu Kaynakça*. Hazırlayanlar: J.bozic, V.Spajic-Vrkas, M.Silov ve I.Fresl-Dumancic) Zagreb: UNESCO Hırvatistan komisyonu ve Hırvat İlkokulları İçin Barış ve İnsan Hakları Projesi, 2000 (Hırvatça; 328 s; İngilizce özet)
18. *Demokrasi ve İnsan Hakları İçin Eğitim: Disiplinler arası Sözlük*, V.Spajic-Vrkas, M.Kukoc ve S.Basic, Zagreb: UNESCO Hırvatistan komisyonu ve Hırvat İlkokulları İçin Barış ve İnsan Hakları Projesi, 2001 (Hırvatça; 670 s: Terimlerin İngilizce listesi)
19. *İnsan Hakları ve Demokratik Vatandaşlık İçin Eğitim: Öğretmenin El Kitabı*, V.Spajic – Vrkas, I.Stricevic, D.Males, M.Matijevic, Zagreb: UNESCO Hırvatistan komisyonu ve Hırvat İlkokulları İçin Barış ve İnsan Hakları Projesi, 1998 (Hırvatça; 320 s; İngilizce özet)

20. *Arnavutça/İngilizce İnsan Hakları Terimler ve İfadeler Sözlüğü*, UNESCO/Arnavut İnsan Hakları Grubu/ Son İnsan Hakları Projesi, Kosova

21. “*Panduan Pendidikan Hak Azasi Manusia untuk Guru SD & MI, SLTP & MTs, SMU & MA, dan Dosen PT*” – UNESCO tarafından Endonezya’da üretilen insan hakları eğitimi el kitabı.

2.7.1.3. Savunma ve Ağ Oluşturma

Savunma: Bölgesel konferanslar ve ulusal çalışma grupları

Yukarıda açıklananlara ek olarak, UNESCO insan hakları eğitimi hakkındaki uluslararası ve bölgesel konferanslarda katılım ve organizasyon boyunca insan hakları eğitiminin önemini desteklemiştir.

UNESCO aynı zamanda, İHE aktiviteleri içerisinde bulunan ve ilgili tüm aktörler arasında diyalogu kolaylaştıran politikaları, ulusal organizasyon ve çalışma gruplarını da savunmaktadır. Bu çalışma grupları İHE’nde eylem planları ve önerilerine liderlik yapma niyetiyle tasarlanmışlardır.

Birleşmiş Milletler On Yıllık İnsan Hakları Eğitimi (1995-2004) içerisinde birtakım konferanslar organize etmiştir. Birleşmiş Milletler On Yıllık İnsan Hakları Eğitimi (1995-2004)’nin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için, UNESCO ve İnsan

Hakları İçin Yüksek Komiserlik birlikte insan hakları eğitimi üzerine beş bölgesel konferansın organizasyonunda işbirliği yapmışlardır.

Bu konferansların amaçları bölgesel endişeler içerisinde insan hakları hakkında endişe durumlarının analiz edilmesi ve bölgesel, alt-bölgesel ve ulusal bağlamlarda bir gözden geçirme oluşturmak için ana başarılarla ve iyi pratiklere odaklanmadır.

İnsan hakları eğitimi üzerine yapılan bölgesel konferanslar (UNESCO and Human Rights, UNESCO, 2007: 20)

1. Avrupa (Turku/Abo, Finlandiya, 1997),
2. Afrika (Dakar/Senegal, 1998),
3. Arap Devletleri (Rabat, Fas, 1999),
4. Asya ve Pasifik (Pune, Hindistan, 1999), ve
5. Latin Amerika ve Karayipler (Mexico City, Meksika, 2001).

Her bir bölgesel konferans somut öneriler formüle etmiş, insan hakları eğitimine hız vermek için dizayn edilmiş, içeriğini zenginleştirmiş ve var olan ihmalleri ve yetersizlikleri düzeltmiştir. Her bir konferans tarafından üretilen sonuç dokümanları, bölgesel özelliklere özel vurguyla, her bir bölgedeki insan hakları eğitimi süreçlerini değerlendirerek ve engelleri, meydan okumaları tanımlayarak, konseptleri, metotları ve insan hakları eğitiminin içeriğini daha da saflaştırmak suretiyle insan hakları eğitiminin ilerlemesine katkıda bulunmuştur.

Bu konferanslar aynı zamanda önemli bir derecede, insan hakları eğitimi üzerine olan dikkati artırarak hükümetler, sivil toplumlar, akademik kurumlar ve STÖ arasındaki işbirliğini ve yardımlaşmayı güçlendirmiştir.

Savunma: İnsan Hakları Eğitimi İçin UNESCO Ödülü

İnsan Hakları Eğitimi için UNESCO ödülü 1978 yılında eğitim ve öğretim boyunca insan haklarını desteklemek için oluşturulmuştur. İHE’nde yeni yaklaşımları cesaretlendirmeyi ve teşvik etmeyi amaçlar ve özellikle hak eden, insan hakları eğitiminin gelişmesine etkili katkıda bulunan eğitim kurumlarını, organizasyonları ve bireyleri ödüllendirir.

Ağ Oluşturma: Ağ oluşturma ve katılım

UNESCO çeşitli ortaklarla İHE’ni desteklemek için birkaç network ağı oluşturmuş veya desteklemiştir. Network ağları İHE’ni desteklemek, bilgiyi ve kaynakları yaymak, yerel yeterlilikler oluşturulmasına katkıda bulunmak, insan hakları eğitimi ve öğretimini direkt olarak sağlamak, vb. için kullanışlı araçlardır. Network ağları kurumları, okulları, organizasyonları, uzmanları, profesyonelleri, üniversiteleri, eğitim profesyonellerini ve İHE ile ilgili diğer insanları içerebilir. Network ağları daha etkili olmak için bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır ve onların etkilerini artırmak için daha çok sayıda ortaklara ulaşabilir. UNESCO tarafından oluşturulan veya sponsor olunan network ağları aşağıda şu şekilde sıralanmıştır (UNESCO and Human Rights, UNESCO, 2007: 21-23):

1. Birleşik Okullar Projesi Network Ağı:

UNESCO tarafından 1953 yılında kurulan, okulların uluslararası network ağıdır. Esas pilot projelere yol göstermek ve uluslar arası seviyede elde edilen sonuçları dünya çapındaki birçok ülke ve okulun faydasına olacak şekilde değiş tokuş etmeyi amaçlar. Birleşik Okullar Projesi Network Ağı halen 171 ülkeden çeşitli seviyelerdeki 7.000'in üzerinde kurumu içerir. Bu kurumlar kendilerini insan hakları, demokrasi ve kültürlerarası diyalog gibi BM Sistemi ve onun global endişeler üzerindeki rolünü öğrenme konusundaki pilot projelerini üzerlerine almayı taahhüt etmişlerdir.

Her bir okul öğretim için araştırma, motive edilmiş öğretmenler ve öğrenciler, yaratıcılık, öğrenimin katılımcı modları için bir araştırma üretimi için bir iklime olanak sağlayan ve öğretmenler, öğrenciler, ebeveynler ve toplum arasında işbirliği için yeni ve etkili yollar ve anlamlar arayan “yenilikçilik merkezi” olacak şekilde oluşturulmuştur. (<http://www.unesco.org/education/asp/>)

2. UNESCO Kürsülerinin Network Ağı:

İnsan Hakları, Demokrasi, Barış ve Tolerans üzerine UNESCO kürsülerini içerir ve bunlar, özellikle geçiş ülkelerinde ve gelişmekte olan ülkelerde insan hakları üzerine akademik uzmanlığı inşa etmeye ve güçlendirmeye çalışırlar. Dünyanın her bölgesinden 55 kürsü vardır. Onlar üniversite seviyesinde üniversite öğrencileri ve lisansüstü öğrencilerince organize edilen insan hakları eğitimleri geliştirirler. Kürsüler, ulusal ve bölgesel şartlara göre adapte edilmiş eğitimsel materyaller üretirler ve aynı zamanda eğitimsel araçları ulusal ve yerel dillere çevirirler; konferans ve seminerler organize ederler; insan hakları alanında özel sorumlulukları olan profesyonel gruplar için eğitim dönemleri yaparlar, vb.. Kürsülerin aktivitelerinin bir kısa ve kapsamlı gözden geçirmesi İnsan Haklarında UNESCO Kürsüleri Bülteni'nde bulunabilir. Bu

bülten Avusturya Stadtschlaining Kürsüsü'nün işbirliği ile düzenli olarak yayınlanmaktadır. (<http://unesco.org/humanrights/>)

3. İnsan Hakları Araştırmaları Ve Eğitim Kurumları Network Ağı:

Bu ağ, kurumlar arasında işbirliğini geliştirmeyi amaçlar. “İnsan Hakları Araştırmaları Ve Eğitim Kurumları Dünya Rehberi” her iki yılda bir yayınlanmaktadır. 121 ülkeden 670 kurumu kapsamaktadır. (<http://www.unesco.org/humanrights/>)

4. Latin Amerika İnsan Hakları Eğitimi Elektronik Network Ağı:

Bu ağ, bölgeye özel deneyimleri ve kaynakları tartışma ve değiştirme için bir platform görevi görür. Network ağı, insan hakları eğitimi alanında çalışan kurumlar, Sivil Toplum örgütleri, üniversiteler, uzmanlar ve aktivistler arasında bilgi ve deneyim değiş tokuşunukolaylaştırır. (http://www.iidh.ed.cr/contenido.asp?pagina=main_listas.html&idioma=1)

5. Güney Batı Avrupa'da Vatandaşlık Ve İnsan Hakları Eğitimi için UNESCO Eğitim Sunucu Programı – D@dalos:

Bu program İnsan Hakları, Demokrasi ve Vatandaşlık Eğitimi için geniş kaynaklar sağlanmasına olanak sağlayan bir internet sitesinin (www.dadalos.org) muhafazasını içerir. Program ve website aynı zamanda hizmet içi eğitimcilerin eğitimini de sağlamaktadır. D@dalos kaynağı aynı zamanda CD-ROM olarak da ulaşılabilir. Program 1999 yılından beri Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya Eski Yugoslavya Cumhuriyeti, Kosova ve Sırbistan-Karadağ'da yürürlükte.

UNESCO'nun gelecek için vereceği m¼cadelelere baktığımızda, UNESCO'nun kattığı değer, ulusal eğitim politikalarında ve pratiklerinde, uzun vadede eğitim anlayışında yapıcı değişikliklere liderlik etmek üzere konsantre değişiklikleri ve sonuçlara neden olmaktadır.

UNESCO bu nedenle üye devletlerde, eğitim sistemleri içinde insan haklarının devamını amaçlayan eylemleri ve haklar temelli kaliteli eğitimi gerçekleştirecek eğitim politikalarını form¼le etmeyi destekleyecek ve cesaretlendirecektir.

Organizasyonun İHE üzerine gelecekteki eylemleri, kazanılan geçmiş deneyimler üzerine inşa edilir, aşğıdaki hedeflere ulaşmak ister (UNESCO and Human Rights, UNESCO, 2007: 23-24):

1. Üye Devletlerde, eğitim hakkının bir parçası olarak insan hakları eğitimini izlemek,
2. Ulusal eğitim sistemleri içerisinde insan hakları eğitimini, insan haklarının evrensellik, bölünmezlik, karşılıklı ilişki, karşılıklı dayanışma prensipleriyle uygunluk içerisinde yola sokmak; her bir ÷lkede k¼lt¼rlerin çeşitliliğini, tarihi gelişmeleri ve eğitimin tarihini hesaba katmak,
3. İnsan hakları eğitimini herkes için eğitim eylem planları ve onların gerçekleştirdikleriyle bütünleştirmek,

4. İnsan hakları eğitimi için ulusal eylem planlarının hazırlanmasını ve gerçekleştirilmesini, BM İnsan Hakları İçin On Yıllık Programı'nın (1995-2004) sonuçlarını da hesaplayarak desteklemek,

5. Uluslararası, bölgesel ve ulusal seviyelerde insan hakları eğitiminin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesini ve etkisini geliştirmek için Birleşmiş Milletler özelleşmiş ajansları ve hükümetler arası organizasyonlarla, hükümet dışı organizasyonlarla ve diğer sivil toplum örgütleriyle, araştırma topluluklarıyla, parlamenterlerle, vb. ortaklarla stratejiler oluşturmak,

6. Var olan UNESCO network ağlarını (UNITWIN/UNWSCO Kürsüleri, Birleşik Okullar, UNESCO Örgütleri ve Kulüpleri) desteklemek ve yenilerini kurmak,

7. İnsan hakları öğretiminin gelişmesine örnek alınacak şekilde katkıları bulunan eğitim kurumları, organizasyonlar ve insanları yılda iki kez İnsan Hakları Eğitimi İçin UNESCO ödülüyle ödüllendirmek.

BÖLÜM III

TÜRKİYE VE TÜRK MİLLİ EĞİTİM SİSTEMİ'NDE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

Bu bölümde, iç hukuk açısından eğitim hakkı, Türk Milli Eğitimi'nin Genel Hedef ve Amaçları, Türkiye'de yapılan İnsan Hakları Eğitimi çalışmaları ve araştırmaları, İlköğretimin ikinci kademesinde okutulan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi ve bu dersin ana materyali olan ders kitapları tartışma konusu olacaktır.

3.1. Eğitim

Eğitim, bireyleri; sorumluluklarını bilen, kendisine, milletine dahası tüm insanlığa yararlı ve duyarlı insanlar haline getirmeyi amaçlayan bir süreci kapsayan bir olaydır. Eğitimin temel amacı bireyleri iyi bir vatandaş olarak yetiştirmektir. Eğitim yoluyla insanlar içinde bulundukları toplumun kültürel özelliklerini özümser duruma gelirler. Türkiye’ de hedeflenen birey profilini ve toplum yapısını anlamak için 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 2. maddesiyle belirlenen Türk Milli Eğitiminin genel

amaçlarına ve Türk Milli Eğitiminin temel ilkelerine bakmamız gerekir. Söz konusu maddeler bu bölümün ileriki başlıklarında yer alacaktır.

3.2. İç Hukuk Açısından Eğitim Hakkı

İnsanın sırf insan olmasıyla sahip olduğu haklar olarak tanımladığımız insan hakları arasında geçen yaşama hakkı, özel hayatın ve haberleşmenin gizliliği hakkı, konut dokunulmazlığı hakkı, ifade özgürlüğü hakkı, mülkiyet hakkı, seçme ve seçilme hakkı gibi eğitim hakkı da temel insan hakları arasında yer alır. Dolayısıyla, günümüzde insan haklarından söz edildiğinde, eğitim hakkından söz etmemek mümkün değildir. Zira, eğitim, sistem ve içerik olarak sadece toplum içindeki bireyi değil, toplumun geleceğini de etkilemektedir. İnsan hakları ve demokrasiyi kavramış ve bunları yaşatacak bireylerin yetişmesi için eğitim, büyük önem taşımaktadır.

Uluslararası sözleşmeler, iç hukuk açısından yasal hükümlerdir. Bu çerçevede uluslararası hukuksal metinler eğitim sistemimizin düzenlenmesinde ve geliştirilmesinde başvurulması gereken temel kaynaklardır. Bununla birlikte, iç hukuk çerçevesinde de, anayasa ve yasalarımızda eğitim hakkı ile ilgili temel hükümler ve ilkeler yer almaktadır. Örnek vermek gerekirse, 1982 Anayasası'nda 42. madde şöyle demektedir (MEB, 2007, TC 1982 Anayasası, 10):

Madde 42

“Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır”.

Türkiye’de eğitimi düzenleyen yasalardan olan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda ise eğitim hakkı ile ilgili temel ilkelerden bazıları “genellik ve eşitlik”, “ferdin ve toplumun ihtiyaçları”, “yöneltme”, “eğitim hakkı”, “fırsat ve imkân eşitliği”, “süreklilik”, “demokrasi eğitimi”, “laiklik”, “bilimsellik”, “karma eğitim” ve “her yerde eğitim” biçiminde düzenlenmiştir. Bunlardan ikinci bölüm 7. maddede düzenlenen “Eğitim Hakkı” ile ilgili şu ifadeler geçmektedir (MEB, Milli Eğitim Temel Kanunu, 2007: 2):

Madde 7

“İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. İlköğretim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar”.

Ayrıca, uluslararası belgelerde ve iç hukukumuzda eğitim hakkının niteliği ve kullanımını engelleyebilecek etkenlerin çerçevesi çizilmiştir. Bunlar aşağıdaki biçimde özetlenebilir (Eğitim-Sen, 2006: 4):

1. Irk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal etnik ya da sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler konusunda ayrımcı uygulamalar ve eşitsizliklerin önlenmesi,

2. Uluslar, ırklar ve dini topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğun güçlendirilmesi

3. Herkese toplumun kültürel etkinliklerine özgürce katılma, güzel sanatları tatma, bilim alanındaki ilerlemelerden ve bunların nimetlerinden yararlanma hakkının sunulması,

4. Herhangi bir kişi ya da grubun herhangi bir tür ya da düzeyde eğitim görmekten yoksun bırakılmaması,

5. Herhangi bir kişi ya da grubun düşük düzeyli bir eğitimle sınırlandırılmaması, kişiler ya da gruplar için ayrı eğitim sistemleri ya da kurumların oluşturulmaması,

6. Herhangi bir kişi ya da gruba, insan onuruyla bağdaşmaz koşullar uygulamak üzere ayırım, dışlama, sınırlama yapılmaması,

7. Orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik etme ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlama,

8. Uygun bütün araçların kullanılarak, yüksek öğretimin yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirilmesi,

9. Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliğin bütün çocuklar için ulaşılır hale getirilmesi,

10. Kadınlara yönelik ayrımcılığın önlenmesi,

Sözü edilen ilkeler çerçevesinde temel bir insan hakkı olarak savunulan eğitim; insanın fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişiminin yaşam boyu gerçekleşmesine yardımcı olması, kolektif yaşamı ve bireyin özgürleşmesini desteklemesi, eleştirel ve yaratıcı düşünme ve sorgulama becerisini geliştirmesi, toplumsal barış, adalet ve kardeşlik duygularını pekiştirmesi, insanlar arasında eşitlikçi düşüncüyü esas alması, farklı kültür ve kimlikleri zenginlik olarak kabul etmesi ve katılımcı, demokratik değerleri benimsemesi ve emeğe saygıyı geliştirmesi gereken bir süreç olarak kabul edilmeli ve geliştirilmelidir.

3.3. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları:

Türk Milli Eğitimin genel amaçları, Mili Eğitim Temel Kanunu'nun 2. Maddesinde şu şekilde yer almaktadır. (MEB, Milli Eğitim Temel Kanunu, 2007: 1-2)

Madde 2:

Türk Milli Eğitimi'nin genel amacı Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. Atatürk ilke ve inkılâplarına ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı gelişmiş kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;
3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylelikle Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; diğer yandan Milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmak hedeflenmiştir.

Türk Milli Eğitimi'nin genel amaç ve ilkeleri doğrultusunda hazırlanan ilköğretimin kapsam, amaç ve görevleri ise yine aynı kanunun ikinci bölümünün 22. ve 23. maddesinde şöyle yer almıştır (MEB, Mili Eğitim Temel Kanunu, 2007: 5):

Madde 22

İlköğretim, 6-14 yaşlarındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsar, ilköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır.

Madde 23

İlköğretimin amaç ve görevleri millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Her Türk çocuğuna iyi bir vatandaş olmak için gerekli temel bilgi, beceri, davranış ve alışkanlıkları kazandırmak; onu millî ahlâk anlayışına uygun olarak yetiştirmek;
2. Her Türk çocuğunu ilgi, istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayata ve üst öğrenime hazırlamaktır.

3. İlköğretimin son ders yılının ikinci yarısında öğrencilere, ortaöğretimde devam edilebilecek okul ve programların hangi mesleklerin yolunu açabileceği ve bu mesleklerin kendilerine sağlayacağı yaşam standardı konusunda tanıtıcı bilgiler vermek üzere rehberlik servislerince gerekli çalışmalar yapılır.

3.4. İnsan Hakları Eğitiminde Bireylere Kazandırılmak İstenen Tutum ve Davranışlar

İnsan haklarının konusu eğer insan ise insanın bu haklarına sahip çıkması gerekir. Kişilerde insan haklarına ilişkin bilinç ve duyarlılıklar eğitim yoluyla kazanılır. Sevgi, saygı, hoşgörü gibi konular eğitim yoluyla kazanılır. İnsan haklarını bilip tanımanın en etkili yolu eğitimidir. İnsan hakları eğitiminin asıl önemi dünya barışının sağlanması ve korunmasında göstereceği etkidir. İnsan haklarından uzaklaşan bir toplumda kaotik bir ortamın yaşanması olasıdır. İnsan hakları eğitiminin ulusal hukuktaki ilk dayanağı Anayasadır. Anayasanın 2. maddesi “insan haklarına saygı” ilkesine yer vermiştir. Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz gibi Anayasa’nın 42. maddesinde “eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi”nden başka, Milli Eğitim Temel Kanunu’nun 2/2 maddesinde “bireylerin hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmeyi amaç edinmiştir” ifadesi bulunmaktadır. (Üste, 2007: 298).

Yetiştireceğimiz çocuklarımız ve gençlerimizin insan hakları ile ilgili donanımlı olmaları öncelikle toplumsal dayanışmamız için gereklidir. İnsan hakları bilgisi için, insan hakları eğitimi şarttır. Birleşmiş Milletler Anlaşması, örgütün kuruluş amaçları arasında herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlama amacını da belirtmiştir. Örgütün kuruluşundan üç yıl sonra, “Evrensel Bildiri” ilan edilmiştir. Evrensel Bildiri, tüm insanların, onur ve haklar yönünden özgür doğduğuna vurgu yapmaktadır. İnsan, salt insan olması insanın kişilik ve özüne içkin bir değer olan “insan onurunu” taşıması nedeniyle insan haklarının öznesidir. Doğuştan ve kendiliğinden kazanılan haklar, öğrenilmedikçe yok sayılır. İnsanı haklarından ayrı düşünmek, özünde insanı yadsımak anlamına gelir. İnsan, kendi hakları kadar başka insanların da hakları bulunduğunu bilmelidir. İnsan hakları eğitimi toplumda yaşayan bireylerin birbirlerini hoş görmelerini ve uzlaşmalarını sağlayacaktır.

İnsan hakları eğitiminde, insan hakları yazılı hukukunda ve aynı zamanda çeşitli uluslararası toplantılarda aşağıdaki özelliklerin sıklıkla yinelandığını görürüz (Üste, 2007: 299):

1. İnsan hakları eğitimi; karşılıklı anlayış, hoşgörü, saygı ve dayanışma davranışlarını özendirmelidir.
2. İnsan hakları eğitimi; bireye hak bilinci kazandırmanın yanı sıra, başkasının haklarına saygı göstermesini de öğretmelidir.

3. İnsan hakları eğitimi; bir insan hakkıdır ve sosyal adalet, barış, demokrasi ve geliştirmeyi tam gerçekleştirmenin ön koşuludur.

4. İnsan hakları eğitimi; insan haklarının güvenceye bağlanacağı ve ihlallerin önleneyeği sağlam bir temel oluşturur.

İnsan hakları eğitiminin en önemli amaçlarından biri de, çıkan krizlerin boyutları büyümeden ortadan kaldıracabilmektedir. İstenilen, krizin meydana gelmesini önlemektir. Krizi önlerken insan haklarını gözetmek gerekir. Günümüzde yaşanan krizler ve boyutları büyüktür. Toplumların krizlerden en az zararla çıkabilmesi için, insan hakları eğitiminin yararlı olacağı kaçınılmazdır. Hızlı değişen toplumlarda her şey birbirine karışır. Doğru ile yanlış, haklı ile haksız, iyi ile kötü, hatta güzel ile çirkin bile, hızlı değişme dönemlerinde çoğunlukla birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaz olur. Çünkü toplumların bütün değerleri, inançları, insan ilişkileri, kurumları değiştirmektedir. İfade edilen kavramlar, genellikle “değer yargısı” denilen ve büyük ölçüde toplumsal bilince bağlıdır. Yeni Dünya Düzeni içerisindeki oluşumları anlayabilmek ve kötü etkilerinden korunabilmek için insan hakları eğitiminin özellikle çocuklara verilmesinin olumlu etkilerinin olacaktır (Üste, 2007: 299).

İnsan hakları eğitimi ile bireylere kazandırılmak istenen davranışlar, insan hakları hakkında onları bilgilendirmenin yanında onlara insan haklarına saygılı bir toplumu oluşturan bireylerin temel davranış özelliklerini kazandırma çabasını da içermektedir. Öğrenciler insan hakları konusunda öğretim görmeyi yanı sıra, insan hakları bilincine sahip olmaları için eğitilmeleri hedef alınmıştır. Bu noktayı açmak için şöyle bir ayrım yapılabilir: Öğrencilere insan hakları ile ilgili evrensel değerler, uluslararası kurallar ve

insan hakları ihlalleri hakkında bilgi vermek insan hakları öğretimidir.

Öğrencilere insan haklarına saygı duymayı ve insan haklarını korumayı öğretmek ise insan hakları için eğitimidir. İnsan hakları eğitiminde kazandırılması planlan hedef davranışlar; önce okulun ve daha sonra da toplumun eğitim politikasını oluşturan, insan hak ve özgürlüklerine saygılı, kendini ve çevresini geliştiren, demokratik tutum ve davranışlara sahip olan verimli ve nitelikli birey yetiştirmeye hizmet eder. İnsan hakları eğitiminde hedeflenen amaçlara ulaşılabilmesi için bireylerin gerekli bilgi, beceri, tutum ve tavırlara sahip olmaları ve bu tutum ve tavırlara uygun düşecek nitelikte davranışlar sergilemeleri gerekmektedir.

İnsan hakları eğitimi kendi değerinin bilincinde olmak, insan onuru ve değerine saygılı olmak temeline dayanır. Bu nedenle insan hakları eğitiminde bireylerde empati duygusunun geliştirilmesi en önemli hedeflerden biridir. Cinsiyet, din, ırk ayrımcılığı, sömürü, yolsuzluk, şiddet, savaş gibi davranışların temelinde; insan haklarına saygılı olmama, empatik ve demokratik olamama gibi olgular yatar. Öyleyse, daha uygar ve insan onuruna yakışır bir dünya için bireylere kazandırılması amaçlananlar beceri, bilgi ve tutum boyutunda neler olmalıdır?

Beceri boyutundaki amaç, diğerlerini dinlemek, ahlaki değerlendirmeler yapabilmek, işbirliği yapmak, iletişim kurmak, sorun çözebilmek, mevcut durumu ve genel kabul gören doğruları sorgulayabilmektir. Bu beceriler çocukların çevrelerindeki dünyayı çözümlemeleri, insan haklarının kendi yaşamlarını ve diğerlerinin yaşamlarını iyileştirebilmenin bir yolu olduğunu anlayabilmeleri ve insan haklarını korumalar için hayat boyunca kendine gerekli olan kazanımları içerir.

Bilgi boyutundaki amaç, insan hakları konusunda birçok ülkenin kabul ettiği uluslararası belgelerin bulunduğu, bunlarda yer alan temel haklar, bu hakları ortaya çıkaran tarihsel dinamikler, bu hakların evrensel olduğu, devredilemez ve doğuştan olduğu, hangi davranışların insan hakları ihlali sayılacağı ve insan haklarını ihlal etmenin sonuçları konusunda bilgilendirmedir. Bu bilgiler öğrencilerin hem kendi hem de diğerlerinin haklarını korumalarına yardımcı olacaktır.

Tutum, tavır ve davranışlar boyutundaki amaç ise, insan haklarının önemli olduğu, insan olmanın onuru, haklara saygı duyulması gerektiği, işbirliğinin çatışmaya tercih edilmesi gerektiği, kendi eylemlerimizden sorumlu olduğumuz, eğer çaba gösterirsek dünyamızı iyileştirebileceğimiz bilincidir. Bu doğrultudaki tutum ve tavırlar öğrencilerin ahlaki açıdan gelişmesine ve topluma olumlu katkıda bulunmalarına olanak tanıyacaktır.

Görüldüğü gibi insan hakları eğitiminde bireylere kazandırılması amaçlanan hedef davranışlar; bilişsel alanın değişik düzeylerindeki davranışların yanı sıra duyuşsal özellikleri de kapsamaktadır. Bireylerde gerçekleştirilmesi hedeflenen duyuşsal gelişim, bilişsel gelişimle yakından ilgilidir ve birlikte ele alınması gerekir. Bu nedenle bu dersin öğretiminde bilgi, beceri, değer ve tutum, içselleşmiş bir öğrenme ve sosyal katılım boyutlarında kazanımlar olmak durumundadır. İşte bütün bu kazanımların yaşama geçirilmesinin bir yolu insan hakları eğitimi dersinin öğretiminde bir sonraki bölümde öneri olarak getireceğimiz öğretim yöntemlerinden biri olan “rol oynama” yönteminden yararlanmak olabilir.

3.5. Türkiye’de İnsan Hakları Eğitime Yönelik Çalışmalar

İnsan Hakları Çağı 1945 yılında Birleşmiş Milletler Teşkilatı’nın kurulması ile başlamış olup Türkiye bu Teşkilatın kurucu üyelerinden olduğu gibi, 10 Aralık 1948 tarihli “İnsan Hakları Evrensel Bildirisi” ni ilk imzalayan ülkelerden olmuştur. Ülkemiz, daha sonraki tarihlerde de dünya ülkelerinin gündemine gelen evrensel ya da bölgesel nitelikli bir dizi insan hakları sözleşmelerini de imzalayarak bu haklara verdiği önemi göstermiş bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Avrupa Konseyi üyeleri için bağlayıcı niteliği olan “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi”, sözleşmenin imzaya açıldığı 1950 tarihinde, yine Avrupa Konseyi tarafından imzaya açılan “Çocukların Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi” 1999 tarihinde, Birleşmiş Milletler tarafından imzaya açılan “Çocuk Hakları Sözleşmesi” 1990 tarihinde ve yine Birleşmiş Milletler tarafından imzaya açılan “Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi” ni 2000 tarihinde imzalamıştır.

İnsan Hakları Evrensel Bildiri’nin Başlangıç bölümünde; “... Toplumun her bireyinin ve her organının bu Bildiriyi daima göz önünde tutarak, eğitim ve öğretim yoluyla bu haklara ve özgürlüklere, saygıyı geliştirmeye ve giderek artan ulusal ve uluslararası önlemlerle gerek bizzat Üye Devletlerin halkları arasında gerekse bu Devletlerin yargı yetkisine tabi ülkeler halkları arasında bu hakların ve özgürlüklerin evrensel ölçekte ve etkin biçimde tanınmasını ve bunlara uyulmasını sağlamaya çaba göstermeleri...” nin (Gemalmaz, 2005: 350) istendiğini dikkate alan ülkemiz bu alandaki eğitime son yıllarda büyük önem vermiştir.

Ülkemizde insan hakları eğitimi alanında gönüllü ve resmi çalışmalar yapılmıştır ve yapılmaktadır. Bu çalışmalar, BM Genel Kurulu tarafından 1995-2004 yılları arasındaki sürenin, “İnsan Hakları Eğitimi On Yılı” olarak ilan edilmesinden sonra hız kazanmıştır.

5.12.1990 tarihinde insan hakları ihlallerini incelemek, rapor yazmak ve gerektiğinde öneriler vermek gibi görevler üstlenmek amacıyla TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon, insan hakları eğitiminde de görevler almıştır. Bu görevle ilgili ilk girişimi insan hakları eğitiminin ayrı bir ders olarak okullarda okutulup okutulmayacağı konusunda MEB ve fakültelerin görüşlerinin öğrenilmesi için yazışmalar yapmak olmuştur.

Bir diğer önemli gelişme ise İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı’nın oluşturulmasıdır. Bu bakanlık bünyesinde kurulan İnsan Hakları Baş Müşavirliği’nin görevlerinden birinin, her aşama ve düzeydeki eğitim-öğretim kurumlarında insan haklarının öğretilmesini güvence altına alacak öneriler hazırlamak olduğu belirtilmiştir. Bu amaçla İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı 1995’te bir protokol imzalamışlardır. Bu protokolde, ilköğretimin ikinci kademesinde “Vatandaşlık Bilgileri” adı altında okutulan ders, “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi olarak yeniden düzenlendi ve bütün öğretmenler için insan hakları konusunda hizmet için eğitim verilmesi, üniversitelerin eğitim fakültelerindeki “İnsan Hakları” dersinin zorunlu olarak okutulması vb. gibi maddeler yer almıştır.

1995 yılında, İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı ile MEB arasında imzalanan protokol gereği şunlar öngörülmüştür (Kepenekçi, 2000b: 78):

1. İlköğretimin ikinci kademesinde okutulan ‘ Vatandaşlık Bilgileri’ dersinin adı “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi’ olarak değiştirilecek ve ders yeniden düzenlenecektir.

2. Ortaöğretim programlarına ‘ Demokrasi ve İnsan Hakları’ adıyla yeni bir ders eklenecektir. Genel, mesleki ve teknik olmak üzere tüm ortaöğretim kurumlarında okutulacak bu ders zorunlu değil, seçmeli olacaktır.

3. Örgün ve yaygın eğitim kurumları öğretim programlarının demokrasi ve insan hakları konuları bakımından daha da geliştirilmeleri ve zenginleştirilmeleri sağlanacaktır.

4. Bütün öğretmenler için insan hakları konusunda hizmet içi eğitim kursları ve seminerler düzenlenecektir

Yukarıdaki 2. maddeden de anlaşılacağı üzere, Bakanlık olarak Milli Eğitim Bakanlığı’nın İnsan Hakları Eğitimine bir diğer katkısı ise “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinin yanı sıra liseler için “İnsan Hakları ve Demokrasi” dersinin taslak ve içeriğini hazırlamış ve bunların ders olarak okutulmasına karar vermiştir.

Bir diğer önemli gelişme, İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulunun, 4 Haziran 1998 tarihinde ” İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi”ni kurarak, eğitimcilerin ve kamu kuruluşlarında çalışanların insan haklarıyla ilgili hizmet içi eğitime tabi tutulmasına ilişkin kararlar alması ve bunları uygulamaya koymasındır. Özellikle eğitim

verilecek hedef grupların eğitimciler ve kamu kuruluşlarında çalışanlar, emniyet görevlileri (polis, jandarma), cezaevi görevlileri, sağlık görevlileri, medya mensupları ve sivil toplum örgütleri olarak belirlenmesi ve grupların insan hakları konusunda hizmet içi eğitime tabi tutulmasına ilişkin kararlar almış ve uygulamaya geçirmiştir.

Komitenin görevleri yönetmeliğin 5. maddesinde şu şekilde belirtilmiştir (Gökburun, 2007: 90-91)

Madde: 5

“İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Eylem Planının Türkiye’de uygulanabilmesi için bir ulusal program önerisi hazırlar; Eylem Planı ve Ulusal Program çerçevesinde yürütülen eğitim çalışmalarını izler, değerlendirmelerini İnsan Hakları Üst Kuruluna bildirir. Ayrıca bu konularda Üst Kurulca verilen diğer görevleri yerine getirir”

Ulusal Komite’nin eğitimine öncelik verdiği gruplar ise şunlardır (Kepenekçi, 2000b: 81):

1. İlk ve orta öğretimde insan hakları dersleri veren eğitimciler,
2. Yargıç, Savcı, cezaevi personeli, polis, jandarma ve diğer kamu görevlileri,
3. Kitle iletişim araçlarında çalışanlar,
4. İnsan haklarıyla ilgili etkinlikleri olan sivil toplum kuruluşlarına mensup olanlar,

5. Ekonomik ve toplumsal bakımlardan şehirlerin dezavantajlı kesimlerinde yaşayan insanlara insan hakları eğitimi verecek olan sosyal hizmet uzmanlarıdır.

3.6. Türkiye’de İnsan Hakları Eğitime Yönelik Araştırmalar

Literatüre baktığımız zaman, Türkiye’deki insan hakları eğitime yönelik araştırmalara rastlamak mümkündür. İnsan hakları eğitim programıyla ilgili bazı araştırmalar ve bu araştırmalardan elde edilen veriler aşağıda özetlenmiştir.

Üstündağ (1997) tarafından gerçekleştirilen ve “ Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Öğretiminde Yaratıcı Dramanın Erişiyeye ve Derse Yönelik Öğrenci Tutumlarına Etkisi” başlıklı çalışmada; yöntem olarak önerilen yaratıcı dramanın, İlköğretim 8. sınıfta okutulan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinde yer alan “Hürriyetçi Demokrasimizde Temel Hak ve Ödevlerimiz” ünitesinin öğretiminde, öğrencilerin erişilerine ve derse yönelik tutumlarına etkileri araştırılmıştır.

Araştırmada varılan sonuçları şöyle özetleyebiliriz (Üstündağ, 1997: 156):

1. Geleneksel öğretim yöntemleri ile karşılaştırıldığında yaratıcı dramanın öğrencilerin derse yönelik tutumları açısından daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

2. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinin öğretiminde yaratıcı drama hem öğrencilerin bilişsel öğrenmelerle ilgili davranışlarını hem de duyuşsal öğrenmelerle ilgili davranışlarını kazandırmada etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır.

Kepenekçi (1999) tarafından gerçekleştirilen ve “Türkiye’de Genel Ortaöğretim Kurumlarında İnsan Hakları Eğitimi” başlığını taşıyan bir diğer çalışmada ise Türkiye eğitim sisteminin genel ortaöğretim kurumlarında insan hakları eğitimi açısından mevcut durumu sorgulanmış ve bu eğitimi etkili hale getirecek etmenler irdelenmiştir. Bu çalışma kapsam olarak insan hakları eğitimi ile ilgili kavram açıklamalarını, bu eğitimin yasal dayanaklarını, gerek Türkiye gerekse dünyadaki çalışmalardan örneklerini, insan hakları eğitiminde diğer derslerden yararlanmayı ve insan hakları eğitiminin etkililiğinde rol oynayan içerik, zamanlama, yöntem ve materyal gibi konuları içerir

Araştırmada varılan sonuç, insan hakları eğitiminin, uluslararası mevzuatta daha ayrıntılı bir şekilde ele alındığı, çeşitli ülkelerin kendi eğitim sistemleri içerisinde bu eğitim ile ilgili kayda değer çalışmaların yapılmasına karşılık, Türkiye’de insan hakları eğitimi alanındaki araştırmaların yetersiz kaldığı gerçeğidir (Kepenekçi 1999: 163)

Yeşil (2002) tarafından yapılan ve “Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi” adlı çalışmada ise; kavram olarak demokrasi ve insan hakları kavramları ele alınmış, bu kavramların anlamları, tarihsel gelişimleri, nitelikleri, insan hakları ve demokrasi eğitiminin özellikleri ve ayrıca Türkiye’de ve dünyadaki insan hakları ve demokrasi eğitimi açıklanarak birtakım ülkelerden örnekler verilmiştir. Bu noktalara ek olarak ve çalışmanın asıl boyutunu oluşturacak biçimde okulda ve ailede demokrasinin ve insan haklarının yeri irdelenmiştir. Bu doğrultuda inceleme yeri ve kişileri olarak Van ili merkez ilçe ilköğretim okullarının 2. kademe öğrencileri ile bu öğrencilerin velileri ve derslere giren öğretmenler seçilmiş ve bu söz konusu kişilere yönelik anket uygulanmıştır.

Varılan sonuçları şöyle özetleyebiliriz (Yeşil, 2002: 181-182):

1. Demokrasi bir kültür ve zihniyet sorunudur ve daha çok yaşanarak ve gözlemlenerek öğrenilebilmektedir.
2. İnsan hakları ve demokrasi eğitiminde okul ve aile tek başlarına yeterli değildir. Bu konuda sıkı bir işbirliği sağlanmalıdır.
3. Öğrenci kendi davranışlarına yön verebilme gücü bakımından, okuldan ve aileden çok, arkadaşlarının davranışlarından etkilenmektedir.

“İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Ders Kitapları ve Öğretim Materyalleri Açısından Türkiye ve İngiltere Örnekleri” adını taşıyan bir başka araştırma da ise Kabapınar (2002) Türk ve İngiliz “Sosyal Bilgiler” ders kitapları ile eğitim materyallerinde sosyal ve ahlaki olayların irdelenmesi ile ilgili yaklaşımları incelemiştir. Bu doğrultuda Türk ve İngiliz ilköğretim programlarında yer alan “Vatandaşlık Eğitimi” ve “Hayat Bilgisi” derslerinin amaç ve hedefleri ile bu derslere ilişkin sunum yöntemleri karşılaştırılarak bu iki sistem arasındaki benzer ve farklı yönler saptanmaya çalışılmıştır.

Varılan sonuçları şöyle özetleyebiliriz (Kabapınar 2002: 269-270):

1. Türkiye’de “Hayat Bilgisi” ve “Sosyal Bilgiler” dersleri, öğrencinin kendisini, ailesini ve ulusal değerlerini tanımasını sağlayan bir öğretim planına sahiptir. Ayrıca,

bu derslerin amaçları arasında öğrencide yaşadığı toplumun ve kendisini yöneten devletin sahip olduğu değer yargıları, inanışları ile doğru ve yanlış kavramına yükledikleri anlama ilişkin genel bir bakış açısı oluşturmak ta yer almaktadır. Buna karşılık İngiliz müfredat programında Türk müfredat programında olduğu gibi toplum ve onun değerleri üzerinde durulmakla birlikte, birey ve bireyin değerler sistemine daha fazla vurgu yapılmaktadır. Bu doğrultudaki bilgi ve yetenekler, öğretim ortamında öğrenciye seçenekler sunarak farklılıklar içerisinde kendi değer ve bakış açılarını oluşturmasını mümkün kılmaktadır.

2. Türk ders kitaplarının yaşamla ilgili tüm doğruları belirleyen ve içinde öğretmenlerin oldukça fazla yer kapladığı bir doğru davranış el kitabı niteliğinde olduğu saptanmıştır. Buna karşılık İngiltere’de ilköğretim düzeyindeki söz konusu derslerde yaşama ilişkin konular gündelik yaşamda karşımıza çıkabilecek tarzdaki öyküler yoluyla sunulmaktadır. Bu öyküler öğrencinin aktif katılımını hedeflemekte ve öykülerdeki sosyal olgular ahlak, düşünce ve empati boyutlarıyla sınıf içindeki etkinlikler vasıtasıyla değerlendirilmektedir. Bu noktada Türk ders kitaplarının da, öğrenci katılımını sağlayacak bir içerik ile donatılması önerisi getirilmektedir.

İnsan hakları ve eğitimi bağlamında yapılan en kapsamlı çalışma ise, iki yıllık bir çalışma sürecini kapsayan ve ‘Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları’ (Çotuksöken, Erzan, Silier, 2003) adını taşıyan proje çalışmasıdır. Söz konusu projenin ortağı olan kuruluşlar Türkiye Bilimler Akademisi, Tarih Vakfı, Türkiye İnsan Hakları Vakfı ve İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi’dir. Bu projede ilk ve orta öğretimde okutulan ders kitapları insan hakları bakımından gözden geçirilmiştir ve bugüne dek yapılan en kapsamlı tarama çalışması olması açısından dikkat çekicidir. Projede üniversitelerde, sivil toplum kuruluşlarında çalışan akademisyenler, üniversite öğrencileri, öğretmenler ve farklı meslekten insanlar olmak üzere 287 kişi görev

almıştır. Bu kişiler oluşturulan tarama kılavuzunda yer alan ölçütler eşliğinde toplam 190 kitabı taramış ve tarama sonucunda elde edilen niteliksel tarama raporları ilgili akademisyenlere gönderilerek yorumlamaları istenmiştir.

Örneğin, bu tarama çalışmalarından biri Mehmet Semih Gemalmaz'ın (2003) 'Ders Kitaplarının İnsan Hakları Ölçütleri Açısından Taranmasıyla Elde Edilen Verilerin Değerlendirilmesi' başlıklı çalışmasıdır. Hakkın öznesi, hakkın konusu ve hak ve özgürlük kavramları bağlamında ele alınan konu yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, eşitlik ilkesi ve azınlık haklarına işaretlerle ilköğretim erken sınıflarından lise son düzeyine kadar olan kısımda okutulan çok sayıda ders kitaplarında incelenmiş ve tarama sonuçları örneklerle somutlaştırılmıştır.

Varılan sonuçları şöyle özetleyebiliriz (Gemalmaz, 2003: 59-61)

1. Kitaplarda özensiz ve savruk bir dil kullanımı vardır ve yer yer hatalı cümleler yer almaktadır.
2. Çeşitli ders kitaplarında birbiriyle çelişen bilgilere yer verilmektedir.
3. Ders kitapları soru sormaya teşvik edici değil sadece söyleneni benimsetmeye yöneliktir.
4. Eşitsizlikçi, ayrımcı ve dışlayıcı zihniyet çeşitli şekillerde açığa çıkmaktadır.
5. Azınlıkların varlığına karşı genel bir hoşgörüsüzlük vardır.
6. Sıklıkla cinsiyet ayrımcı söylem kullanılmaktadır.
7. Sürekli iç düşmanlar ve dış düşmanlar ifadeleri kullanılmaktadır.

Bu değerlendirmelerden sonra demokratik zihniyetin oluşmasının bu tür kitaplarla çok yavaş olduğu savunulmuş ve bu kitapların demokrasi kültürünü kazandırmaya elverişli ğretim araçları niteliğinde olmadığı belirtilmiştir (Gemalmaz, 2003: 62).

Projedeki bir diğer alışma Kenan ayır'ın (2003a) 'Ders Kitapların İnsan Hakları ve Demokrasi Bilinci' başlıklı çalışmasıdır. Bu çalışmada insan hakları prensipleri temelinde yapılacak eğitimin haklarını bilen ve koruyan demokratik ve barışçıl değerlere saygılı bireyler yetiştirmede önemli bir araç olduğunun ve demokratikleşmenin insan haklarının gerçekleştirilmesinin bir süreci olduğunun önemi vurgulanmaktadır. İnsan hakları ihlallerinin sürmesi toplumsal yapıdaki demokratik değerlerin yerleşmemesine bağlanmakta ve bu konuda eğitimin önemine dikkat çekilmektedir. Sadece vatandaşlık derslerinin değil tüm müfredatın insan hakları prensipleri temelinde yeniden gözden geçirilmesi savunulmuş, insan hakları ve demokratik prensiplerin tüm dersler için değerler zemini oluşturduğuna dikkat çekilmiştir. Öğrencilerin insan hakları ve demokrasiye uygun davranışları benimseyebilmeleri için konuların eğitimin tüm alanlarına nüfuz etmesi gerektiği gerçeğinden hareketle tüm derslerin müfredatının bu temelde şekillendirilmesi ve ders kitaplarının bu doğrultuda yazılması gereği savunulan temel savdır. Örneğin, tarihteki herhangi bir konu, biyolojide insan evre ilişkileri, edebiyat dersinde bir okuma parçası sadece kendi dersleriyle ilgili değil, insan hakları perspektifinden de ele alınabilir. Dolayısıyla İnsan hakları eğitimi hemen hemen tüm derslerle ilişkilidir ve bunlarla keşişmektedir.

İncelenen ders kitaplarında şu saptamalarda bulunulmuştur (ayır, 2003a: 94-99)

1. Ders kitaplarında demokrasi ağdaş niteliklerinden soyutlanarak tek boyutlu bir şekilde sunulmaktadır.

2. Demokrasi çok partili seçimlere indirgenmektedir.
3. Demokrasinin temel ilkesinin katılım olduğu gözden kaçmaktadır.
4. Birçok ders kitabında milli kültür özcü bir şekilde tanımlanmaktadır.

Projede takip edilen diğer çalışmalarda belirgin ders ve ders kitapları insan hakları açısından değerlendirilmiştir. Sözelimi, Dilara Kahyaoğlu (2003) 'Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi Çerçevesinde Coğrafya Ders Kitapları', Recep Boztemur (2003) 'Tarih Ders Kitapları ve İnsan Hakları', Deniz Tarba Ceylan (2003) 'İlköğretim Türkçe, Lise Türkçe ve Edebiyat Kitaplarında İnsan Hakları ve Öğrencinin Yeri' adlı çalışmalar yapmışlardır.

İnsan Hakları çerçevesinde coğrafya kitaplarını tarayan öğretmen, öğrenci, velilerin gönderdiği raporlar ışığında söz konusu ders ile ilgili değerlendirmeler ve eleştiriler derlenmiştir. İnsan hakları açısından coğrafya ders kitaplarıyla ilgili saptanan sorunlar şöyle özetlenebilir (Kahyaoğlu, 2003: 184-203):

1. Açıkta/doğrudan insan haklarına aykırı ifadeler rastlanmaktadır.
2. Örtük olarak yabancı düşmanlığı yapılmaktadır.
3. Türkiye'nin etrafı düşmanlarla çevrilidir zihniyeti hakimdir.
4. Problemler ülke isimleriyle birlikte tüm ülkeye mal edilmek ve genelleme yapmak suretiyle aktarılmaktadır.
5. Biz ve onlar ayrımı yapılmakta ve yabancı komşu düşmanlığı duygusu körüklenmektedir.
6. Cinsiyet ayrımcılığı anlamında kadın kitaplarda yoktur ve görmezden gelinmektedir.

7. Grafik ve haritalarda kaynak ve tarih yoktur. Bu durumla mülkiyet haklarına saygı gösterilmekte ve telif hakları çiğnenmektedir.

Bir diğer çalışma olan ‘Tarih Ders Kitapları ve İnsan Hakları’ adlı değerlendirmede ise tarih ders kitaplarının insan hakları açısından sorunlu yönleri tartışılmıştır. Tarama sonuçları, temel hakları, grup hakları, yabancı düşmanlığı, cinsiyet yarımıcılığı ve hoşgörü gibi alt başlıklar altında değerlendirilmiş ve söz konusu alt başlıklarla ilgili şu saptamalarda bulunulmuştur: (Boztemur, 2003: 209-226)

1. Tarih ders kitapları yanlış davranmakta ve tarihe ilişkin nesnel bir bakış açısı benimseyememektedir.
2. Genel Türk Tarihi ve Osmanlı Tarihi ders kitapları milliyetçi anlayışla yazılmış eserler görünümündedir. Örneğin Türklük tarihinde ötekine karşı üstünlük ve yücelikle tanımlanmakta Türk ve diğerleri arasında ayrımcılık yapılmaktadır.
3. Türk Tarihi kitaplarında biz ve onlar ayrımını günümüze taşıyan önermelere de rastlamak mümkündür. Bu da yabancı düşmanlığına neden olan bir yaklaşımdır.
4. Tarih ders kitaplarında ırk ve cinsiyet ayrımcılığı belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır.
5. Türk Tarih kitaplarında birlikte yaşama, yan yana varlığını sürdürme ve hoşgörü kültüründen toplumsal yapıda gözlendiği biçimde bahsedilmemektedir. Hoşgörü, bir toplumun diğerleri üzerinde egemen olduğu, hoşgörü sayesinde diğer toplumların yaşama haklarının olduğu ve dolayısıyla hoş görülenlerin borçlu oldukları düşüncesini uyandıran bir biçimde anlatılmaktadır.

Sonuç olarak, tarih müfredatının yeniden düzenlenmesi, ders kitaplarının yenilenmesi, görsel malzemenin kalitesinin yükseltilerek derslerin çekici hale getirilmesi ve yeni öğretim yöntemlerine uygun ders kitaplarının yazılması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

‘İlköğretim Türkçe, Lise Türkçe ve Edebiyat kitaplarında İnsan Hakları ve Öğrencinin Yeri’ adlı çalışmada ise ilköğretim ikinci sınıftan başlayarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan Türkçe kitapları incelenmiştir. Söz konusu kitaplar tarama raporlarına dayalı olarak fiziksel ve nesnel özellikler, konuların işlenmesinde kullanılan yöntemler ve konu ve metin içerikleri kriterleri çerçevesinde incelenmiş ve şu sorunlar saptanmıştır (Ceylan, 2003: 305-315):

1. İlköğretim Türkçe kitaplarında, kitap kapakları aynı ebat ve formatta, resimsiz hazırlanmıştır. Kapak ve baş sayfaların her yıl aynı grafik düzenlemeleriyle hazırlanması öğrenciler için pedagojik olarak çekici olmamakta ve hatta öğrencinin ilgisini azaltmaktadır.
2. Dolaylı, üstü örtülü baskı ve endoktrinasyon uygulaması Türkçe kitaplarında hemen göze çarpmaktadır.
3. Kullanılan metinler öğrenciyi bir bombardımana tutarcasına aynı tür metinlerden oluşmuştur ve aynı tür metinlerle düşünmeye, yorum yapmaya yönelmesine neden olmuştur.

Bu sorunlara karşı eğitimin amaçları tekrar gözden geçirilerek yeniden belirlenecek önceliklere göre müfredat ve kitap oluşturmak çözüm olarak sunulmuştur.

Özetle, ders kitaplarında insan hakları projesi çerçevesinde yukarıda değindiğimiz çalışmaların ortak noktası, ders kitaplarında hala bir takım bilgi yanlışlarının olduğu, ayrımcı tutumların ders kitaplarında yer almayı sürdürdüğü, nesnel bir bakış açısının tam olarak benimsenmediği biçimindedir.

İlköğretim 8. sınıf “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinin amaçlarının gerçekleşme düzeyinin incelendiği bir başka çalışma ise Özbek (2004) tarafından gerçekleştirilmiştir. “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyi” başlığını taşıyan bu çalışmada dersin amaçlarının gerçekleşme düzeyi, öğrenci ve öğretmen tutumları ile çeşitli sosyo-ekonomik değişkenler açısından karşılaştırılmıştır.

Yapılan araştırma bulgularına dayalı çalışma sonucunda ulaşılan sonuçlar ve getirilen öneriler şöyle özetlenebilir (Özbek, 2004: 239-240):

1. Amaçların gerçekleşmesinde, ailelerin sahip olduğu gelir düzeyleri ile öğrencilerin amaçlarına ulaşma düzeyleri arasında bir korelasyon saptanmıştır. Diğer bir deyişle, farklı gelir seviyelerine sahip ailelerin öğrencileri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Fakir ailelerin çocuklarında amaçlara ulaşma düzeyi daha düşük, aynı oranda zengin ailelerin çocuklarında amaçlara ulaşma düzeyi daha yüksektir. Bundan dolayı, sosyo-ekonomik düzeylerin geliştirilmesinin insan hakları bilincinin oluşması açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.

2. Aynı şekilde, ailelerin eğitim düzeyi ile çocukların amaçlara ulaşma düzeyi arasında da ciddi korelasyon saptanmıştır. Buna göre, eğitim düzeyi yüksek ailelerin

çocuklarında amaçlara ulaşma düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Bununla ilgili olarak ailelerin okur-yazarlık sorunlarının çözülmesinin vatandaşlık ve insan hakları kültürüne olumlu yönde katkı yapacağı öneri olarak sunulmuştur.

3. Öğrencilerin konferans, panel, seminer ve tartışma gibi etkinliklere katılma düzeyleri de gerek öğretmen gerekse öğrenci anketlerinde ortaya çıkan en düşük amaç olmuştur. Bu tür faaliyetlerin okullarda özendirilmesi ve önem verilmesi de sunulan öneriler arasında yer almaktadır.

Kepenekçi (2005a) tarafından gerçekleştirilen ve “Türkiye’de İnsan Hakları Eğitiminin Etkililiği Üzerine Bir Çalışma” başlığını taşıyan çalışmanın odak noktasını Türkiye’deki ilkokullarda okutulan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinin etkililiği oluşturmıştır. Bu çalışmada söz konusu ders, dersin içeriği, eğitim durumları, öğretim yöntem ve teknikleri ve materyal durumları ve öğrencilerin değerlendirilmesi gibi program öğeleri çerçevesinde planlanarak incelenmiştir. Bu çalışmaya ilgili ders öğretmenlerinden 71 kişi katılmış ve bu katılan öğretmenlerin görüşlerinin çözümlenmesinde ise yöntem olarak analiz yöntemi kullanılmıştır.

Yapılan araştırma bulgularına dayalı çalışma sonucunda ulaşılan sonuçlar ve getirilen öneriler şöyle özetlenebilir (Kepenekçi, 2005a: 67-68):

1. Türkiye’de ilköğretim okullarında okutulan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi öğretmenleri dersin etkili olmadığı görüşündeler.

2. Derslerin daha etkili hale getirilmesi için öğretim programları, öğrencilerin eleştirel düşüncelerini, derse katılımlarını, diğer öğrenciler ile işbirliği ve yardımlaşma yeteneklerini geliştirecek şekilde tekrar düzenlenmelidir.

3. “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi için ayrılan ders saati süresi yeterli görülmemektedir ve bu ders saati artırılmalıdır.

4. Öğretmenler için rehber kılavuzlar hazırlanmalı, okul yönetimi hem öğretmenler için hem de ders için değişik materyaller sağlama konusunda yardımcı olmalı.

Özetle, yukarıdaki araştırmaların sonuçlarından da çıkarılacağı üzere, insan hakları eğitimine yönelik yapılan çalışmalara karşın; çeşitli dersler, insan hakları çerçevesinde incelendiğinde, ders kitapları, müfredatları, öğretim programları ve öğretim materyalleri açısından birtakım eksikliklere sahiptir.

3.7. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın 25 Haziran 1998 tarih ve 82 sayılı kararı doğrultusunda yayımlanmış olan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi 7. ve 8. sınıf öğretim programının uygulanması ile ilgili açıklamalar (MEB, 1998: 815-817) da çağımızın insan hakları çağı olma niteliği kazanması vurgulanmıştır.

Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi'nin genel amaçları şu şekilde açıklanmaktadır : (MEB, 1998: 816)

1. İnsan olma bilincini kazanabilme
2. İnsan haklarının etik boyutunu tanıyabilme
3. Vatandaş olma bilincini kazanabilme
4. Vatandaşlık hak ve sorumluluklarını kavrayabilme
5. İnsan haklarının korunmasında kişinin rolünü kavrayabilmesi
6. Demokratik devletin vatandaşlarına karşı görev, sorumluluklarının farkında olması
7. Devlete karşı görev ve sorumluluklarına uygun davranabilme
8. Kişi hak ve özgürlüklerinin ancak demokratik devlet yapısında kullanılabileceği, demokratik devlet yapısının da kişi hak ve özgürlüklerinin yerleşmesi ile güçlenebileceğini kavrayabilme
9. Vatandaş olarak temel hak ve özgürlüklerin farkında olma
10. Temel hak ve özgürlüklerini kullanmaya istekli olma
11. İnsan haklarının bütün insanlar için ayırım gözetilmeden doğuştan gelen, vazgeçilmez, devredilmez ve dokunulmaz haklar olduğunu kavrayabilme
12. İnsan haklarının korunmasının gereğini kavrayabilme
13. Atatürk ilke ve inkılaplarının insan haklarıyla ilişkisini kavrayabilme
14. Atatürk'ün insan haklarına verdiği önemi kavrayabilme
15. “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesinin insanlık için taşıdığı önemi takdir etme.

Bu doğrultuda, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi'nin beklenen işlevi yerine getirebilmesinin ancak hedeflenen davranışların gerçekleştirilmesiyle mümkün olduğu ve uygulamada şu hususlara dikkat edilmesi gerektiği bildirilmektedir. (MEB, 1998: 816-817):

1. Bugün ulaşılan çağdaş uygarlık düzeninin insanlığın ortak çabası sonucu olduğu belirtilmeli
2. Öğrencilere demokratik kişilik kazandırabilmeli ve kişiliklerini davranışlara yansıtabilmelerini sağlamalı
3. Atatürk'ün eseri ve emaneti olan Türkiye Cumhuriyeti'nin özgürlükçü, demokratik ve laik bir rejim olarak totaliter rejimlere üstünlüğü vurgulanmalı
4. Kişi hak ve özgürlükleri, katı hukuk kuralları şeklinde değil, ezberlettirilmeden, örnek olaylarla verilmeli
5. İnsan hakları ile ilgili kuruluşlar, bildirge ve sözleşmeler bilgi düzeyinde verilmeli
6. İnsan haklarının demokrasi ve barış kavramları ile bağlantıları üzerinde durularak bu kavramların bütün olduğu belirlenmeli
7. T.C. Devleti'nin insan haklarına saygılı, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olduğu uygun olan her ortamda vurgulanmalı
8. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesinin ancak öğrenmek, anlamak, sahip çıkmak ve hayata geçirmekle mümkün olduğu gerçeği yansıtılmalı.
9. Konular işlenirken programdaki sıraya uymak esas olmakla birlikte önemli güncel olaylardan yararlanmalı

10. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin amaç ve davranışlarının sadece bu derste gerçekleşeceği düşünülmemeli, öğretmen konuları işlerken yeri geldikçe diğer derslerle de ilişki kurulmalı

11. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi'nin özünde insana, insan onuruna saygı ve sevgi yattığının farkında olunmalı ve öğrencilerin kendilerini her fırsatta ve her koşulda ifade edebilecekleri bir ortam hazırlanmalı.

12. Dersin işlenişinde Atatürk İlke ve İnkılaplarının benimsetilmesine özen gösterilmeli, Atatürk ve arkadaşlarının çeşitli konularda çabaları vurgulanmalı

13. Derste eğitim ve öğretimi destekleyici etkili öğretim yöntem ve teknikleri ile öğretim materyalleri kullanılmalı.

Atatürkçülük konularıyla ilgili; 04.08.1999 tarih ve 263 sayılı Talim Terbiye Kurulu kararıyla kabul edilen ve Eylül 1999 tarih 2504 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan ilköğretim kurumlarının öğretim programları ile ders kitaplarında yer alması gereken konular, bütünüyle “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi öğretim programında da işlenecektir. Bununla ilgili genel ve özel amaçlar şu şekilde yer almaktadır (MEB, 1999: 298-306):

Genel Amaçlar:

1. Bireyin, toplum içinde yaşaması gereğini bilir.
2. Toplum hayatında sevgi, saygı, hoşgörünün önemini bilir.
3. Atatürk'ün temel hak ve özgürlüklere verdiği önemi bilir.
4. Kendine ve başkasına tanınan hakların farkında olur.

5. Toplum içinde kendi payına düşen görev ve sorumlulukları yerine getirme alışkanlığı kazanır.
6. Vatandaş olma bilinci kazanır.

Özel Amaçlar:

1. İnsan hakları kavramını bilir.
2. İnsanın temel hak ve özgürlüklerini tanır.
3. İnsan haklarının korunmasında sevgi, saygı ve hoşgörünün önemini bilir.
4. İnsan haklarının korunmasına özen gösterir.
5. Çocuk Hakları Sözleşmesiyle kendisine tanınan hakları bilir.
6. Devletin, temel hak ve özgürlüklerle ilgili görevlerini bilir.
7. Atatürk'ün insan hak ve özgürlüklerine önem verdiğini kavrar.
8. Devlet kavramını bilir.
9. Devletin vatandaşlarına karşı olan temel görevlerini bilir.
10. Vatandaşın devlete karşı görevlerini bilir.
11. Atatürk'ün, vatandaşlık görevlerine önem verdiğini kavrar.
12. Atatürk'ün, vatanını ve ulusunu çok sevdiğini kavrar.

3.8. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Kitapları

İlköğretim okullarında 7. ve 8. Sınıflarında haftada bir saat olarak okutulan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersine ilişkin Müfredat Programı Milli Eğitim

Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 25.06.1998 tarih ve 82 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve Tebliğler Dergisinin Temmuz 1998 tarihli 2490 numaralı sayısında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Tebliğler Dergisinin bu sayısında da yazıldığı üzere “bu dersin eğitim ve öğretiminde, öğrencilere bilgi kazandırmanın yanı sıra, insan haklarının korunup uygulanması ile ilgili düşünce ve davranışları kazandırma amaçlanmaktadır.” (MEB, 1998: 815)

Söz konusu dersin müfredat programı ve ders kitaplarını incelediğimiz zaman ilköğretim okulu 7. sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi'nin tamamen insan hakları konusuna ayrılmış olduğunu, vatandaşlık bilgisine ait konuların ise 8. Sınıf programında ağırlıklı olarak yer aldığını görürüz.

Öncelikle 7. sınıf konularını değerlendirecek olursak;

Birinci ünite “İnsanlığın Ortak Mirası” adını taşımakta olup, bu ünite insanlığın sahip olduğu miraslardan sanat, edebiyat ve bilim mirasları ele alınmış ve ortak mirasın önemine yer verilmiştir. İkinci ünite “İnsan Hakları” adını taşımaktadır. Ünite, insan hakları konusunun ortaya çıkışı ve gelişimi ile başlamaktadır. Daha sonra hak ve insan hakları kavramları tanımlanmış ve evrensel ilkeler olarak insan haklarının özellikleri irdelenmiştir. Bu ünitenin son bölümünde ise insan haklarının evrenselliğinin sonuçları işlenmiştir. “Etik ve İnsan Hakları” adını taşıyan üçüncü ünite önce ahlak ve kişi kavramları yer almış daha sonra ise “Etik bir Varlık Olarak İnsan Hakları” ve “İnsan Olma Sorumluluğu” konuları işlenmiştir. Dördüncü ve son ünite ise “Temel Haklar ve Özgürlükler” başlığını taşımaktadır. Bu ünite gerek Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde gerekse Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında kabul edilen temel haklar ve temel özgürlükler örneklendirilmiş ve daha sonra insan haklarına işlevsellik

kazandırma anlamında devlete düşen görevler irdelenmiştir. Bu ünitenin sonunda ise çocuk hakları gibi insan hakları belgelerinde yer alan başka birtakım hak ve özgürlükler konusu ele alınmıştır.

İkinci olarak 8. Sınıf konularını değerlendirecek olursak; bu kitabın da tıpkı 7. Sınıf kitabı gibi dört üniteden oluştuğunu görürüz. Birinci ünite “Devlet, Demokrasi, Anayasa, Vatandaşlık Hakları ve Sorumluluklar” adını taşımaktadır. Bu üniteye Devlet, Demokrasi, Anayasa, ve Vatandaş kavramları tanımlanmış ve bireylerin sahip olduğu haklardan olan sosyal, ekonomik, ve siyasal haklar irdelenmiştir. Vergi verme, askerlik yapma ve kanunlara uyma gibi vatandaş olmanın verdiği sorumluluklar da yine bu üniteye işlenen konu başlıklarıdır. İkinci ünite “İnsan Haklarının Korunması” adını taşımaktadır. Bu ünitenin içeriğini ise insan haklarını korumanın önemi, insan haklarının ulusal ve uluslararası düzeyde korunması ve bu konuda insan hakları eğitiminin önemi oluşturmaktadır. Yine aynı üniteye insan hakları ile ilgili özel günler de irdelenmiştir. “Milli Güvenlik ve Milli Güç Unsurları” adını taşıyan üçüncü üniteye Milli Güvenlik ve Milli Güvenliği oluşturan güçler yer almaktadır. Son ünite olan 4. Ünite ise “İnsan haklarının Korunmasında Karşılaşılan Engeller” başlığını taşımaktadır ve bu üniteye söz konusu engeller irdelenmiştir ve insan haklarını korumanın işlevselleştirilmesinde insan hakları eğitiminin rolüne değinilmiştir.

Örgün eğitim kurumlarının temel amaçlarını gerçekleştirirken kullandığı araçlardan birisi olan ders kitapları bütün dersler için olduğu kadar şüphesiz bu çalışmamızın inceleme konusu olan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi için de vazgeçilmez kaynaklardır. Ders kitapları belli sınıf ve dersler için öğrenme ve öğretme sürecini doğrudan etkileyen bir niteliğe sahiptir Öğretmenler ve öğrenciler için temel kılavuz ve kaynak işlevini görürler (Gök, 2003: 158). Öğretmen açısından ders kitabı, eğitim programının hem bir tamamlayıcısı hem de sınıf içi uygulamalara kılavuzluk eden

temel bir kaynaktır. Öğrenci açısından ise ders kitabı, öğrencinin öğrenme yaşantılarına kaynaklık eden ve birinci elden ilişki kurduğu bir temel araçtır. (Esen, 2003: 5)

Esen'in de (2003:5) belirttiği gibi, eğitim ve öğretim sürecinin temel taşlarından biri olan ders kitapları üzerinde düşünmeye başladığımızda içeriğe ilişkin olarak ilk elden sıralayabileceğimiz birçok sorun söz konusudur. Bir önceki bölümde Ders kitaplarında İnsan hakları Projesi kapsamında ilköğretim ve liselerde okutulan ders kitapları üzerinde yapılan inceleme sonuçları da zaten savımızı destekler niteliktedir.

Ders kitaplarının toplumsal ve ideolojik işlevleri üzerine çalışmaların ortaya koyduğu en çarpıcı gerçek kitapların içeriğinin tarafsız olmaması, toplumda egemen olan bilgi, değer ve tutumları öğrencilere aktarmayı amaçlamasıdır. Kısacası, eğitim sürecinde öğrencileri toplumsallaştırma işlevini yerine getirirken ders kitapları önemli araçlar olarak karşımız çıkmaktadır (Gök, 2003: 158).

Yukarıda ders kitapları ile ilgili tartıştığımız noktalar bizi bu çalışmamızın özünü oluşturan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” ders kitaplarında hangi bilgi ve değerlerin yer alması, bu değerlerin ne şekilde sunulması gibi sorulara götürmektedir.

Söz konusu sorunlar bir önceki bölümde bahsettiğimiz Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi içinde tartışılmış ve bir durum değerlendirmesi yapılmıştır. “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Kitapları” başlıklı çalışmada Gök (2003) bir yüksek lisans öğrencisi, bir avukat, on öğretmen ve bir öğrenci tarafından gerçekleştirilen 7 adet İlköğretim 7. sınıfa ait ve 7 adet de İlköğretim 8. sınıfa ait “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” kitabının niteliksel tarama raporlarının genel bir değerlendirmesini

sunmuştur. Dolayısıyla çalışmada tarama raporları esas alınmış ve zaman zaman da kitapların kendileri de kullanılmıştır.

Bu tarama raporlarının değerlendirilmesinde niteliksel çözümleme için insan hakların aykırı ifadeler, temel insan hakları kavramlarından yanlışlar ve kasti sapmalar, görmezden gelmeler, demokrasi bilinci ve laiklik gibi kriterler kullanılmıştır. Bu ölçütler çerçevesinde yapılan incelemede kitaplara sinen zihniyet ve bakış açısının insani ve pedagojik yönlerden iç açıcı olmadığını ve on dört kitabın da ideolojik bakış açısını yansıttığını iddia etmektedir. Bu çalışmada saptanılan belirlemelerden bazıları şöyledir (Gök, 2003: 160-169):

1. Kitaplarda açık veya örtük olarak cinsiyet ayrımcılığı yapılmaktadır.
2. Farklı ülkelere ve kültürlere yönelik önyargı ve genellemeler yapılmaktadır.
3. Savaşın kaçınılmazlığı vurgulanmakta, ölüm yüceltilmekte, şiddet olumlanmakta ve yüceltilmektedir.
4. Kitaplarda devlet otoritesinin üstünlüğü vurgulanmaktadır ve vatandaşların bireysel haklarını devletin bahşettiği görüşü hakimdir.
5. Devlet otoritesi yüceltilerek mutlaklaştırılmaktadır.
6. İnsanın yurttaş olarak temel hak ve özgürlüklerinin kısıtlanmasını sıradanlaştıran, gerekçelendiren açık ve örtülü ifadeler sıklıkla kullanılmaktadır.
7. Milliyetçilik ve milli değerler evrensel genel bağlamda değil etnik olarak Türklük bağlamında tanımlanıp açıklanmıştır.
8. Kitaplarda oldukça fazla sayıda abes, yanlış ve tutarsız ifadeler yer almaktadır.

Sonuç olarak, “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” kitapları, Türk eğitim sisteminin genel yapısıyla da ilgili olarak, ağırlıklı bir şekilde bilgi aktarımına dayanmaktadır. Bu durum karşısında yapılması gereken, söz konusu kitapların eğitim sistemini de sorgulayabilme ve eleştirebilmeye götürecek bir yöntemle yazılması gereklidir. Yeni kitaplarda konular daha somut, insanların gerçek hayatta karşılaştılabilecekleri durumları göz önüne alan bir biçimde tasarlanmalıdır. Zira mevcut kitaplar, demokratik ve vatandaşlık bilincini geliştirme amaçlı bir eğitim projesi için bu kitaplar uygun kitaplar değildir. Bu kitaplarla, özgürlükçü bir eğitim sistemi gerçekleştirilemez, dünyayla ve kendisiyle barışık, eleştirel bir zihinsel donanıma sahip ve duygusal bakımdan kendini geliştirmiş vatandaşlar yetiştirilemez. Halbuki, bilimsel ve pedagojik yöntem olarak yeterli “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” kitapları diğer dersler için de yol gösterici olabilir (Gök, 2003: 170-171)

Aynı konu ile ilgili olarak, Kepenekçi (2005b) tarafından yapılan ve karşılaştırmalı bir çalışma olan “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi: Türkiye ve ABD’deki Ders Kitaplarının Bir Karşılaştırılması” başlıklı bir diğer çalışmada ise Türkiye için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tavsiye edilen ilköğretim 7. ve 8. sınıflara yönelik “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” ders kitapları ile Amerika’da ortaokullar için tavsiye edilen ve “Biz İnsanlar” ile “Demokrasinin Temelleri: Otorite, Özel Hayat, Sorumluluk ve Adalet” başlığını taşıyan kitaplar inceleme konusu yapılmıştır. Yapılan araştırma bulgularına dayalı çalışma sonucunda ulaşılan sonuçlar ve getirilen öneriler şöyle özetlenebilir (Kepenekçi, 2005b: 83-84):

1. İncelenen bütün kitaplarda “Haklar” konusuna çok fazla yer verildiği saptanmıştır. Halbuki, kitaplarda her konunun eşit bir biçimde dağılması gerekmektedir.

2. Günümüz dünyasının belki de en önemli problemi olan ‘‘Barış’’ konu başlığının ders kitaplarında daha fazla yer alması gerekmektedir.

3. Ders kitaplarında yer alan okuma parçaları öğrencilerin düzey ve ihtiyaçları dikkate alınarak tekrardan düzenlenmelidir.

4.  nite sunumlarının başlangıç kısmına o ünitenin içeriği ile ilgili açıklayıcı bilgilerlerin de yer alması gerekmektedir.

Özetle, yukarıdaki araştırmaların sonuçlarından da çıkarılacağı üzere, insan hakları eğitimine yönelik yapılan çalışmalara karşın; bu dersin ders kitapları ile ilgili olarak birtakım eksikliklerin olduğu ve bu eğitim ile ilgili yetersiz kaldığı bir gerçektir.

BÖLÜM IV

DAHA İYİ BİR İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

Bu bölümde, daha iyi bir insan hakları eğitimi sunma sürecinde önemli rol oynayan temel öğelerden okul, öğretmen, öğrenci ilişkileri, bu eğitim sürecinde etkili olacağını düşündüğümüz birtakım öğretim yöntemleri ile insan hakları eğitiminin diğer ana dersler içinde nasıl verilebileceği konu edilecek ve her bir konu ayrı alt başlıklar altında irdelenecektir.

4.1. Okullarda İnsan Hakları Ortamının Araştırılması

İnsan haklarını anlamanın en iyi yolu bunları gerçekten yaşamaktır. Günlük okul hayatı, bu tecrübenin yaşanması için uygun bir ortamdır. Bu ortam, bireyleri özgürlük, tolerans, adillik, eşitlik ve gerçeklik gibi soyut kavramları araştırmaya yönlendirebilecek ve hayatımızın somut yaşantıları haline getirebilecek ortamlardır.

Okullar, böylesine imkân sunabilen kurumlar olmasının yanı sıra, bazı zamanlarda insan haklarını teşvik etmek yerine cesareti kıran ortamlara dönüşebilir. Bazı insanları

insan haklarından mahrum bırakan varsayımlar ve önyargılar okullarda zaman zaman mevcut olabilir. Bununla ilgili örnek vermek gerekirse, azınlık dinine mensup bir öğrenciyi ele alalım. Eğer öğrenciler azınlık dinine mensup bu öğrenciyi ikinci sınıf vatandaş muamelesi gösterip, kendilerinden biri gibi görmeyip hakaret edici sözler sarf eder ve öğretmenler de buna karşı bir önlem almazlarsa, bu öğrenci toleranssızlığın o toplumda geçerli bir olgu olduğu mesajını alır. İnsan hakları eğitiminin başarılı olması için, bu tür mesajları değiştirmek gerekir.

Okul resmi bir kurum olarak otoriter bir yapıyı temsil etmektedir. Eğitimin ilk aşamasından itibaren öğrencilere her ne olursa olsun otoriteye boyun eğme öğretilir. Dolayısıyla etkili bir İnsan Hakları Eğitimi için okul kültürünün ve okullarda yerleşmiş olan otoriterliğin de sorgulanması gerekir (Çayır, 2003b: 41).

Bu konuda yazarlara düşen görev, insan hakları ve demokrasi bilincinin güçlenmesi adına her fırsatta okulu demokratik bir ortam olarak şekillendirmeyi sağlayacak ifadeleri kullanmaları ve bu doğrultuda etkinliğe yöneltecek materyallerden istifade etmeleridir (Çayır, 2003b: 42).

Okul, ayrıca öğrencilerin söz sahibi olacağı, karar alma süreçlerinde etkin olabilecekleri bir ortam sağlamalıdır. Örneğin okullarda günümüzde bazı okullarda uygulanan öğrenci temsilciliği sistemi, doğru uygulandığında katılım sorumluluğunu ve becerisini edindirme açısından önemli bir araçtır. Okul ortamında karar alma süreçlerine katılım bir gündelik yaşam deneyimidir. Bu tür uygulamalar öğrencilerin demokratik süreçleri

ve çatışmaları şiddete başvurmada çözüm kavuşturma yollarını erken yaşlardan başlayarak öğrenmeleri için önemli bir araçtır.

Bir okulda mevcut olan insan hakları ortamı araştırmasında, birtakım sorulara vereceğimiz cevaplar, o okulda ne derece insan haklarına riayet edilen bir ortam olduğunu veya insan haklarına ne derece önem verildiğini anlamamız açısından belirleyicidir. Şimdi aşağıdaki soruları okuyup bu sorulara cevap vermeye çalışalım. Bu soruların amacı, okulun disiplinine veya düzenine karşı çıkmak değil, okul içinde insan haklarına saygılı bir ortamın yaratılarak, insan haklarının öğretilmesini kolaylaştırmaktır.

Öğrenciler arasındaki ilişkiler:

1. Şiddet veya küçük düşürme vakaları var mı? Örneğin, isim takma gibi.
2. Öğrencilere karşı ön yargı var mı? Örneğin, dini gruplara, kız öğrencilere veya azınlık gruplarına dahil öğrencilere veya mülteci öğrencilere karşı bir ön yargı var mı?
3. Öğrenciler şiddetten şikâyetçi olduklarında herhangi bir önlem alınıyor mu? Bu önlem etkili mi?

Öğretmenler ve Öğrenciler arasındaki ilişkiler:

1. Öğrencilerin emirlerin ne olduğunu anlamadan, öğretmenlere itaat etmeleri bekleniyor mu?
2. Öğrencilere okul veya sınıf kurallarının oluşturulması ve uygulanması ile ilgili olarak söz hakkı veriliyor mu?

3. Öğrenciler öğretmenleri tarafından küçük düşürülüyorlar mı? Uygulanan disiplin insancıl mı?
4. Öğrenci birliği var mı?
5. Öğrenciler okul müdürünü ne zaman görebiliyorlar?
6. Tüm öğrencilere karşı eşit davranılıyor mu?

Öğretmenler ve Okul Müdürleri arasındaki ilişkiler:

1. Öğretmenler okul müdürüne şikâyetle veya önerilerde bulunmaktan korkuyorlar mı?
2. Değişik konularda eğitim veren öğretmenler herhangi bir konu sunmak için birlikte çalışıyorlar mı?
3. Öğretmenler kendi aralarında eğitim tecrübelerini paylaşıyorlar mı?
4. Öğretmenler koordineli bir şekilde, bir ekip olarak birlikte çalışıyorlar mı?
5. Okul politikası ile ilgili kararlarda öğretmenlere söz hakkı veriliyor mu?
6. Öğretmenlere eşit davranılıyor mu?
7. Terfi, performansa mı, yoksa politik ve kişisel değerlendirmelere mi dayalı olarak yapılıyor?

Öğretmenler ve Veliler arasındaki ilişkiler:

1. Veliler çocuklarına karşı davranışlardan ve öğretilen konulardan hoşlanmadıklarında öğretmenlere şikâyetle bulunmaktan korkuyorlar mı?

2. Şikâyetlerinin çocukları açısından durumu daha da kötüleştireceğinden korkuyorlar mı?
3. Okulun yönetimi ile ilgili olarak velilere söz hakkı veriliyor mu? Bu etkin oluyor mu? Bu nasıl geliştirilebilir?

Okul kuralları ve prosedürler:

1. Okul kurallarında hangi değerlere önem veriliyor?
2. Öğrencilerin, itaat ve disiplin uğruna, tüm kurallara körü körüne itaat etmeleri mi bekleniyor?
3. Cezalar alakasız ve haksız mı?
4. Okul kuralları tüm öğrencilere eşit şekilde mi uygulanıyor?
5. Öğrenciler kuralların oluşturulmasına yardımcı olabilirler mi, yoksa onlara zorla mı uygulanıyor?

Okuldaki fiziksel ortam:

1. Okuldaki yaşama koşulları sağlıklı mı?
2. Oyun alanı var mı?
3. Öğrenciler sınıflarının rahat olmasını sağlamaya yardımcı oluyorlar mı?
4. Öğrencilerin yaptıkları resimler, yazdıkları şiirler ve makaleler duvarlara asılarak sergileniyor mu? Yetenekleri daha az olan öğrencilerin çalışmaları da sergileniyor mu?

5. Tüm öğrenciler, öğretim materyalleri ve ekipmanlardan cinsiyet veya sosyal statüleri gözetilmeksizin eşit olarak faydalanabiliyor mu?
6. Öğrencilerin eşyalarını bırakabilecekleri veya yalnız kalabilecekleri kişisel, güvenli yerleri var mı?

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, bütün bu sorulara verilecek cevaplar bir okulda insan hakları ve insan hakları eğitime ne denli önem verildiğini ortaya çıkartacaktır. Bu açıdan bakıldığında, okul ortamının ve idareci, öğretmen, öğrenci ilişkilerinin insan hakları esaslarına göre oturtulmadığı bir kurumda insan hakları eğitiminin etkin ve verimli olmasını düşünmek oldukça güçtür. Zira öğrencilerin insan hakları dersinde gördükleri teorik bilgi ile okuldaki uygulamaların çatıştığını görmesi derste anlatılan bilgilerin inandırıcılığına büyük ölçüde zarar verecektir.

4.2. “BM İnsan Hakları Eğitimi İçin Dünya Programı” Kapsamında Okullarda İnsan Hakları Eğitimi

İnsan hakları eğitimi büyük ölçüde eğitim hakkının bütünleyici bir parçası olarak değerlendirilir. Çocuk Hakları Komitesi tarafından ifade edilen ve “Çocuk Hakları Sözleşmesi” nin eğitim ile ilgili 28. ve 29. maddeleri ile yakından ilgili olan “Genel Yorum No: 1: Eğitimin Amaçları” nda belirtildiği gibi (World Programme for Human Rights Education, United Nations, 2007: 17):

‘her çocuğun hakkı olan eğitim, hayat becerilerine sahip bir çocuk sunmak için, insan haklarının tüm alanlarında faydalanmak üzere çocuğun kapasitesini artırmak için ve uygun insan hakları tarafından aşılana bir kültürü desteklemek için tasarlanır (paragraf 2)

“Bu tür eğitim küreselleşme, yeni teknolojiler ve ilgili olgular tarafından meydana gelen temel değişim periyoduyla aynı doğrultuda olan zorluklara, insan haklarıyla dost karşılık veren ve hayatlarının her defasında dengeyi yakalayacak çabaları için, her öğrenci için vazgeçilmez bir araçtır” (paragraf 3)

Çocuk Hakları Sözleşmesi, eğitim tarafından desteklenen sürece yönelik belli önemli noktalara değinir: “Diğer hakların güçlenmesini destekleyecek çabalar zayıflatılmamalıdır ve eğitim sürecinde kazanılan değerler tarafından güçlendirilmelidir. Bu sadece müfredatın içeriğiyle kalmayıp, eğitim süreçlerini, pedagojik metotları ve eğitimin yer aldığı çevreyi de içine alır” (World Programme for Human Rights Education, United Nations, 2007: 18). Buna uygun olarak, insan haklarının hem tecrübe edilerek hem de başkalarından nakil yoluyla öğrenilmesi gerekir ve okul sistemlerinin tüm seviyelerinde uygulanmalıdır.

Bu anlamda insan hakları eğitimi, eğitime yönelik hakka dayalı bir yaklaşımı destekler ve şu unsurları içeren bir süreç olarak anlaşılması gerekir (World Programme for Human Rights Education, United Nations, 2007: 18):

1. Eğitim boyunca insan hakları, insan hakları eğitiminde verimli olan müfredatları, materyalleri, metotları ve eğitimi içeren tüm bu öğrenim süreç ve unsurlarını sağlamaktır.
2. Eğitim boyunca insan hakları, eğitim sisteminde insan haklarına saygının tüm etkenlerini ve uygulamasını sağlamaktır

Bu sebeple ilk ve orta derecedeki okul sistemi şunları içerir (World Programme for Human Rights Education, United Nations, 2007: 18-19)

- 1) Politikalar: Eğitime katılımı artırmak ve öğretmen ve diğer eğitim personeli için müfredat geliştirme ve eğitim politikaları içeren insan haklarına dayalı uygun eğitim politikaları, kanunlar ve stratejilerin benimsenmesidir.
- 2) Politikaları uygulama: Uygun örgütsel önlemler olarak ve tüm toplumun katılımını kolaylaştırarak yukarıda sözü edilen eğitim politikalarının uygulamasını planlamaktır.
- 3) Öğrenim ortamı: Okul ortamının kendisi insan haklarına ve temel özgürlüklere saygılıdır ve onları destekler. Bu gerçek hayat boyunca insan haklarının uygulamak için tüm okul aktörleri (öğrenci, öğretmen, personel, idareciler ve ebeveynler) için fırsat sunar ve çocuklara görüşlerini özgürce ifade etmek ve okul hayatına katılmaları için olanak tanır.
- 4) Öğretim ve öğrenim: Tüm öğretim ve öğrenim süreç ve araçları hakka dayanır. (örneğin, mevcut ders kitaplarının inceleme ve tetkikini kapsayan müfredatın içerik ve hedefi, katılım, demokratik uygulama ve metodolojiler, uygun materyaller)
- 5) Eğitim ve öğretmenler ve diğer personelin profesyonel gelişimi: Eğitim öncesi ve eğitim boyunca, uygun çalışma şartları ve konumlarının yanı sıra okullarda insan

haklarını öğretim ve uygulamalarını kolaylaştıracak gerekli genel kültür, anlayış, beceri ve yeterliliklerle okul liderliği ve öğretme sanatı sunmak.

Eğitime yönelik hakka dayalı bir yaklaşımı destekleyerek, insan hakları eğitimi, herkes için kaliteli eğitimi güvence altına almak için, temel görevini yerine getirecek eğitim sistemine imkan vermelidir. Bu nedenle insan hakları eğitimi, her ülkenin ekonomik, sosyal ve politik gelişmelerinde önemli bir role sahip bir bütün olarak, ulusal eğitim sisteminin etkinliğini geliştirmeye katkı sağlamaya yönelik olmalıdır. Bu anlamda insan hakları eğitimi aşağıdaki faydaları sağlar (World Programme for Human Rights Education, United Nations, 2007: 19):

- 1) Öğretme işi için yeni bir rolün yanı sıra öğrenci merkezli ve katılımcı öğretim ve öğrenim uygulama ve süreçlerini destekleyerek öğrenim başarısının kalitesi artırılır.
- 2) Birleştirici ve hoşgörülü evrensel değerleri, fırsat eşitliğini, çeşitliliği ve ayrımcılığa karşı olmayı hedefleyen hakka dayalı bir öğrenim çevresi oluşturarak okula katılım ve erişim artırılır.
- 3) Öğrencinin sosyal ve duygusal gelişimini destekleyerek ve demokratik vatandaşlık ve değerler sunarak çatışmaların önlenmesine ve sosyal birlikteliğe katkı sağlar.

Barış eğitimi, vatandaşlık ve değerler eğitimi, çok kültürlü eğitim, küresel eğitim veya sürekli gelişim için eğitime yönelik, okullarda yer alan bütün çabalar; içeriklerinde ve metodolojilerinde insan hakları prensiplerini içermelidir. Şu önemlidir ki, tüm bunlar bu eylem planını referans olarak kullanarak, ulusal eğitim reformlarının içeriğindeki okul sektörünün sistematik gelişimi için bir platform sunmaya yönelik amaçları ve

öğretim ve öğrenimin ötesindeki eğitime yönelik hakka dayalı yaklaşımı desteklemelidir.

4.3. İnsan Hakları Eğitiminin Okulda Geliştirilmesi

Demokrasi ve insan haklarına saygı göstermek, herkesin sorumluluklarını fark etmesini sağlamaktadır. Vatandaşlık, kendi çıkarının önceliğinden ziyade önemli kararlarda toplumun bütün çıkarlarını gözetken bir tutum sergilemektir. Bu tarz bir amacı gerçekleştirmek için okul, işlevsel ve araçsal bir konuma sahiptir. Okul, geleceğin vatandaşlarının, vatandaşlık bilincine sahip olması sürecinde merkezi bir yere sahiptir. Aynı zamanda bu insanları demokratik bir toplumun adil, özgür ve sorumlu geleceğine katkıda bulunanlar olarak görme isteği, sadece iyi niyetler ya da iyi dilekler olarak kalmamalıdır. Demokratik bir toplumun oluşması ve buna uygun vatandaşların yetiştirilmesi konusunda gerçekleştirilecek olan değişimin açık bir biçimde ifade edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, okulun değişen misyonu, sürekli gündemde olmalıdır.

Üste'nin de (2007: 299) ifade ettiği gibi, insan haklarına saygı, başkalarını anlama, saygı gösterme ve kişiler arası çatışmaların önlenmesi için okul bulunmaz bir yerdir. Zira, okul yaşamı toplumun küçük bir kesitini oluşturmaktadır. Okul kapalı bir toplum haline getirilmemeli her zaman dış dünyaya açık olmalıdır. Duygu, düşünce ve uygulama açısından hoşgörü; kendimize yakın veya uzak bulduğumuz insanların her türlü duygu, düşünce ve davranışlarını anlamak ve kabullenmek için o insanları karşılıksız sevgi, saygı ve güven duyarak kurulan fonksiyonel bir ilişkidir. Okulda işbirliğine dayanan öğrenme ortamının oluşturulması, öğrencinin fikirlerine değer verilmesi, haklarına ve görüşlerine saygı duyulması, deneyimlerini ve yeni fikirler üretmeye teşvik edilmesi öğrencilere öğrenme sürecini kontrol etme yönünde biraz

sorumluluk verilmesi insan hakları eğitiminin amacına ulaşması için gereklidir. Okullarda verilen eğitim ve öğretimin insanı hayata hazırlayabilecek yeterlilikte olması gerekmektedir. Böylesi bir durum insan hakları eğitimi vermek ve okul ortamında bunu yaşar hale getirmek her okul yönetiminin başlıca görevi olmalıdır. Uzlaşmaz gibi görünen “özgürlük” ve “fırsat eşitliği” ilkelerini uyumlu hale getirmek zorunludur. Mutlak özgürlük taraftarları bunu en büyük değer olarak savunmaktadır. Bireysel özgürlüklerin sonsuz olarak kullanılması, zorunlu olarak fırsat eşitliğinin yok edilmesine yol açacaktır. Ne özgürlük ne de eşitlik tek başlarına en yüksek değerler değildir. Okullar, eşitliğin, özgürlüğün, hoşgörünün, sevgi ve saygının olduğu ve toplumda yetiştirdikleri öğrencilerle ışıktutabilecek konumda olmalıdırlar.

İnsan hakları sadece okulun müfredatında yer alan bir ders olarak görülmemeli. Anderson (1999: 227) bu gerçeğe “bu dersin ilkeleri tüm okul ortamına nüfuz etmelidir” şeklinde ışıktutmuştur. Çocuğun eğitim hayatına adımını attığı ilk kurum olarak okul, ilk yıllardan itibaren adaletin, güvenliğin, barışın, eşitliğin, farklılıklara saygının, bütünleşmenin ve diğer insan hakları ilkelerinin sergilendiği bir havaya sahip olmalı ve bunun böyle olduğu gerçeğini öğrenciye yansıtmalıdır. Bunun içinde başta okul içinde bulunan diğer kişiler olarak idareciler, öğretmenler ve okulda görev yapan diğer yetişkinlerin çocuklarda geliştirmek istedikleri davranışların aynısını gösterip iyi bir örnek ve model olması gerekmektedir.

İlköğretim yıllarında okul, çocuklarda insan hakları eğitiminin temellerinin atılmasında oldukça büyük öneme sahiptir. Çünkü okul ve sınıf ortamı çocukların günlük hayatta karşılaşacağı pek çok durum ile ilgili olarak özellikle insan hakları ile ilgili temel

ilkelerin verilmesine oldukça uygundur. İnsan hakları hayatın içinde, okulun bahçesinde, öğretmenlerin davranışlarında, yemekhane veya kantin sırasında, okula gidip gelirken bindiği servis aracında veya otobüste, okul dışı etkinliklerde kendini gösteren pek çok yaşam pratiklerini içermektedir. Örnek vermek gerekirse, sınıfta bir öğrenci söz alırken diğer öğrencilerin onu dinlemesi gerektiği ve bunun söz alan kişi için bir hak olduğu ve bu durum karşısında o öğrenciye saygılı olunması gerektiği yeri geldikçe ifade edilebilir. Yine kantinden bir şey veya yemekhanede yemek almak için giden birisinin diğer öğrencilerin oluşturduğu kuyruğu ihlal etmemesi gerekip sıraya geçmesi gerçeği gibi pek çok günlük deneyimlerimiz insan hakları ilkelerinin gelişmesine imkan verir.

Okulun bir demokrasi modeli olması gerektiğini düşünürsek, insan hakları önce okulda korunmalı ve geliştirilmelidir. İlk günden itibaren okul, güvenli, adil, eşitlikçi, barışçıl olduğunu göstermelidir. Okul yönetimi de bu olguları destekleyecek davranışları sergilemelidir. Öğrencilerin, sergilenen davranışlarla anlatılanlar arasında paralellik kurması onların bu konuda inançlarını arttıracaktır. Aksi takdirde yukarıda bu bölümün başında sorduğumuz sorulara olumsuz cevaplar verilmesi bu konuda öğrencilerin inançlarını azaltacaktır. Otoriter bir ortamda, insan haklarını anlatmak anlamlı olmayacaktır. Okul yönetimi ve öğrenciler arasında sürekli çatışma söz konusu ise böyle bir ortamda insan hakları eğitiminden söz etmek olanaklı değildir. Okul disiplinin sağlanması için belirli kurallar bulunmaktadır. Ancak, otoriter bir ortamda insan haklarını öğretmek için çaba göstermenin çok anlamlı olmayacağı ortadadır. Bu yüzden, okullarda iletişim engellerini kaldırmak ve hoşgörü, işbirliği, karşılıklı güven atmosferini oluşturma öncelikli önem taşımaktadır. Öğrencilere gerekli sorumluluklar verilmeli, gereksiz müdahaleler önlenmeli ve öğrenciler hiçbir aşamada denetimsiz bırakılmamalıdır. Söylemlerin ve davranışların paralellik göstermesi gerekmektedir. Yoksa öğrenci, yaşayacağı çelişik durumu olumsuzluk olarak algılayarak istenmeyen tavırları sergileyebilecektir. Demokrasinin uygulandığı bir okul yönetiminde, öğrenci

okul yönetimini karşısında değil; yanında kabul eder. Demokratik değerler için, fikir çatışmalarının demokratik yollarla çözülmesi, değişen bir toplumda barışçı bir değişimin sağlanması, fikir çatışmasının hoşgörü perspektifinde oluşturulması, öğretimin demokratikleştirilmesi gelmektedir (Üste, 2007: 300).

Birlikte yaşamının kurallarının en yoğun olarak yaşandığı yer olarak düşündüğümüz okul, demokrasi, hak ve özgürlük, saygı ve hoşgörü gibi değerlerin sınanması ve yerleşmesi için eşi bulunmaz bir ortamdır. Gerek okul gerekse de sınıf atmosferinin hak ve özgürlüklere saygılı, demokratik ilkeler doğrultusunda oluşması gerektiği görüşü kısaca yedi madde de ilkeleştirilmiştir (Elkatmış, 2007: 108):

1. Çocuk ve gençten hareket edilmesi esastır,
2. Hiç kimseye ayrıcalık olmadığı gibi herkes aynı haklara sahiptir,
3. Her birey kendine özgü bir kişilik olarak kabul edilir ve ona saygı gösterilir,
4. Eğitim ortamında yasa ve kurallara uyulur, fakat değiştirilmesi istenen kurallar olursa da bunlar üzerindeki görüşlerini öğrenciler serbestçe ifade etmelerine imkan verilir,
5. Ahlaki değer ve normların yaşatılmasını gerektirir,
6. Bireyin bütün yeti ve yetenekleri, mevcut potansiyeli oranında geliştirilmesi hedeflenir,

7. Eğitimin yükü öğretmenden çok öğrenciler üzerindedir.

İnsan haklarına duyarlı, demokratik bir okul ve sınıf ikliminin nasıl olması gerektiğini bir başka düşünür olan Geray ise şu şekilde ifade etmektedir (Geray, 1993: 97–98):

1. Okulun genel yapısı ve uygulamaları insan haklarının özünü oluşturan “zgrlk, hoşgörü, dürüstlük, doğruluk” gibi temel insani değerlere verilen önemi yansıtmalıdır
2. Okul, insan olma bakımından, ğrenci, ğretmen ve tüm eğitim çalışanlarına temel hak ve özgürlüklerini hissettirip, bu hak ve özgürlüklerine saygı göstermelidir. Ayrıca ırk, dil, din, sınıf ya da cins ayrımı gzetmemeden, özellikle ocuk ve bayanlara ayrı bir zen ve saygı gösterilmelidir.
3. Disiplin cezası verilmeden önce kişilere savunma hakkı tanınmalıdır.
4. Okulda herkes için düşünce ve düşünceyi ifade özgürlüğü ile toplantı ve örgütlenme özgürlüklerine sahip bir ortam oluşturulmalı ve öğrencilerin bu tür etkinliklerde bulunmalarına imkan tanınmalıdır.
5. Okulda uygulanan eğitimin niteliği insan kişiliğinin tam ve bir bütün olarak gelişmesine imkan vermelidir.

6. Okul hem yapısı hem de uygulamaları ile farklılıklar arasında anlayış, hoşgörü, dostluk ve barış köprüleri kurabilmelidir.

7. Okul kişilere hak ve özgürlüklerinin yanında başkalarının haklarına saygıyla birlikte, içinde bulunduğu topluma karşı görev ve sorumluluklarının olduğunu da sunmalıdır.

Okulda öğrenciler için oluşturulacak demokratik bir atmosfer onlar için kendilerini daha iyi ifade edebilecekleri bir ortam sağlar. Zira, insan hakları kültürü de öğrencilerin kendilerini daha iyi ifade edebilecekleri bir temel üzerine inşa edilmek zorundadır. Bu anlamda okul bütün farklı ve içten seslerin duyulmasına imkân sağlamalıdır. Sınıf temsilcileri ve temsilci konseylerinin seçimi aracılığıyla öğrenciler demokratik bir katılımın nasıl gerçekleşeceğini öğrenmelidirler ve bununla birlikte toplum içinde yaşayan vatandaşlar olarak sorumluluklarının ve benliklerinin bilincinde olmayı ve kendilerini geliştirebilmeyi öğrenmelidirler.

Okulda demokratik bir ortam sunma yönünde etkileyici ve belirleyici bir role sahip olan okul yönetmelikleri okulda uygulanacak pratikler açısından temel bir işlev görür. Okul yönetmelikleri ne olursa olsun değerlere dayanmaktadırlar. Bilinçli ve istekli bir şekilde okul yönetmeliği oluşturmak İnsan Hakları Evrensel Bildirisine ve Çocuk Hakları Bildirisine dayanmak zorundadır. Bu tarz bir yönetmelik, barış, eşitlik, verimlilik, hak, tolerans ve dayanışma gibi değerleri ön plana çıkarmalıdır. Herkese katılımın ne anlama geldiğine dair işaretler sunmalıdır ve ortaklaşa yapabilecekleri bir eğitim projesi konusunda onlara yardımcı olmak zorundadır. Bu bağlamda okul yönetmelikleri, birbirini takip eden şu koşulları yerine getirmelidir (Council of Europe, 1997: 66)

1. Kişiler arası dayanışmaya öncelik vermek
2. İçeriklerin hazırlanması ile ilgilenen grupların katılımı
3. Basit ya da açık bir sunum ve formülasyon
4. Toplu katılım ve herkes tarafından uyma (yerine getirme)

4.4. İnsan Hakları Eğitiminde Öğretmenlerin Rolü

İnsan hakları eğitiminin etkinliğinde öğretmenlerin “insan hakları” konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Gemalmaz’ın da (1987: 40) dediği gibi, öğretmen, öğrenci için kaçınılmaz bir modeldir ve bu anlamda anahtar elemandır. Öğretmenin niteliği ve tutumu öğrenciler üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Yapılan araştırmalar düzeyi ve branşı ne olursa olsun her öğretim elemanının sınıfındaki öğrencileri düşünce, tutum ve davranışlarını doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak etki altında bıraktığını ve bireyin kişilik gelişimini etkilediğini göstermektedir (Elkatmış 2007: 113)

Bu sebeple çalışmamızın bu bölümünde çocukların, günün büyük bir kısmını öğretmenleriyle beraber geçirdiği gerçeğinden yola çıkarak özellikle de öğrencilerin kendileri için en ideal varlık olarak gördükleri öğretmenler üzerinde durmanın yararlı olacağı kanaatindeyiz. Şu bir gerçektir ki, öğretmen, öğrencileriyle kurduğu iletişim sonucu, bilgi ve beceri, tavır ve davranış yönünde öğrenci yaşamında kalıcı iz bırakmaktadır. Bu yüzden özellikle ilgili öğretmenlerinin insan hakları, özgürlükler ve demokrasi konularında yeterli bir bilgi birikimine sahip olmanın yanı sıra gerekli tutum ve davranışları da sergilemesi bir zorunluluktur. Ayrıca alana ilişkin bu ünitenin ileriki

bölümlerinde tartışacağımız birtakım öğretim yöntem ve teknikleri konusunda da hassasiyet göstermeleri ve gerekli niteliklerle donanmış olmaları gerekmektedir.

Bu dersin öğretilmesinde şüphesiz birinci derecede öğretmene iş düşmektedir. Öğretmen, bu derste öğrencilerin özellikle kendi haklarını tanıma, başkalarının haklarına saygı ve hoşgörü gösterme, aynı zamanda kendisinin ve başkalarının haklarını koruma gibi konularda onları bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapmalıdır. Ancak, öğrencilerin özelliğinden dolayı öğretmen bu hedefini gerçekleştirmede bazı güçlüklerle karşılaşabilir. Karşılaşılan güçlükleri aşmak amacıyla aileleri insan hakları konusunda bilinçlendirme etkinliklerine de önem vermelidir. Bunu sağlamak amacıyla öğretmen, yeri geldikçe yakın çevresindeki üniversite, vakıf, dernek vb. kuruluşlarla iş birliğine giderek konuyla ilgili kişileri okula davet edip onların öğrenci ve velilerle görüşmelerini sağlayabilir. Ders konularıyla ilgili konferans, sempozyum vb. toplantılara öğrenci ve ailelerin katılımlarını sağlayabilir. Yine öğretmen, resmî ya da sivil kuruluşların engelli bireylere sağladığı sosyal haklardan öğrencileri ve aileleri haberdar edebilmek için toplantılar düzenleyebilir. Toplantılar sayesinde ailelerin birbirleriyle iletişime geçmeleri ve bu konularda kendi aralarında bilgi alışverişi yapmaları sağlanabilir.

“Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinin işlenişinde öğretmen, özellikle soyut kavramların öğretiminde yeterli özeni göstermek durumundadır. Bu kavramların tanımlamalar şeklinde öğretilmemesi, ezbere dayandırılmaması, mümkün olduğunca somut örneklerden hareket ederek verilmeye çalışılması gerekmektedir. Konuların işlenişinde önceden bilinmesi gereken ancak programda amaçlar arasında yer almayan bazı kavramlar varsa öğretmen, öncelikle bu kavramları en basit biçimde vererek konuya geçmelidir. Öğretmen, diğer konuların işlenişinde de öğrencinin yakın

Çevresinden yararlanarak konuları somutlaştırmalı, böylece öğrencinin günlük yaşama uyumunu sağlamalıdır.

Toplum düzeninin sağlanabilmesi için kendi hak ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiği vurgulanmalı, öğrencilerin iyi birer vatandaş olarak toplum içinde, toplumun diğer üyeleriyle bir arada ve uyumlu yaşamaları sağlanmalıdır. Öğrencilere; sosyal ilişkilerinde adil davranabilmesi, ahlâk kurallarına uygun davranışlar gösterebilmesi ve dürüst olabilmesine yönelik davranışlar kazandırılmaya çalışılmalıdır.

Öğrencilere sevgi, saygı ve anlayış duyguları ile diğer kişilerle dayanışma içinde bulunması, eleştirilere açık olması, başkalarının iyi davranışları ve başarılarını takdir etmesi gereği, yeri geldikçe vurgulanmalıdır.

Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi işlenirken mümkün olduğunca diğer derslerle bağlantı kurulmasına dikkat edilmeli, benzer konuların işlenişinde paralellik sağlanmalıdır.

Flowers'a (2000: 23) göre ise insan hakları eğitimini verecek olan eğitimcilerin, demokratik davranışları benimsemiş olmasının yanı sıra, insan hakları alanındaki temel bilgilerden ve genel ğretim yöntemlerinden daha fazlasını bilmeleri gerekmektedir. İnsan hakları dersini veren öğretmenlerin başta kendileri, insan hakları alanına duyarlı ve bu eğitim gerekliliğine inanmış olmalıdır. İnsan haklarının gelişimi ve demokratik bir toplumun oluşumu yolunda vermiş oldukları eğitimin gerekliliğine inanmalılardır. Ona göre insan hakları ğretmenleri (Flowers, 2000: 23–25):

1. Öğrenciler arasında işbirliği oluşturulmalı, bütün öğrencileri eşit görmeli ve tüm çalışma gruplarının öğrenme sonuçlarından sorumlu olmalı.
2. Farklılıklara saygı duyulan, düşüncelerin açıkça söylendiği bir okul ve sınıf atmosferi oluşturulup, yaşatılmasına yardımcı olmalı.
3. Sınıftaki herkesin, sınıfın bir parçası olduğunu hissedebilmesini sağlamalı ve katılım için elverişli durumlardan yararlanabilmeli.
4. Öğrenme-öğretme durumu için uygun ortam hazırlamalı, görüşme ve toplantılar ile çalışma takvimi oluşturmali
5. Sınıfını evi gibi görüp idare etmeli, araç gereçleri düzenlemeli, toplanılacak alanları belirleyip öğrencileri haberdar etmeli ve gerekli hazırlıkların yapılıp yapılmadığını kontrol edebilmeli.
6. Bireysel ihtiyaçlar ve farklılıklar konusunda duyarlı olmalı.
7. Grup hissi konusunda duyarlı olmalı, dinleme yeteneğine sahip olmalı.
8. İnce bir anlayış ve nezakete sahip olmalı.

9. İşbirliğinde kararlı olmalı, zamanlama konusunda duyarlı olmalı.

10. Aşırı katılıktan çok, esnek olmalı, esprili ve şakacı olmalı, yetenekli ve yaratıcı olmalı.

Gülmez (2001: 149) ise UNESCO tarafından 1987’de Malta’da düzenlenen “Uluslararası İnsan Hakları Kongresi”nde insan hakları eğitimcilerine yönelik sunulan önerileri şu şekilde sıralamıştır :

1. Öğretmen yetiştiren tüm kurumların, öğretmenleri insan hakları konusunda eğitim ve öğretime hazırlamaya çağrılmaları.
2. İnsan hakları eğitiminden sorumlu öğretmenlerin yetiştirilmesine ve halen görevi başındaki öğretmenlere de hizmet içi eğitim yoluyla bu alanla ilgili gerekli bilgilerin verilmesine önem vermek

Öğretmenin insan hakları eğitimi sürecinde dikkat etmesi gereken bir diğer nokta da öğrencilerine kendisini çok iyi anlatması ve tanıtmasıdır. Öğretmenlerin bakışları, ses tonları ve ifadeleri öğrenciler üzerinde etkin olan unsurlardır. Öğrencilere söz hakkı verilmeli ve yanlış bile olsa sahip olduğu fikirleri dinlenmelidir. Öğrenci böylece, değerli olduğunu daha iyi anlayabilecektir. Öğretmenin hoşgörü ve sabır içinde çocukların duygularını kabul etmeli, yargılamayan bir ses tonu ile sorunları söze dökebilmeli, öğrenci olumsuz bir tavır sergilediğinde kısa, öz, ve aşağılamayan bir tavır sergilemeli, öğrencilere farklı öğrenme yöntemleri sunabilmeli, uyarılarını en az kelime

ile yapabilmeli, öğrencilerin uygun davranışları görülmeli ve belirtilmelidir (Üste, 2007: 301).

Bir başka önemli nokta sınıfta güvenilir bir atmosfer oluşturmaktır. Bir öğretmen, sınıfta güvenli ve saygılı bir atmosfer oluşturma ve bütün öğrencilerin karar alma sürecine etkin bir biçimde katılımı konusunda başarılı ise, bu pedagojik pratikler gruba ya da sınıfa ait olma hissini geliştiren bütün öğrencilerin açık bir biçimde düşüncelerini söyleyebilmelerini kolaylaştırmaktadır. İnsanın kendisini bir topluluk önünde rahat ve özgür bir şekilde ifade etmesi ve kendisini başkalarına dinletebilmesi vatandaşlık bilincinin temelini oluşturmaktadır. Bu ilke, pedagojik yaklaşımların merkezinde yer almaktadır. Ayrıca, okullarımızda öğrencilere düşünme, düşündüğünü ifade etme, tartışmalar katılma gibi davranışlar sergilemeye fırsat vermeyen öğretmen merkezli yöntemler kullanılmaktadır (Yeşil, 2004: 38). Oysa öğretmen tarafından seçilen ve kullanılan yöntemler, öğrenciyi aktif kılan, yaşantı merkezli, yaşayarak öğrenme fırsatı sunabilen ve öğrendiklerini davranışa dönüştürebilen yöntemler niteliğinde olmalıdır

4.5. Öğrenciler Arası İlişkiler

Okul ve sınıf ortamında sosyal bireyler olarak varlıklarını sürdüren öğrenciler arasında eşitlik, kardeşlik ve özgürlük gibi kavramların yerleşmiş ve uygulanabilir olması gerekliliği bulunmaktadır. Öğrenciler arasında dil, din, ırk, mezhep, sosyal sınıf ve renk ayrımı yapmadan sadece insan olmaktan kaynaklanan arkadaşlığın okul ve yönetim tarafından verilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin okul kurallarına uyarak, arkadaşlarına ve okulun fiziki yapısına zarar verebilecek eylemlerini önleyici eğitimleri almış olmaları gerekmektedir. Öğrenciler okul ortamında birbirlerinin fikirlerine saygı

gösteren ve temel haklara sahip çıkan bireyler olmalılardır. Kendi haklarını çiğnetmeyen ancak diğer arkadaşlarının da hakkını çiğnememesi gerektiğinin farkında olan bireyler olarak yetiştirilmeleri gerekmektedir. Öğrenciler arası iletişimin sağlıklı olması da insan hakları eğitime yardımcı olabilecektir. Eğer, öğrenci – öğrenci etkileşimi olumlu ise, öğrencilerin işbirliği içerisinde ekip çalışması yapma olanağı artacaktır. Paylaşımcılık, öğrenci-öğrenci etkileşiminde olumlu yönlerin gelişimi açısından önem taşımaktadır.

İnsan ilişkilerinde sevgi ve hoşgörü birbirini tamamlayan kavramlardır. İnsanı insan olduğu için sevebilmek, affedebilmek, sabır ve saygı göstermek gerekir. Sevgi insanları birbirine yaklaştıran olumlu ve iyi duyguların tümüdür. Öğrenciler arasında geliştirilecek bu tür duygular ile onların birbirlerine olan güven duygularının gelişimine yardımcı olmak olanaklıdır. Okul yönetimine, öğretmenlerine, arkadaşlarına güvenen öğrenciler daha mutlu ve daha başarılı olabileceklerdir. Eğer güven ortamı yaratılmaz ise, öğrencilerin olumsuz davranışlar sergilemesi olanaklıdır. Okul çağında kıskançlık, birçok hallerde adaletsizlik ve haksızlıktan doğar. Okul çağındaki kin, çocukta toplanmış öfke birikimidir. Okul çağında gururun oluşması kendine fazla güvenmekten ileri gelir. Görüldüğü gibi, okul çağında sağlıklı bir ahlaki eğitimin verilmesi aile, öğretmen ve çevreye düşmektedir. Fırsat eşitliğine sahip olmak toplumda olumlu yansımaları olacaktır. Bu konuda fırsat eşitliğine sahip olmak gerekmektedir.

4.6. Daha İyi Bir İnsan Hakları Eğitimi Ortamı Oluşturulması

Eğitim süreci içerisinde daha iyi bir insan hakları eğitimi ortamı nasıl sunulabilir sorusu düşünülmeli gereken önemli konulardan birisidir. Önceki bölümlerde insan hakları

eğitimi üzerinde gerek okulun gerek yöneticilerin ve gerekse öğretmenlerin rolü üzerinde duruldu. Aşağıda ise insan hakları ortamını iyileştirmek için belirli bazı öneriler yer almaktadır. Bunlar, öğrencilere okul kuralların oluşturulmasında ve kurallara itaat edilmediğinde ne yapılması gerektiğı hakkında söz hakkı verildiğı takdirde, bu kurallara karşı daha saygılı olabilecekleri fikrine dayanmaktadır.

Öğrenciler arasında şiddet, anlaşmazlık ve önyargı durumlarında, öğretmenler ve öğrenciler bu sorunları ele alacak belirli bir politikanın oluşturulması için birlikte çalışabilirler. Örneğın, aşağıda şiddet içeren anlaşmazlıkların giderilmesi için alınabilecek önlemler ile ilgili şu tür önerilerde bulunulabilir: (Council of Europe, 1997: 78)

1. Fiziksel veya sözel saldırıları önleyin
2. Olaya karışan kişilere ve olaya şahit olanlardan kısa bir ifade vermelerini isteyerek problemin asıl nedenini bulun.
3. Öğrencilerin alçak sesle sırayla konuşmalarını sağlayın ve üzgün öğrencilere fiziksel olarak güven verin, onları rahatlatın.
4. Öğrencilerden anlaşmazlığın çözülmesi için önerilerde bulunmalarını isteyin ve onlara birkaç fikir vermeye hazır olun.
5. Adil bir çözümün bulunabilmesi için, alternatifleri tartışın.

6. Önlem alınacağı üzerinde mutabık kalın ve bunu takip edin. Bir deneme süresi sonunda sorun çözülmediyse, öğrencileri tekrar bir araya getirin ve başka bir çözüm bulmayı deneyin.

7. Olayı görüşme yaparak, ilgili bir hikaye anlatarak ve rol oynamayla veya bir sanat çalışması yaparak takip edin ve öğrencilerden bunları benzer olaylarla kıyaslamalarını isteyin.

Eğer öğrenciler bazı kuralların gereksiz olduğunu veya adil olmadığını veya bir gerekçeye dayanmadığını düşünüyorlarsa, onlardan bir değişiklik yapılması için önerilerde bulunmalarını isteyebiliriz. Kargaşa ve ikilemlerde kalınmasını önlemek için okullarda kuralların oluşturulması gerekli olmasına rağmen, her bir kuralın adil ve geçerli olup olmadığı araştırılabilir. Okulun daha etkin olarak yönetilmesine katkıda bulunabilecek bir öneride bulunuluyorsa, öğretmenlerin öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda bir uzlaşma sağlamaları gerekmektedir. Bu takdirde, öğrenciler kurallara saygılı olmak için kendilerini sorumlu hissedeceklerdir.

Sınıf toplantıları, okullarda insan hakları ortamını değiştirmek için atılacak önemli bir adım olabilir. Sınıf toplantılarına başlarken unutulmaması gereken en önemli konu, sizin ve sınıfın toplantılardan zevk almanız ve katkıda bulunmanız, hemen değil biraz pratik yaptıktan sonra başlayacaktır. Bu nedenle, eğer ilk denememiz başarılı olmazsa, hevesimizin kırılmasına müsaade etmemeliyiz.

Sınıf toplantıları, sınıf problemlerini çözmek için üzerinde durulması gereken bir sonraki konuyu sınıfla paylaşarak planlama yapmak için veya sadece bir grup

oluşturmak için kullanılabilir. Toplantının önemli bir etkisi, insan haklarının korunması ve savunulması için önemli bir yeteneği geliştirme tecrübesinin edinilmesidir.

4.7. İnsan Hakları Eğitiminde ğretim Yöntemleri

Bundan nceki bölümde, insan hakları eğitiminde önemli rol oynayan öğeleri gördük: Yasal bir kuralın yapısı, okuldaki demokratik atmosfer, ğrenci ve ğretmen arasındaki pedagojik ilişki gibi. Bütün bu öğeler, insan hakları eğitimine katkıda bulunmaktadır. İnsan hakları kavramı ve araçlarına yönelik öğrencilere öğretilmesi gereken içerikler vardır. Bu pedagojik çalışmaya göre, biz, öğrencilerin insan haklarına yönelik metinlerin içeriklerini daha zevkli bir şekilde çalışabilecekleri ve uygulayabilecekleri yöntemleri ortaya koymaya çalışıyoruz.

Çayır'ın (2003b: 34) dediği gibi, İnsan Hakları Eğitimi'nin en önemli boyutlarından biri pedagojisidir. Bilgilendirmenin yanında tutum ve davranış değişikliği yaratmayı da kendine amaç edinen İnsan Hakları Eğitimi sadece anlatıma dayalı geleneksel ğretim yöntemleriyle yapılmamalıdır. Zira İnsan Hakları Eğitimi ğretmenin bilgiyi öğrenciye aktardığı, depoladığı ve zamanı geldiğinde geri istediği ezberci bir yöntemle yapılacak bir eğitim değildir. Bu durum öğrenciyi mutlak bilgisiz yerine kor ve öğrencinin yaratıcılığı yok sayılır.

Öğrencilerin sahip olduğu sabit tutumlarını değiştirmeyi ve yerine yeni davranışlar kazandırmayı amaçlayan İnsan Hakları Eğitimi problem çözmeye yönelik bir eğitim anlayışını gerektirir. Böyle bir anlayışı hayata geçirmek için ise kullanılacak önemli

araçlardan biri öğrencileri düşündürmeye ve problemlere çözüm yolları geliştirmeye yöneltecek öykü ya da senaryoların kullanılmasıdır. (Çayır; 2003b: 34)

Çözümlemeli öyküler, örneğin, “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinde kullanılabilecek önemli bir araçtır. Burada amaç, öğrenciyi aktif hale getirmek, eleştirel bakışını güçlendirmek ve öyküdeki problemlerin çözüm yollarını öğrencilere buldurmaktır. Bu öyküler, kurgusal ya da öğrencilerin deneyimleri ile ilişkili somut örnekler üzerine kurulabilir. (Çayır; 2003b: 34)

Bir alt bölümde İnsan Hakları Eğitimi ve Öğretiminde kullanılabilecek bazı etkili yöntemler üzerinde durulacaktır. Bu faaliyetler basit olup, üzerinde yapılacak alıştırmalar bunları daha da kolaylaştıracaktır. Bir öğretmen olarak elde bulunan bazı güçlerin gitmesine izin verilmesi, öğrencileri rahatlatacak ve katılımlarını güçlendirecektir. Her yöntemin ne olduğu ve bunların nasıl yapılması gerektiği üzerinde durulmakta ve adım adım anlatılmaktadır (Amnesty International, 1996: 20-42). Söz konusu yöntemlerin, hem dersi zevkli hale getireceğine, hem de öğrencileri öğrenme sürecinde aktif tutarak yaşayarak öğrenmelerini sağlayacaklarına inanmaktayız.

4.7.1. Rol Oynama

Rol oynama öğrenciler tarafından oynanan bir piyestir. Büyük bir kısmı doğaçlama olarak oynanabilir. Öğrencilerin yabancı olduğu durum ve olayların canlandırılmasına yöneliktir. Rol oynama, bir durumun anlaşılmasını kolaylaştırır ve içinde oynayanlar ile bir duygudaşlık yaşanmasını sağlar. Örneğin, bir hırsızlık olayı ile ilgili bir oyunda,

kurbanın rolünün oynanması, bir suçun kurbanı olmanın nasıl bir duygu olduğunun anlaşılmasını sağlayacaktır. Öncelikle bu yöntemin nasıl yapılabileceğine bir göz atalım:

1. Bu noktada öncelikle, rol oynamanın canlandıracağı sorunlar belirlenir. Örneğin, mülkiyet hakları ile ilgili bir sorun canlandırılacaksa bu konu insan hakları dökümanlarından İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 17. maddesine bakılabilir ve bu konu bu madde eşliğinde işlenebilir.

2. Durum, problem ve karakterlerin kimler olduğu hakkında karar verilir. Örneğin, yukarıda verdiğimiz örnek gibi, sınıf mülkiyet haklarını inceliyorsa, bir etnik gruba ait oldukları veya yasalardaki bir boşluk nedeniyle apartmanı elinden alınan bir bireyin durumu canlandırılabilir.

3. Öğrencilerle birlikte piyeste kaç kişinin rol alacağı, kaç kişinin gözlemci olacağı, küçük gruplar halinde aynı anda mı yoksa sınıf olarak hep birlikte mi oynanacağı belirlenir. Utangaç öğrenciler rol içinde yer almaları için cesaretlendirilir.

4. Ayrıca, rolün nasıl oynanacağı hakkında karar verilir. Örneğin,

- Sunucunun bir sahne dekoru oluşturarak, bir hikâye şeklinde anlatması ve diğer öğrencilerin olayın geri kalan kısmını kendi oynadıkları karakterler açısından anlatmaları.

- Bir oyun şeklinde, oyuncuların etkileşimli bir şekilde doğaçlama yaparak olayları canlandırmaları.

- Öğrencilerin bir mahkemede şahit olarak ifade verdikleri sahte bir duruşma canlandırmaları.

6. Şimdi, öğrencilere durum ve rolleri hakkında düşünceleri için birkaç dakika verilir. Eğer, yer açmak için eşyaların yeniden düzenlenmesi gerekiyorsa, bu o an yapılır.

7. Öğrenciler rollerini oynarlar

8. Rol oynama esnasında, katılımcılara ve gözlemcilere neler olduğunu sormak için kritik bir aşamada oyunu durdurmak faydalı olabilir. Örneğin, şiddet hakkında bir rolü oynarken, öğrencilere durumu barışçıl bir şekilde çözmek için düşündükleri bir yol olup olmadığını sorulabilir ve daha sonra oyuncuların bu olası sonla rollerini tamamlamaları istenebilir.

9. Rol oyunundan sonra, öğrencilerin o anda neler olduğunu düşünceleri önemlidir. Bu sadece bir faaliyet değil, fakat aynı zaman da bir öğrenme tecrübesidir. Rol oynamayı planlarken, oyunun sonunda amacı ve faaliyetin öğrenme noktalarını güçlendirmek için zaman ayırma unutulmamalı. Örneğin, eğer oyun sahte bir duruşmanın canlandırılması ise, öğrencilerinizden bir mahkeme kararı vermeleri istenebilir ve sonra bu kararı ve öğrenme noktalarına nasıl varıldığını tartışılabilir.

10. Eğer rol oynama kötü gittiyse, öğrencilere nasıl geliştirebileceği sorulur. Eğer iyi gittiyse, beklı de anlatmaya çalıştığı konu açıklanarak tüm okulda tekrar edilebilir.

Bu yöntemde şu konular üstünde hassasla durulmalı:

1 Rol oynama gerçek hayatı yansıttığı için, beraberinde basit cevapların olmadığı soruları da getirebilir. Örneğin, canlandırılan karakterin doğru ve yanlış davranışları. Eğer yoksa, her sorunun bir cevabı olduğu imajını vermeyin. Öğrenciler ve öğretmenler, doğal ve normal durum olarak farklı görüş açısına sahip olabilirler. Öğretmenler, tartışmaya açık durumlarda öğrencilere kendi görüşlerini empoze etmeye veya her şeye rağmen bir görüş birliği sağlamaya çalışmamalıdır. Ancak, üzerinde mutabık kalındığı düşünölen noktaları özetleyebilir ve diğer konuları tartışmaya açabilir.

2 Rol oynamaya hassas bir şekilde yaklaşılmalıdır. Öğretmen kişilerin duygularına ve sınıfın sosyal yapısına saygı göstermelidir. Örneğin, etnik azınlıklar hakkında bir rol oyununda, sınıfta etnik azınlığa ait üyeler bulunuyorsa, bu öğrencilerin azınlıkta hissetmemeleri veya müdafaasız kaldıklarını hissetmemeleri için bu konu dikkatli bir şekilde ele alınmalıdır.

Rol oynama, öğrencilerin kendi kişisel ve sosyal deneyim ve tecrübelerini keşfettikleri bir yöntemdir. Bu yöntem, öğrencilerin iyi veya kötü duruma düştüklerinde nasıl davranmaları gerektikleri bilincini veren, empati duygularını geliştiren ve gerçek hayatta ihtiyaç olan becerileri uygulama olanağı sunma bakımından etkili bir yoldur.

4.7.2. İkili ve Grup Çalışmaları

Sınıfın çiftlere veya gruplara ayrılması, öğrencilere katılımcı olmaları ve işbirliği yapmaları için bir olanak sağlamaktadır. Çiftler ve gruplar, birçok fikrin hızlı bir şekilde üretilmesi veya sınıfın soyut bir fikir üzerinde kendi tecrübeleri açısından düşünebilmelerine yardımcı olması yönünden faydalı olabilir. Örneğin, yaşam hakkı üzerinde çalışılıyorsa, çiftlere veya gruplara “birini öldürmek doğru mu? sorusu üzerinde düşünmeleri için beş dakika verilebilir ve daha sonra konuyu sınıfta tartışmaya açılabilir. İlk önce bu yöntemin sınıf içinde nasıl yapılabileceği ile başlayalım.

- 1 Grupları organize ederken kendinize şu soruları sorun: öğrencileri yeteneklerine göre mi ayırmak istiyorum? Cinsiyetleri harmanlamak istiyor muyum? Arkadaşların beraber çalışmasını mı istiyorum? Bazen gruplar rastgele seçilir. Örneğin, doğum tarihine veya isimlerinin ilk harfi veya belirgin olmayan diğer kriterlere göre seçilebilir.
- 2 Eğer masalar ve sandalyeler yere sabitlenmişse, öğrenciler masalarının etrafında dönerek arkadaki öğrenci ile yüz yüze gelecek şekilde grup oluşturabilirler.
- 3 Eğer grup birkaç dakikadan uzun bir süre birlikte olacaklarsa, başkanın veya birinin not yazması gerekebilir. Grup, bu görevleri kimin yapacağına karar vermelidir.
- 4 Sınıfı organize etmek adına görevi net bir şekilde açıklayın. Öğrencileri birbirlerini görebilecekleri şekilde oturtun. Öğrencilere görev için ne kadar zamana ihtiyaçları olduklarını sorun.

5 Çiftler veya gruplar çalışırken:

- Geri planda durun fakat daima bulunur olun
- Grubun ne yapmaları gerektiğini anlamamalarının haricinde, rol oynunu kesmeyin.
- Dikkatinizi gruplar arasında paylaşın.
- Grup ve çiftlerin tartışmasının akıcı olmasını sağlayın, sadece gruplar istediği zaman müdahale edin.
- Genel olarak grupların sürekli olmalarını sağlamak için, onları teşvik etmeniz gerekecektir.
- Yaklaştığınızda; daha büyük bir olasılıkla çiftler tartışmalarını durduracaktır.

Bu yöntemdeki aktivite sonucunda, gruplar çalışmalarını tüm sınıfa rapor etmeleri gerekebilir. Bu bir kararın raporlanması, bir tartışmanın özetlenmesi veya grubun nasıl işlediğini anlatmak olabilir. Bu şekilde bilgi vermek, grup-çalışma tekniklerini iyileştirmek açısından hem öğretmenler hem de sınıf için faydalı olabilir. Eğer grubun rapor vermesi gerekiyorsa, birini bu işle görevlendirmek için, bunu en başta bilmeleri gerekir.

Değerlendirme aşamasında ise öğrencilere faaliyetin faydalı olup olmadığı sorulur. Eğer olumsuz bir yanıt varsa, faaliyeti yeniden nasıl organize edebilecekleri sorulup, onların fikirlerini de kullanmak faydalı olacaktır.

4.7.3. Sesli Düşünme

Sesli düşünmek, yaratıcılığı teşvik etme ve kısa sürede bir çok fikir üretilmesini sağlamanın bir yoludur. Belirli problemleri çözme veya bir soruya cevap bulmak için

kullanılabilir. Örneğin, sınıf vatandaşlık hakkı üzerinde yapılacak bir çalışmaya, “ bir kişinin vatandaşlığını elinden almak için, hükümetin elinde ne gibi nedenler olmalıdır? Sorusuna cevap bularak başlayabilir. Öncelikle bu yöntemin ne zaman kullanılacağı hakkında birkaç fikir sıralamakla başlayalım:

1 Bir probleme çözüm bulmak için: Örneğin, öğrenciler arasındaki bir anlaşmazlığı ilgilendiren bir olaydan sonra, sınıfa bu olayın barışçıl yollardan nasıl halledilebileceğini sorun.

2 Yeni bir konuyu tanıtmak için: Örneğin, konu hakkında öğrencilerin tüm bildikleri üzerinde kafa yormalarını isteyin. Bu ilgi uyandırmak ve hâlihazırda neler bildiklerini öğrenmek için iyi bir yöntemdir.

3 Hızlı, yaratıcı bir alıştırma olarak: Örneğin, tamamlanmamış bir hikâyenin olası akıbeti üzerinde sesli düşünmek.

Şimdi ise bu yöntemin nasıl yapılabileceğine bir göz atalım:

1.Üzerinde sesli düşünmek istediğiniz konuyu belirleyin. Bunu birçok olası cevapları olan bir soru haline getirin. Soruyu herkesin görebileceği bir yere asın. Örneğin, Sınıfımızı nasıl iyileştirebiliriz?

2.Öğrencilerden kendi fikirleri ile katkıda bulunmalarını isteyin. Fikirleri herkesin görebileceği bir yere asın. Bunlar tek bir kelime veya kısa cümleler olabilir.

3. Öğrencilere, kafa yormada, işlem tamamlanıncaya kadar birbirlerinin fikirleri üzerinde yorum yapamayacaklarını veya belirtilen bir fikri tekrarlayamayacaklarını belirtin.

4. Herkesin katkıda bulunmasını sağlayın, fakat sınıf içinde daire şeklinde sırayla hareket etmeyin veya öğrencileri fikir üretmeleri için zorlamayın, bu yaratıcılığın önüne geçecektir.

5. Fikirleri yazdığınızda yorumda bulunmayın. Mümkünse, bir öğrencinin yazmasını isteyin. Gerekliyse, kendi fikirlerinizi sadece öğrencileri teşvik etmek için belirtin

6. Eğer bir öneri açık değilse, kişiden bunu açıklamasını isteyin veya bir açıklama önerin ve bunun üzerinde mutabık kalıp kalmadığını kontrol edin.

7. Her yeni öneriyi yazın. En yaratıcı ve uçuk öneriler bazı zamanlar en faydalı ve en ilginç olan öneriler olabilir.

8. Fikirler tükenmeye başladığında, sesli düşünmeyi durdurun. Şimdi öneriler üzerinden geçebilir, soru sorabilirsiniz.

4.7.4. Tüm Sınıf Tartışması

Tartışmalar, öğrencilerin ve öğretmenlerin insan hakları konuları hakkındaki kendi yaklaşımlarını anlamaları için iyi bir yöntemdir. Bu insan haklarının öğretilmesi için çok önemlidir. Çünkü gerçekleri bilmenin yanı sıra, öğrencilerin sorunları kendisinin incelemesi ve analiz etmesi gerekmektedir. Tartışmalar aynı zaman da dinlemeyi öğrenme, sırayla konuşma ve diğer insanların haklarına saygı göstermek için önemli olan diğer grup becerilerini pratiğe dökmek için iyi bir yöntemdir.

Bir açık tartışma yapmak için, sınıf içinde güven ve saygı ortamının olması çok önemlidir. Güvenli bir ortam yaratmaya yardımcı olmanın bir yolu, öğrencilerin tartışma kuralları yaratmasıdır. Bunun, davranış standartlarının olduğu, okul yıllarının başlarında yapılması en iyisi olmasına rağmen, her zaman yaratılabilir. Şimdi öncelikle bu yöntemin nasıl uygulanabileceğine bir bakalım.

Öğrencilere sınıflarında kendilerini serbestçe ifade edebilecekleri bir yer olup olmadığını ve birbirleri ile tartışarak öğrenmeyi isteyip istemediklerini sorun (bu konu, sınıfta zor bir tartışmanın tamamlanmasından sonra kendiliğinden ortaya çıkabilir).

Sınıfa, dinleme ve konuşmak için üzerinde mutabık kalınabilecek bir protokolün yaratılabileceği olasılığının bulunduğunu belirtin. Sınıftan, herkesin takip etmesi gerektiğini düşündükleri sınıf tartışma prensipleri üzerinde düşünmelerini isteyin. Bu önerilerin hepsini herkesin görebileceği bir yere asın.

Öğrenciler biraz sesli düşünme pratiği yaptıktan sonra, birleştirilebilecek önerilerin bulunup bulunmadığına bakın ve sınıfınızdan bunu tartışmalarını ve yorumda bulunmalarını isteyin. Eğer, sınıf tarafından yapılamıyorsa, siz aşağıda belirtilen önerilerden bazılarını sunun:

1. Konuşan insanı dinleyin
2. Herhangi bir anda sadece bir kişi konuşabilir.
3. Eğer bir şey söylemek istiyorsanız, bunu elinizi kaldırarak belirleyin.
4. Biri konuşurken, sözünü kesmeyin.
5. Eğer bir kişi ile aynı fikirde değilseniz, o kişinin kendisini değil, fikrini eleştirdiğiniz arasında ayırım yapmayı unutmayın. Biri konuşurken gülmeyin (şaka yapmalarının haricinde)
6. Herkesin katkıda bulunmasını sağlayın.

Sınıfa, listeledikleri kurallara uyma yönünde oy birliği ile karar vermelerini önerin. Böylece kendilerinin ve sınıfın uymak zorunda oldukları kuralları belirlemekten sorumlu olacaklardır. Eğer kurallara ciddi bir şekilde uyulmuyorsa, öğrencileri kuralları ihlal etmenin ne gibi sonuçlar doğurabileceği üzerinde tartışmaya davet edin

Büyük bir kağıda listeyi yazın ve bakılması, ekleme yapılması veya gerekliyse değiştirilmesi için yıl sonuna kadar orada kalacak şekilde sınıf duvarına asın.

Tartışma, öğrencilerin kendilerini ifade etme konusunda özgür bir ortam bulmaları ve birbirleriyle tartışarak bir şeyler öğrenmeleri bakımından uygun bir ortam sağlar. Örneğin, konuşan bir kişinin dinlenmesi gerektiği, aynı anda sadece bir kişinin konuşabildiği, bir şey söylenmek istendiğinde söz alınması gerekliliği, birisi konuşurken sözünü kesmeme gibi kuralların öğretiminde bu yöntem etkili bir yoldur.

4.7.5. Sorgulama

Elbette ki, sorular eğitim etkinliklerinde her zaman kullanılmaktadır, ama ne tip sorular kullanılmalıdır? Bunlar genellikle, sınıfı kontrol etmek ve öğrencilerin dikkatini vermesini sağlamak için bazı öğretmenler tarafından sıkça kullanılan “Ben şimdi ne söyledim?” gibi sorulardır. Çok sık kullanılan diğer sorular ise “kapalı uçlu” sorulardır. Bu tür soruların sadece tek bir doğru cevabı vardır ve bilgiyi ölçmek için kullanılır. Bu yöntemde kullanılan sorular insan hakları sorunlarını araştırmak için kullanılan tartışma odaklı sorulardır. Bu tartışmalarda, sorduğunuz sorular katılımı, analiz yapmayı ve daha üst düzeyde düşünmeyi teşvik etmek açısından çok önemlidir.

Burada kullanabileceğiniz açık sorular için birkaç örnek verilmiştir. Eğer üzerinde alıştırmaya yaparsanız, kolaylaşacaktır. Hatırlanması gereken anahtar nokta: “ Bu tartışmadan ne bekliyorum? Evet, hayırlı cevaplar mı, yoksa açık ve ilginç bir tartışma mı?”

Hipotetik sorular: “Eğer... olsaydı, ne düşünürdünüz/ne yapardınız?” bunlar öğrencilerin durumu göz önüne getirmelerine ve düşüncelerini uyarmalarını sağlayacaktır.

Üzerinde düşünme: “Bu problemi çözmek için neler yapabiliriz?”

Teşvik/Desteklemek: “Bu çok ilginç, peki sonra ne oldu?” Bu öğrencilere onların düşüncelerine önem verdiğiniz ve ilginç bulduğunuz mesajını verir.

Görüş alma: “Neden böyle düşünüyorsun?”. Eğer rahatsız etmeyecek şekilde bir şekilde sorulmadıysa, bu öğrencinin daha derin düşünmesini ve düşüncelerini haklı gerekçelere dayandırmak ve analiz etmeleri yönünde yardımcı olur.

Aydınlatma/özetleme: “... şeklinde düşündüğünü söylerken, doğrumu düşünüyorum?” Öğrencinin ne söylediğini özetleyerek, anladığınızı kontrol etmeniz, diğer öğrencilerin söylenenle aynı fikirde olup olmadıklarını düşünmelerine de yardımcı olacaktır.

Mutabakatı belirtmek: “Hepimiz... olduğu konusunda hem fikir miyiz?” Bu tartışmalara yol açabilir veya “Bu... kısmını bitirdik mi?” Şeklinde bir soru kullanarak sonlandırabilir ve bir sonraki konuya geçebilirsiniz.

4.7.6. Projeler

Projeler; öğrencilere farklı konular ve okul hayatı ile dış dünya arasındaki bağlantıyı öğrettiği, zamanı kullanmayı ve becerilerini ortaya çıkarmayı sağladığı, öğrenmeyi öğrettiği, insan haklarını savunmada onlara gereken beceriyi ve fikri verdiği için insan haklarını öğretmede faydalıdır. Bu yöntemle birlikte, işlenecek konu ile ilgili bir başlık veya problem bulma, planlama, araştırma, ürün ve hareketlilik gibi kısımlara ayrılarak öğrenme süreci başlatılabilir. Öncelikle bu yöntemin yukarıda bahsettiğimiz kısımları takip ederek nasıl uygulandığına bir göz atalım.

Başlık veya problem: İşlenecek konu veya problem ile ilgili bir başlık seçilir. Öğrenciler veya öğretmen ya da sınıfın tümü beyin fırtınasıyla doğrudan bir soru sormak suretiyle bir problemi ya da konuyu dile getirir.

Planlama: Öğrenciler ve öğretmen projenin ne zaman başlayacağına, ne kadar süreceğine, ne tür kaynaklar kullanılacağına, yalnız mı yoksa grup halinde mi çalışılacağına, aynı ya da farklı başlıklarda mı çalışılacağına ve benzeri şeylere karar verirler.

Araştırma / Eylem: Proje çalışması birçok beceriyi hızlı bir şekilde oluşturacaktır. Örneğin yerel sağlık korumasıyla ilgili bir gezi, görüşme, araştırma, fotoğraf çekmek, istatistikleri toplamak ve bilgiyi analiz etmek.

Ürün: Bu, öğrencilerin yaptığı işin onlara kendilerini ne kadar önemli hissettirebileceği bir rapor, bir film, bir fuar ya da bir ses kaydı olabilir.

Hareketlilik Kısmı: Bu kısım öğrencinin derse olan dikkatini toplamak için dersin iç yüzünü değiştirmek suretiyle uygulanan bir sistemdir. Bu kısımda ise, öğrencilerin son 5 dakika içinde neler yaptıkları ya da neler gördükleri hakkında konuşmaları istenir.

4.7.7. Taslak Oluşturma, Resmetme

Taslak Oluşturma, Resmetme sınıftaki becerileri, kolektif çalışmaları, kurgulamaları, resimlerdeki insanların hisleriyle empati kurabilme, ya da sınıfın diğer bireylerinin ne düşündüğünü anlamaya çalışmak suretiyle becerileri geliştirme sistemidir. İnsan Hakları'nın öğrenilmesinde, insani değerlerle muhatap olunduğundan dolayı yararlıdır. Şimdi, resim ve fotoğraflar, çizgi film ve karikatürler, video ve gazetelerin bu yöntemle nasıl kullanılacağına bir göz atalım.

Resimler ve Fotoğraflar:

Resimler ya da fotoğraflar aslında hepimize aynı görünürken onları yorumlama tarzımız farklıdır. Bu da öğrencilere insanların farklı düşünce sistemlerine sahip olduğunu öğretir. Öğrencilere resim ya da fotoğraf gösterilir ve onu yorumlaması istenir aynı fotoğraf ya da resim başka bir öğrenciye de gösterilir ve aynı şey ondan da istenir. İkisinin de yaptığı yorumlar karşılaştırılır.

Çizgi Filmler ve Karikatürler:

Çizgi filmler ve karikatürler gençler üzerinde yoğun bir etkiye sahiptirler. Öğrenciler insan haklarından bir konu seçmeleri ve bunu bir çizgi film ya da karikatüre adapte etmeleri istenir. Ve onlardan konular hakkında fikirler alınır. Sonuçlar karşılaştırılır.

Video:

Avrupa Konseyi ve Uluslararası Af Örgütü gibi organizasyonlar sınıf kullanımı için kasetler hazırlarlar. Televizyon haberleri ya da doküman parçaları kullanışlı olabilir. Eğer öğrenciler bilgiyi videodan edinirlerse bu bilgiyi tekrar hatırlamaları kolaylaşır. Mesela videokasetteki bir karakterle ilgili bir şiir ya da bir yazı öğrenciye yazdırılabilir.

Gazeteler:

Gazetelerdeki günlük haberlerle ilgili bir takım yorumlamalar yapmak, öğrencinin günlük olaylara karşı hâkimiyetini artırırken aynı zamanda iletişim becerilerini de geliştirir.

1. Sınıf dört ya da beş guruba ayrılır.
2. Ayrı gazetelerden aynı konu öğrencilere dağıtılır.
3. Ve öğrencilere haberi açıklamaları ve ayrı gazetelerde nasıl dile getirildiğini belirtecekleri bir takım sorular sorulur.

4.7.8. Bilgiyi Yeniden Oluşturma

Bilgiyi yeniden oluşturma, öğrenilen herhangi bir konu veya bilgiyi geri çağırma yoluyla onu tekrar üretmektir. Bir bilgiyi iyice anlamamanın en iyi yolu onu başka bir şekilde yeniden oluşturmaktır. Örneğın, bir hikâye dinleyip veya kısa bir görüntü veya film izleyip daha sonra onları resimlerle anlatmak gibi. Bu teknik öğrencinin hayal gücünün gelişmesine ve sebep ve sonuç ilişkisiyle ilgili becerilerini gözlemlemesine yardımcı olacaktır.

Bu yöntemin nasıl kullanıldığına bir göz atalım:

1. Öğrencilerle birlikte bir şiir, bir film, bir çizgi film, bir resim seçilir.
2. Öğrenciler orijinal versiyonu dinler, okur ya da ona bakarlar.
3. Hikâyenin hangi parçasını değıştirilebileceğine karar verip tercihlerini açıklarlar.
4. Eğer orijinalin dışında bir şey ekleme ihtiyacı duyarlarsa sebebini açıklarlar.
5. Öğrenciler yeni versiyonu oluştururlar.

Bu yöntemin kullanımı ile ilgili bir örnek vermek gerekirse, öğrencilerle birlikte, uğradığı haksızlık sonucu kendisini haksızlığa uğratan kişinin malına zarar veren bir kişi ile ilgili kısa bir film izlenir. Öğrenciler bu kısa filmi izledikten sonra hikayenin kendilerince yanlış olan kısımlarını değıştirip kendi tercihlerini insan hakları açısından sebepleriyle birlikte bildirirler. Sonuç olarak her öğrenci izledikleri filmin kendine göre versiyonunu oluşturur. Burada amaç insan hakları ve temel özgürlükler bakımından film içindeki yanlışların doğruları ile yer değıştirip doğru biçimde kurgulanmasıdır.

4.8. Diğer Ana Dersler İçinde İnsan Hakları Eğitiminin Verilmesi

İnsan Hakları Eğitimi, bir dersle değil, müfredattaki tüm derslerle yakından ilişkilidir. Zira insan hakları perspektifi, tüm dersler için bir değerler zemini oluşturmaktadır. Okullarda yapılacak İnsan Hakları Eğitimi için en etkili yol, insan hakları perspektifinin tüm derslerin müfredatına nüfuz etmesidir. Örneğin yabancı dil eğitimi, farklı kültürlerle iletişimin sağlanması ve değerlerinin öğrenilmesi açısından önemlidir. Böyle bir dersin materyalleri, kültürler arası diyalogu ve hoşgörüyü geliştirecek biçimde hazırlanabilir. (Çayır; 2003b: 25). Aşağıda bir takım diğer ana dersler içerisinde yer alan Tarih, Sosyal Bilgiler, Türkçe, Fen Bilgisi ve Yabancı Diller gibi derslerde nasıl İnsan Hakları Eğitimi verilebileceği üzerinde durulmuştur.

Tarih

Tarih eğitimi verilirken, insan hakları geleneksel konu etrafında tanıtılabilir. Aşağıda bazı örnekler verilmiştir.

1. Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri: Özellikle 20. yy da imza altına alınan uluslararası belgeler (basitleştirilmiş versiyonları ile birlikte) anlatılırken İnsan Hakları Eğitimi verilebilir.
2. Önemli Olaylar: Savaş, kölelik, sömürgeleştirme, emperyalizm ve nazizm konularının hepsi insan hakları ihlali ile birlikte incelenebilir. Ayrıca, daha yakın tarihte yaşanan olaylar; yakın coğrafyada çıkan savaşlar, insan hakları hakkında bir çok malzeme oluşturmaktadır.

3. Irkçılık sonucu yaşanan ölümlerin yaşama hakkını ihlali olduğu yine Tarih dersi içerisinde vurgulanabilir.

4. Tarih boyunca insan haklarının gelişmesi: Örneğin, Demokratik düşüncenin ve kurumun orijini ve gelişmesi, Birleşmiş Milletlerin gelişmesi, işçi sendikalarının gelişmesi.

5. Tarihi kişilikler:

Meşhur kişiliklerin üzerinde yapılan çalışmalar, hakları ihlal edilen veya insan hakları ve barış için mücadele eden “meçhul” insanların üzerinde yapılacak çalışmalara doğru yönlenebilir. Örneğin, tarih boyunca kölelerin bu yüzyıl içindeki savaşta ihlal edilen hakları.

Fen Bilgisi

Fen Bilgisi dersinde, sağlık sorunları insan haklarını anlatmanın iyi bir yoludur. Örneğin, öğrencilere sağlık hizmetleri hakları bulunduğu, fakat aynı zamanda kendi ve diğer insanların sağlığına karşı saygılı olma sorumluluğu taşıdıkları gerçeği bu derste verilebilir. Bir başka örnek vermek gerekir ise; ırk üstünlüğü efsanesini inceleyen biyoloji dersinde, öğrencilerin tarihteki ırk ayrımı hakkında daha sağlıklı bir karar vermeleri için paralel bir çalışma yürütülebilir.

Sosyal Bilgiler

Bu derste, sosyal eşitsizlikler ve bunun nedenleri incelenebilir. Örneğin, yabancı düşmanlığı, yoksulluk, ırk ve din ayrımı ve bu haksızlıklarla mücadele eden tüm mekanizmalar ve sosyal yapılar incelenebilir. Ayrıca, polisin, işçi sendikalarının, eğitim ve kitle iletişim araçlarının fonksiyon ve sorumlulukları incelenebilir. Toplumların aykırı düşüncelere karşı nasıl tepki verdiği insan hakları sorununun ön plana çıkartılması için faydalı olabilir.

Ayrıca bu ders içinde konu edilen kentsel coğrafya ile ilgili olarak, yüksek binalı toplu konutlardaki fakirlik sorunlarını ve bunun fakirlerin insan haklarını nasıl etkilediğini içerecek şekilde ele alınabilir. Ekonomik coğrafya konusunda, yatırım ve ticaretin yaşam standartları üzerindeki etkisi veya çevrenin bozulması ile hastalıklar arasındaki ilişki incelenebilir. Çevre kirliliği üzerindeki çalışmalar ile, kıtlık ve yoksulluğun nasıl yaratıldığı, ırkçılık, sömürgeleştirme ve azınlık grupları ile kadınlara karşı olan tutumların kitlelerin insan hakları üzerindeki etkileri incelenebilir.

Türkçe

Kitaplar ve şiirler; ihlal edilen veya savunulan insan hakları konusunda mükemmel kaynaklardır. Edebiyat Tarihi; öğrencilerine insan haklarını etkin bir şekilde anlatabilmeleri için tarih ve edebiyat öğretmenlerinin eline geçen bir fırsattır. Burada kendi edebiyat tarihimize ilgili kitaplar kaynak noktası olabilir.

Çözümlemeli öyküler Türkçe dersinde kullanılabilecek ve bu yolla İnsan Hakları Eğitiminin verilebileceği uygun araçlardır. Öğrenciyi aktif tutan ve öyküde oluşabilecek problemlerin çözüm yollarını bulma yönünde öğrencinin yaratıcılığını geliştirmesi adına kullanılabilecek örnek öyküler kendileri için ayrımcılığı anlama ve tespit etme, arkadaşlık kavramını tartışma ve empati duygusunu geliştirme açısından önemli kaynaklardır. (Çayır; 2003b: 35)

Yabancı Dil

Dil yetenekleri diğer ülkelerdeki ilginç temaları incelemek için kullanılabilir. Örneğin, İngiltere’de ırkçılığa karşı alınan önlemlerle ilgili kısa bir metin, İngilizce kelimeler öğretmek için kullanılabilir. Amaç, öğrencilere yabancı dil öğretmenin yanı sıra, onların her ülkede karşılaşılan insan hakları sorunlarını anlamalarını sağlamaktır. Eğer varsa, yabancı dildeki yayınlar veya edebiyat bu öğretme yöntemi için faydalı olacaktır.

Yabancı dil dersleri, ayrıca öğrencilerin konuşma ve tartışmaları için iyi bir fırsattır. Farklı düşüncelerin bulunduğu konular daha teşvik edici olacaktır. Ayrım ve cinsiyet eşitliği iyi tartışma konuları olacaktır. Öğrenciler ayrıca rol oynamaktan hoşlanacaklardır. Yabancı Dil dersleri, öğrencilerin diğer ülkelerdeki öğrencilerle yazışmaları için iyi bir fırsattır. Politik sistemleri, mevcut sosyal sorunlar, azınlıklara karşı yaklaşım ve insan hakları ile ilgili diğer sorular sorulabilir.

SONUÇ

Avrupa Birliği'nin değerleri arasında önde gelen ve insanlık tarihinin gelecek kuşaklara aktarılan, daha geniş bir alanda korunması ve geliştirilmesi için uğraş verilen ve toplumların gelişmişlik ve uygarlık düzeyi ile ölçülen ortak miraslardan biri de insan haklarıdır. Bireylerin sahip oldukları haklarının neler olduğunu bilmesi ve bunu doğru kullanması gerekmektedir. Ayrıca sahip olduğu hakları kullanırken bir başka bireyin hakkını ihlal etmemesi yine bilmesi gereken önemli noktalardan birisidir. Bu ise ancak iyi bir insan hakları eğitimi ile mümkündür.

İşte bu çalışmada ilköğretim okullarında verilmekte olan İnsan Hakları Eğitimi konu edilmiş ve bu dersin eğitim sürecinde okul ve öğretmene düşen rollerin yanı sıra bu eğitimin “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” yanında diğer ana dersler içinde de gerçekleştirilebileceği tartışılmıştır. Söz konusu eğitimin başarılı ve etkin bir sonuç vermesine yönelik olarak birtakım öneri ve görüş bildirmek, bu çalışmanın söz konusu dersin eğitime katkıda bulunması anlamında önemini artırmıştır.

Bu çalışma kapsamında üç noktaya dikkat çekmiş bulunmaktayız. Birincisi, okul ortamının ve sınıf ortamı idarecisi olan öğretmenin bu eğitim sürecinde kilit rol oynadığı sonucudur. İkincisi, insan hakları eğitiminde öğrenciyi aktif kılan, yaşantı merkezli ve yaşayarak öğrenme fırsatı sunabilen ve aynı zamanda da öğrendiklerini davranışa dönüştürebilen yöntemler kullanılması sonucudur. Üçüncüsü ise insan hakları eğitiminin diğer bir takım ana dersler içinde de verilebileceği sonucudur.

İlk olarak, tüm eğitim konularında olduğu gibi, insan hakları konusunda da etkili ve verimli bir eğitim, okul düzenlemeleri ile başlamaktadır. İnsan haklarına saygı, başkalarını anlama, saygı gösterme ve kişiler arası çatışmaların önlenmesi için okul bulunmaz bir yerdir. Okul yaşamı toplumun küçük bir kesitini oluşturmaktadır. Okulda işbirliğine dayanan öğrenme ortamının oluşturulması, öğrencinin fikirlerine değer verilmesi, haklarına ve görüşlerine saygı duyulması, deneyimlerini ve yeni fikirler üretmeye teşvik edilmesi öğrencilere öğrenme sürecini kontrol etme yönünde biraz sorumluluk verilmesi insan hakları eğitiminin amacına ulaşması için gereklidir. Okulun, bir demokrasi modeli olduğunu düşünürsek, insan hakları önce okulda korunmalı ve geliştirilmelidir. İlk günden itibaren okul, güvenli, adil, eşitlikçi, barışçıl olduğunu göstermelidir. Okul yönetimi de bu olguları destekleyecek davranışları sergilemelidir. Öğrencilerin, sergilenen davranışlarla anlatılanlar arasında paralellik kurması onların bu konuda inançlarını arttıracaktır. Otoriter bir ortamda, insan haklarını anlatmak anlamlı olmayacaktır.

İnsan hakları eğitiminde okula düşen sorumluluğun yanında, öğretmene düşen sorumluluk ta büyük önem arz etmektedir. Öğretmen, öğrenci için dikkatle takip edilen bir örnektir. Öğretmen hoşgörü ve sabır içinde çocukların duygularını kabul etmeli, yargılamayan bir ses tonu ile sorunları söze dökebilmeli, öğrenci olumsuz bir tavır sergilediğinde kısa, öz, ve aşağılamayan bir tavır sergilemeli, öğrencilere farklı öğrenme yöntemleri sunabilmeli, uyarılarını en az kelime ile yapabilmeli, öğrencilerin uygun davranışlarını görüp belirtebilmelidir.

İkinci olarak, insan hakları eğitimi sürecinde ve sayesinde öğrencilerin hedef tutum ve davranışları içselleştirebilmeleri için düşüncelerini özgürce ifade edebilecekleri tartışma odaklı yöntemler kullanılmalıdır. Öğrencilere düşünme, düşündüğünü ifade etme, tartışmalar katılma gibi davranışlar sergilemeye fırsat vermeyen öğretmen merkezli

yöntemler yerine öğrenciyi aktif kılan, yaşantı merkezli, yaşayarak öğrenme fırsatı sunabilen ve öğrendiklerini davranışa dönüştürebilen yöntemler kullanılması bu eğitimin başarıya ulaşmasında bir başka kilit rol oynamaktadır. Buna paralel olarak ikili ve grup çalışmaları yapılarak birtakım kuruluşlara geziler düzenleyerek insan hakları eğitimine katkıda bulunabilir. Ayrıca sanatsal etkinliklerin de rol aldığı drama türünde yöntemler kullanılarak hem ders zevkli bir hale getirilebilir hem de bu süreçte öğrenciye aktif rol alma fırsatı tanınmış olur. Bu konuda önermiş olduğumuz öğretim yöntemleri arasında, rol oynama, ikili ve grup çalışmaları, sınıf tartışması sorgulama, resmetme ve gezi ziyaretleri olarak sıralanabilir. Ayrıca, okullarda “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersinin 1 saat olması da kanımızca yeterli olmamaktadır. Zira bu sözünü ettiğimiz yöntemlerle haftada tek saatle verim almak çok zor görünmektedir.

Üçüncü olarak, insan hakları eğitimi sadece “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi ile sınırlı kalmamalı. İnsan hakları eğitimi diğer ana dersler içerisinde de verilebilir. Örneğin “Tarih” dersinde insan hakları belgelerinden bahsedilirken, önemli olaylar ve savaşlardan bahsedilirken ve tarih sahnesindeki önemli kişilerden bahsedilirken insan hakları eğitimi verilebilir. Bir başka örnek, “Sosyal Bilgiler” dersinde, çevrenin bozulması ile hastalıklar arasındaki ilişki, çevre kirliliğinin nasıl yoksulluk ve kıtlık yarattığı ve bu sonuçların da insan haklarını nasıl ihlal ettiği işlenebilir. Bir başka ana ders olan “Türkçe” dersinde, birtakım hikayeler ve şiirler, ihlal edilen veya savunulan insan hakları konusunda mükemmel kaynaklardır. “Fen Bilgisi” dersi de içinde insan hakları eğitimi verilebilecek bir ders niteliğindedir. Bu derste, sağlık sorunları insan haklarını anlatmanın iyi bir yoludur. Örneğin, öğrencilerin sağlık hizmetleri hakları bulunduğu, fakat aynı zamanda kendi ve diğer insanların sağlığına karşı saygılı olma sorumluluğu taşıdıkları gerçekleri insan hakları anlamında verilebilecek anlamlı mesajlardır. “Yabancı Dil” dersi bu eğitim için düşünebilecek başka bir ana derstir. Dil yetenekleri diğer ülkelerdeki ilginç temaları incelemek için kullanılabilir. Örneğin, İngiltere’de ırkçılığa karşı alınan önlemlerle ilgili kısa bir metin,

İngilizce kelimeler öğretmek için kullanılabilir. Amaç, öğrencilere yabancı dil öğretmenin yanı sıra, onların her ülkede karşılaşılan insan hakları sorunlarını anlamalarını sağlamaktır. Eğer varsa, yabancı dildeki yayınlar veya edebiyat bu öğretme yöntemi için faydalı olacaktır. Yabancı dil dersleri, öğrencilerin konuşma ve tartışmaları için iyi bir fırsattır. Farklı düşüncelerin bulunduğu konular daha teşvik edici olacaktır. Ayrım ve cinsiyet eşitliği iyi tartışma konuları olacaktır. Öğrenciler ayrıca rol oynamaktan hoşlanacaklardır. Yabancı Dil dersleri, öğrencilerin diğer ülkelerdeki öğrencilerle yazışmaları için iyi bir fırsattır. Politik sistemleri, mevcut sosyal sorunlar, azınlıklara karşı yaklaşım ve insan hakları ile ilgili diğer sorular sorulabilir.

Özetle, ilköğretim okullarındaki verilen insan hakları eğitiminin öğrencilerde daha etkili ve kalıcı yer edinmesine yönelik şu öneriler getirilebilir:

1. Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersi ilköğretim 7. ve 8. Sınıflarda haftada 2 saat okutulmalıdır.
2. İnsan hakları eğitiminde önemli rol oynayan öğeler hayata geçirilmelidir. Bunlardan, okulda demokratik bir atmosfer oluşturmak, bu yönde atılacak ilk adımdır. Birlikte yaşamanın kurallarının en yoğun olarak yaşandığı yer olan okul, demokrasi, hak ve özgürlük, saygı ve hoşgörü gibi değerlerin sınanması ve yerleşmesi için eşi bulunmaz bir ortamdır. Genelde okul özelde sınıf atmosferinin hak ve özgürlüklere saygılı, demokratik ilkeler doğrultusunda oluşması öğrencinin okudukları ile gördükleri arasında anlamlı bir bağ kurmasını sağlayacaktır.

3. İnsan hakları ilkeleri tüm okul ortamına nüfuz etmelidir. Çocuğun okula başladığı ilk yıllardan itibaren okul ve sınıf, adaletin, güvenliğin, eşitliğin, barışın, çatışma yönetiminin, farklılıklara saygının, bütünleşmenin ve diğer insan hakları ilkelerinin sergilendiği bir havaya sahip olmalıdır. Bunun içinde başta eğitimciler ve diğer yetişkinlerin çocuklarda geliştirmek istedikleri davranışların aynısını göstermesi gerekmektedir.

4. İnsan hakları eğitiminde verilecek bilgi ve becerilerin yanında davranış boyutu da önemlidir. Edinilen bilgi ve beceriler davranışa dönüşüp yaşantımızın parçası olmadığı sürece fazla bir anlam ifade etmez.

5. İnsan hakları eğitiminde önemli rol oynayan diğer bir unsur olan öğretmenlerin, insan hakları, özgürlükler ve demokrasi konularında yeterli bir bilgi birikimine sahip olmanın yanında, gerekli tutum ve davranışları da sergilemesi bir zorunluluktur. Ayrıca alana ilişkin özel öğretim yöntem ve teknikleri konusunda da hassasiyet göstermeleri ve gerekli niteliklerle donanmış olmalıdırlar.

6. İnsan hakları eğitimine ilişkin sınıf içi uygulamalar her şeyden önce öğrenci merkezli olmalı, dersin islenişinde öğrencilerin araştırma, sorgulama, eleştirme, üretme, problem çözme, karar verme süreçlerine katılmasını sağlayacak etkinliklerin kullanılması, yaparak veya yaşayarak öğrenme ve iş birlikli öğrenme stratejileri kullanılmalıdır.

7. Öğrenciyi pasif dinleyici konumundan çıkartıp aktif katılımcı olduğu aktiviteleri içeren yöntemler kullanılmalıdır. Öğrencilerin yaşayarak öğrenmelerini sağlayacak ve

öneri olarak sunduğumuz yöntemler arasında drama, ikili çalışma, grup çalışması, tartışma ve örnek olay inceleme ve gezi yapma gibi aktiviteler yer almaktadır.

8. İnsan haklarının çok boyutlu, çok disiplinli bir alan olduğu gerçeğinden hareketle, bu alanda yapılacak eğitim de çok boyutlu olmalıdır. Bu açıdan, ilköğretim düzeyinde bağımsız bir insan hakları eğitimi dersinin yanında, bu ders, programda yer alan diğer ana derslerle, güçlü bir ilişkiler ağı kurularak verilebilir ve diğer derslerin de insan hakları eğitimine katkısı artırılabilir.

9. İnsan hakları eğitimi ve duyarlılığı “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi” dersi ile sınırlanamaz ve tüm ders programına ve eğitim ortamına yayılmalı gerçeğinden yola çıkarak, bu eğitimin verilebileceği diğer ana dersler olarak “Türkçe”, “Fen Bilgisi”, “Sosyal Bilgiler”, “Tarih” ve “Yabancı Diller” gibi dersler öneri olarak sunduğumuz derslerdir.

KAYNAKÇA

Amnesty International: **First Steps: A Manual for Starting Human Rights Education**
London, Amnesty International-International Secretariat, 1996.

Anderson, Charlotte: “İlköğretimde İnsan Hakları” Çev. Yasemin Karaman Kepenekçi,
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 32, (1-2) 1999, s. 227-236.

Avrupa Birliği ile İlişkiler Genel Müdürlüğü: “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı” 2001,
(Çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/hukuk/temelhak.pdf> 22 Temmuz
2008

Beetham, Jeremy. ve K. Boyle: **Demokrasinin Temelleri** Çev. Vahit Bıçak, Ankara
Liberte Yayınları, 1998.

Boztemur, Recep: “Tarih Ders Kitapları ve İnsan Hakları”, **Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları**, ed. Betül Çotuksöten, Ayşe Erzan, Orhan Silier,
İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayınları, 2003, s. 207-239.

Cem, İsmail: **Geçiş Dönemi Türkiye’si: 1981-1984** İstanbul, Cem Yayınevi, 1993.

Ceylan, Deniz Tarba: “İlköğretim Türkçe, Lise Türkçe ve Edebiyat Kitaplarında İnsan Hakları ve Öğrencinin Yeri” **Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları**, ed. Betül Çotuksöten, Ayşe Erzan, Orhan Silier, İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayınları, 2003, s. 302-320.

Council of Europe: “Teaching Guide To the European Convention of Human Rights: World Association for the School as an Instrument for Peace” Geneva, 1997, (Çevrimiçi) <http://www.hrea.org/erc/Library/display.doc> 18 Eylül 2007

Council of Europe: “European Social Charter Revised”, 2000, (Çevrimiçi) <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/163.doc> 23 Temmuz 2008.

Çayır, Kenan: “Ders Kitaplarında İnsan Hakları ve Demokrasi Bilinci” **Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları** ed. Betül Çotuksöten, Ayşe Erzan, Orhan Silier, İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayınları, 2003a, s. 90–105.

Çayır, Kenan: “İnsan Hakları ve Demokrasi Kültürünün Geliştirilmesi: Ders Kitaplarının Yazımı” **Ders Kitaplarında İnsan Hakları: İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları için**, ed. Melike Türkan ve Esen Yıldırım, İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayınları, 2003b, s. 21–45.

Çeçen, Anıl: **İnsan Hakları** Ankara, Gündoğan Yayınları, 1995.

Çotuksöken, Betül; Erzan, Ayşe; Silier, Orhan: **Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları**, İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayınları, 2003.

Donnelly, Jack: **Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları** Çev. Mustafa Erdoğan ve Levent Korkut, Ankara, Yetkin Yayınları, 1995.

Eğitim-Sen: “Eğitim Hakkı” 2006 (Çevrimiçi)
http://www.egitimsen.org.tr/down/151106_surarapor.doc 18 Nisan 2008.

Elkatmış, Metin: “İngiltere ve Türkiye’deki İlköğretim 1. Kademedeki İnsan Hakları Eğitimlerinin Karşılaştırılması” (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara, Gazi Üniversitesi, 2007.

Erdoğan, Mustafa: **Anayasal Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1997.

Esen, Yasemin: “Okul Bilgisi ve Ders Kitapları” **Ders Kitaplarında İnsan Hakları: İnsan Haklarına Duyarlı Ders Kitapları İçin**, ed. Melike Türkan ve Esen Yasemin, İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayınları, 2003, s. 5-19

Flowers, Nancy: **The Human Rights Education Handbook: Effective Practices for Learning, Action and Change** Minneapolis: The Human Rights Resource Centre, 2000.

Gemalmaz, Mehmet Semih: “İnsan Hakları Eğitiminin Temel İlkeleri Üstüne”.

ABECE, (19), 1987, s. 40-41

Gemalmaz, Mehmet Semih: ‘Ders Kitaplarının İnsan Hakları Ölçütleri Açısından Taranmasıyla Elde Edilen Verilerin Değerlendirilmesi’ **Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları** ed. Betül Çotuksöten, Ayşe Erzan, Orhan Silier, İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayınları, 2003, s. 23-64

Gemalmaz, Mehmet Semih: **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**. İstanbul, Legal Yayıncılık, 2005.

Geray, Cevat: “İnsan Hakları İçin Eğitim” **İnsan Hakları Yıllığı** (15) 1993, s. 89-99.

Gök, Fatma: “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Kitapları” **Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları** ed. Betül Çotuksöten, Ayşe Erzan, Orhan Silier, İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayınları, 2003, s. 158-171

Gökburun, İbrahim: “Türkiye’de İnsan Hakları Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve İlköğretim Ders Kitaplarına Yansıması” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Gözlügöl, Said Vakkas: **Arupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve İç Hukukumuza Etkisi**
Ankara, Yetkin Yayınları, 2002.

Gülmez, Mesut: **İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi** Türkiye Orta Doğu Amme
İdaresi Enstitüsü, Ankara, 2001.

Güvenç, Bozkurt: **İnsan ve Kültür** İstanbul, Remzi Kitabevi, 1991.

Hacıkadiroğlu, Vehbi: **Özgürlük Hukuku**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1992.

İmamoğlu, Kasım: “Avrupa Birliği’nde İnsan Hakları ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Karşısında Konumu” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi: **İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Komitesi**
2000 Yılı Çalışmaları, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 2001.

Kabapınar, Yücel: “İlköğretim Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan
Ders Kitapları ve Öğretim Materyalleri Açısından Türkiye ve İngiltere
Örnekleri” **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri**, 2 (1), 2002, s. 249-
270.

Kahyaoğlu, Dilara: “Ders Kitaplarında İnsan Hakları Projesi Çerçevesinde Coğrafya Ders Kitapları” **Ders Kitaplarında İnsan Hakları: Tarama Sonuçları** ed. Betül Çotuksöten, Ayşe Erzan, Orhan Silier, İstanbul, Türk Tarih Vakfı Yayınları, 2003, s. 172-206

Kepenekçi, Yasemin Karaman: “Türkiye’de Genel Ortaöğretim Kurumlarında İnsan Hakları Eğitimi” (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1999.

Kepenekçi, Yasemin Karaman: “İnsan Hakları Eğitime Temel Yaklaşımlar” **Milli Eğitim Dergisi** 145, 2000a s. 36-37.

Kepenekçi, Yasemin Karaman: **İnsan Hakları Eğitimi** Ankara, Anı Yayıncılık, 2000b.

Kepenekçi, Yasemin Karaman: “A Study of Effectiveness of Human Rights Education in Turkey” **Journal of Peace Education**. 2, (1), 2005a, s. 53–68.

Kepenekçi, Yasemin Karaman: “Citizenship and Human Rights Education: A Comparison of Textbooks in Turkey and the United States” **International Journal of Educational Reform**. 14, (1), 2005b, s. 73–85.

Kışlalı, Ahmet Taner: “Demokrasi Eğitiminde Öneriler” **Demokrasi İçin Eğitim**, TED 13. Eğitim Toplantısı, 4. Oturum, TED Yayınları, Ankara, 1989, s.137-143.

Kuçuradi, Ioanna: “Felsefe ve İnsan Hakları” **İnsan Haklarının Felsefi Temelleri Uluslararası Semineri**. Ankara, Meteksan A.Ş. 1996, s. 49-54.

Lindholm, Tore: “İnsan Haklarının Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi: Kùltürler ve Dinler Arası Diyalog Çerçevesinde Bir Bakış” **Uluslararası Demokrasi, Hukuk ve İnsan Konferansı**, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1997, s. 35-60.

MEB: **Milli Eğitim Bakanlığı 2490 sayılı Tebliğler Dergisi**. 1998. s. 815-817

MEB: **Milli Eğitim Bakanlığı 2504 sayılı Tebliğler Dergisi**. 1999. s. 298-306

MEB: **T.C 1982 Anayasası** (Çevrimiçi) <http://mevzuat.meb.gov.tr/2709.pdf>

10 Mayıs 2007.

MEB: “1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu” (Çevrimiçi)

http://mevzuat.meb.gov.tr/milli_egitim_temel_kanunu1739.pdf 28 Haziran 2007

Özbek, Ramazan: “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyi” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Özden, Yekta Güngör: **İnsan Hakları: Laik Demokrasi Yolunda.** Ankara, Bilgi Yayınevi, 1994.

Rand, Ayn: “İnsan(ın) Hakları” **Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar** Der. Atilla Yayla, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1999, s. 317-324.

Rufer, Alfred: **Pestalozzi: Fransız Devrimi ve Helvetik,** Çev. Saadet Özkal, İstanbul, Cem Yayınevi, 1990.

Savcı, Bahri: “İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri ile İlgili Eğitim Boyutları” **İnsan Hakları Yıllığı (2)** 1980, s. 78.

Schmitter, P. C. and T.L. Karl: **The Global Resurgence of Democracy,** USA, The John Hopkins University Press, 1993.

Sencer, Muzaffer: “Hak ve Özgürlük Kavramı” **İnsan Hakları Yıllığı (14)**, Ankara, 1992, s.3-12.

Shue, Henry: “Temel Hakların Evrenselliği”, **İnsan Haklarının Felsefi Temelleri**, Yay. Hazırlayan Ioanna Kuçuradi, Ankara, Meteksan Anonim Şirketi 1980, s. 25-42.

Sorensen, George: **Democracy and Democratization: Processes and Prospects in a Changing World.** USA, Westview Press Inc. 1993.

TDV: **Demokrasi Nedir?** Ankara, Yetkin Basımevi, 1992.

Topuz, Hıfzı: “Demokrasi Eğitiminde Boyutlar ve Sorunlar” **Demokrasi İçin Eğitim** TED 13. Eğitim Toplantısı, 2. Oturum, Ankara, TED Yayınları, 1989, s.37-40.

UNESCO: “UNESCO and Human Rights” (Çevrimiçi)
<http://www.unesco.org/education/humanrights>. 08 Aralık 2007.

United Nations: “Convention on the Rights of the Child” 2001 (Çevrimiçi)
<http://untreaty.un.org/English/TreatyEvent2001/pdf/03e.pdf> 23 Temmuz 2008

United Nations: “Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women” 2001 (Çevrimiçi)
<http://untreaty.un.org/English/TreatyEvent2001/pdf/01e.pdf> 23 Temmuz 2008

United Nations: “International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights” 2001 (Çevrimiçi)
<http://untreaty.un.org/English/TreatyEvent2001/pdf/08e.pdf> 23 Temmuz 2008

United Nations: “Convention Against Discrimination in Education” (Çevrimiçi)
http://www.unesco.org/education/pdf/DISCRI_E.PDF 23 Temmuz 2008.

United Nations: “United Nations World Programme for Human Rights Education” (Çevrimiçi) <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001478/147853e.pdf> 15 Ocak 2007.

Ünal, Şeref: **Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku** Ankara, Yetkin Yayınları, 1997.

Ünal, Şeref: **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: İnsan Haklarının Uluslararası İlkelere**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 89, Ankara 2001.

Üste, Bahar: “İnsan Hakları Eğitimi ve İlköğretimdeki Önemi” **Ege Akademik Bakış** 7:1, 2007, s. 295-310.

Üstündağ, Tülay: “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Öğretiminde Yaratıcı Dramanın Erişkiye ve Derse Yönelik Öğrenci Tutumlarına Etkisi” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Hacettepe Üniversitesi, 1997.

Yeşil, Rüştü: “**Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi**” Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2002.

Yeşil, Rüştü: “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitiminde Yöntem” **G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5 Sayı 1, 2004, s. 35-41.

ÖZGEÇMİŞ
V. Atilla OĞUŞGİL
Avrupa Birliği Anabilim Dalı
Doktora

Eğitim

Yüksek Lisans 2004 Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dilbilim Programı

Lisans 2001 Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi İngiliz Dili ve Eğitimi Bölümü

Lise 1997 Malatya Turgut Özal Anadolu Lisesi

İş

2002 – 2004 İngilizce Öğretmeni Ümraniye Atatürk Anadolu Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi. İstanbul

2004 - Öğretim Görevlisi Polis Akademisi Başkanlığı Şükrü Balcı Polis Meslek Yüksek Okulu. İstanbul

Mesleki Birlik/Dernek/Kuruluş Üyelikleri

21. YY. Eğitim ve Kültür Vakfı. Mecidiyeköy, İstanbul

Kişisel Bilgiler:

Doğum yeri ve yılı: Malatya, 01.08.1978 Yabancı Dili: İngilizce

EK 1

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK PLAN

SINIF : 7

SÜRE			ÜNİTE: İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
EYLÜL	1. HAFTA							
	2. HAFTA							
	3. HAFTA 18-22 Eylül	1	İnsanlığın ortak mirası ile ilgili temel kavramların anlam bilgisi	İnsan kavramının ne anlama geldiğini söyleme İnsanlık kavramının ne anlama geldiğini söyleme Ortak miras kavramının ne anlama geldiğini söyleme	İnsanlığın Ortak Mirası Kavramları İnsan kavramı	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Kültür ve sanat eserleri	Sözlü sınav uygulama
	4. HAFTA 25-29 Eylül	1	İnsanlığın ortak mirası ile ilgili temel ilkeler bilgisi	İnsanlığın ortak mirasının sanat, düşünce, edebiyat ve bilim mirası olduğunu söyleyebilme Sanat mirasının korunması gerektiğini söyleme Düşünce ve edebiyat mirasının korunması gerektiğini söyleme Bilim mirasının dünya ülkelerinin hizmetine sunulması gerektiğini söyleme	İnsanlık kavramı Ortak miras kavramı	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme		Sözlü sınav uygulama

EK 1

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK PLAN

SINIF : 7

SÜRE			ÜNİTE: İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLEN DİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
EKİM	1.HAFTA 02-06 Ekim	1	İnsanlığın ortak mirası ile ilgili temel ilkeleri açıklayabilme	Ortak mirası oluşturan sanat, düşünce ve edebiyat eserlerinin neden korunması gerektiğini açıklayarak söyleme. Ortak mirasın ulusal ve uluslar arası düzeyde nasıl korunabileceğini söyleme Ortak mirasa ülkemizden ve başka ülkelerden yeni ve orijinal örnekler verme	İnsanlığın Sanat, Düşünce, Edebiyat ve Bilim Mirası	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme Yakındaki bir ortak miras eserine bir yere gezi düzenleme	Ders kitabı Kültür ve sanat eserlerine ait resimler Kartpostallar ve konuyla ilgili çeşitli yayınlar	Ünite sonunda yazılı ve sözlü sınav uygulama
	2. HAFTA 09-13 Ekim	1	İnsanlığın ortak mirası ile ilgili temel ilkelerin belirgin özelliklerini kestrebilme	İnsanlığın sanat, edebiyat ve bilim mirasının korunmaması durumunda neler olabileceğini açıklama Bilim, edebiyat ve sanat ürünlerini insanlığın ortak mirası olarak görmemenin doğuracağı sonuçları açıklayarak söyleme	İnsanlığın Ortak Mirasının Önemi Ortak miras oluşumu	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Kültür ve sanat eserlerine ait resimler Kartpostallar ve konuyla ilgili çeşitli yayınlar	Ünite sonunda yazılı ve sözlü sınav uygulama
	3. HAFTA 16-20 Ekim	1	İnsanlığın ortak mirası ile ilgili temel ilkeleri yeni durumlarda kullanabilme	İnsan, insanlık kavramlarıyla ilgili oluşturulan yeni bir durumda uyulması gerekli ilkeyi ya da ilkeleri söyleme Ortak miras kavramıyla ilgili oluşturulan yeni bir durumda uyulması gerekli ilke ya da ilkeleri söyleme	Ortak mirasın tek bir ulusa ait olmadığı	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Kültür ve sanat eserlerine ait resimler Kartpostallar ve konuyla ilgili çeşitli yayınlar	Sözlü sınav uygulama
	4. HAFTA 26-27 Ekim	1	İnsanlığın ortak mirası olan eserleri korumanın önemini takdir ediş	İnsanlığın ortak mirası olan eserlerin korunması gerektiğini savunan konuşmalar yapmak	Arkadaşlarına bu yazıları okumalarını tavsiye etme Ortak mirasa katkıda bulunmanın önemi	Anlatma Soru - yanıt Tartışma	Örnek olay inceleme Ders kitabı Kültür ve sanat eserlerine ait resimler Kartpostallar ve konuyla ilgili çeşitli yayınlar	Sözlü sınav uygulama
	5.HAFTA 30-31 Ekim	1	İnsanlığın ortak mirası olan eserleri korumanın önemini takdir ediş	Bu ilke ile ilgili toplantılara katılma Bu ilkeyi savunan yazıları okuma	Ortak mirastan yararlanma hakkının önemi	Anlatma Soru - yanıt Tartışma	Örnek olay inceleme Ders kitabı Kültür ve sanat eserlerine ait resimler Kartpostallar ve konuyla ilgili çeşitli yayınlar	Birinci Dönem birinci yazılı sınavı

EK 1

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK PLAN

SINIF : 7

SÜRE			ÜNİTE: İNSAN HAKLARI					
AY	HAFTA	DERS SAAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞER LENDİR ME (Hedef ve Davranış lara Ulaşma Düzeyi)
KASIM	1. HAFTA 01-03 Kasım	1	İnsan hakları ile ilgili temel kavramların anlam bilgisi	Hak kavramının ne anlama geldiğini söyleme İnsan hakları kavramının ne anlama geldiğini söyleme	Türkiye'nin Stratejik Durumu İnsan hakları düşüncesinin ortaya çıkması	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test Soruları Basın ve yayından örnekler	Sözlü Sınav Uygulam ası
	2. HAFTA 06-10 Kasım	1	İnsan hakları ile ilgili temel kavramların anlam bilgisi Atatürk'ü anma haftası	Hak kavramının ne anlama geldiğini söyleme İnsan hakları kavramının ne anlama geldiğini söyleme	Türkiye'nin Stratejik Durumu İnsan hakları düşüncesinin ortaya çıkması	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test Soruları Basın ve yayından örnekler	Sözlü Sınav Uygulam ası
	3. HAFTA 13-17 Kasım	1	İnsan hakları ile ilgili temel olgular bilgisi	Evrensellik kavramının ne anlama geldiğini söyleme Yeni Çağda insan hakları düşüncesinin gelişimini söyleme	Yeni Çağda insan hakları düşüncesinin gelişimi	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test Soruları Basın ve yayından örnekler	Sözlü Sınav Uygulam ası
	4. HAFTA 20-24 Kasım	1	İnsan hakları ile ilgili temel ilkeler bilgisi	İnsan hakları düşüncesini hazırlayan düşünceleri söyleme 20. yüzyılda insan hakları düşüncesinin gelişimini söyleme	20. yüzyılda insan hakları düşüncesindeki gelişmeler	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test Soruları Basın ve yayından örnekler	Sözlü Sınav Uygulam ası
	5. HAFTA 27 Kasım- 01 Aralık	1	İnsan haklarının günümüzde geldiği noktayı kavrayabilme	İnsan haklarının koşulsuz uygulanma gerekliliğini kavrayabilme	20. yüzyılda insan hakları düşüncesindeki gelişmeler	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test Soruları Basın ve yayından örnekler	Sözlü Sınav Uygulam ası

EK 1

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK PLAN

SINIF : 7

SÜRE			ÜNİTE: İNSAN HAKLARI					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞE RLEN DİRME (Hedef ve Davra nışlara Ulaşm a Düzeyi)
ARALIK	1. HAFTA 04-08 Aralık	1	İnsan hakları ile ilgili temel ilkeleri açıklayabilme	İnsan haklarının evrensel ilkeler olduğunu söyleme İnsan haklarının korunması gerektiğini söyleme	Kavramlar Hak kavramı	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test Soruları Basın ve yayından örnekler	Sözlü Sınav Uygula ması
	2. HAFTA 11-15 Aralık	1	İnsan hakları ile ilgili temel ilkeleri açıklayabilme	İnsan haklarının evrensel ilkeler olduğunu söyleme İnsan haklarının korunması gerektiğini söyleme	Kavramlar Hak kavramı	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test Soruları Basın ve yayından örnekler	Birinci Dönem ikinci yazılı sınavı
	3. HAFTA 18-22 Aralık	1	İnsan hakları ile ilgili temel ilkelerin belirgin özelliklerini kestirebilme	İnsan haklarının neden evrensel ilkeler olduğunu açıklayarak söyleme	İnsan hakları kavramı Evrensellik kavramı	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test Soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü Sınav Uygula ması
	4. HAFTA 25-29 Aralık	1	İnsan hakları ile ilgili temel ilkeleri yeni durumlarda kullanabilme	İnsan haklarının neden korunması gerektiğini açıklayarak söyleme	Evrensel İlkeler Olarak İnsan Hakları, insan haklarının özellikleri	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test Soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü Sınav Uygula ması

EK 1

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK PLAN

SINIF : 7

SÜRE			ÜNİTE: İNSAN HAKLARI					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
OCAK	1. HAFTA 04-05 Ocak	1	İnsan haklarının özelliklerini açıklayabilme	İnsan haklarını korumanın nasıl gerçekleşebileceğini açıklayarak söyleme	Davranış ilkeleri olarak insan haklarının özellikleri	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test Soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü Sınav Uygulaması
	2. HAFTA 08-12 Ocak	1	İnsan haklarının hukuktaki yerini açıklayabilme	İnsan hakları korunmadığında neler olabileceğini açıklayarak söyleme	Hukukun temel ilkeleri olarak insan haklarının özellikleri	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test Soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü Sınav Uygulaması
	3. HAFTA 15-19 Ocak	1	İnsan haklarının evrensel olmasının sonuçlarını açıklayabilme	İnsan hakları evrensel ilkeler olarak görülmezse neler olabileceğini açıklayarak söyleme	İnsan Haklarının Evrenselliğinin Sonuçları	Anlatma Soru - yanıt Tartışma	Örnek olay inceleme Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü Sınav Uygulaması
	4. HAFTA 22-26 Ocak	1	İnsan haklarını korumanın gerekliliğini kestirebilme	İnsan haklarının korunmadığı, durumlara bir örnek söyleme. İnsan haklarının korunduğu durumlara bir örnek verme.	İnsan haklarını korumanın önemi ve gerekliliği	Anlatma Soru - yanıt Tartışma	Örnek olay inceleme Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü Sınav Uygulaması
	HAFTA 29-31		YARIYIL TATİLİ					

EK 1

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK PLAN

SINIF : 7

SÜRE			ÜNİTE: ETİK VE İNSAN HAKLARI					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
ŞUBAT	1. ve 2. HAFTA 01-10 Şubat		YARIYIL TATİLİ					
	3. HAFTA 12-16 Şubat	1	Temel kavramların anlam bilgisini açıklayabilme	İnsan hakları ile ilgili verilen yeni bir durumda kullanılan veya kullanılmayan ilkeleri söyleme	Temel kavramlar hak, İnsan hakları, evrensellik	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü Sınav Uygulaması
	4. HAFTA 19-23 Şubat	1	Etik ve insan hakları ile ilgili temel kavramların anlam bilgisi	Ahlâk kavramının ne anlama geldiğini söyleme Ahlâklılık kavramının ne anlama geldiğini söyleme	Kavramlar Ahlâk kavramı Ahlâklılık kavramı	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü Sınav Uygulaması
	5. HAFTA 26-28 Şubat - 01-02 Mart	1	Etik ve insan hakları ile ilgili temel özellikler bilgisi Etik ve insan hakları ile ilgili temel özellikler bilgisi	Etik kavramının ne anlama geldiğini söyleme Kişi kavramının ne anlama geldiğini söyleme	Etik kavramı Kişi kavramı	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Ay sonunda küçük sınav uygulaması

EK 1

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK PLAN

SINIF : 7

SÜRE			ÜNİTE: ETİK VE İNSAN HAKLARI					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞER LENDİR ME (Hedef ve Davranış lara Ulaşma Düzeyi)
MART	1. HAFTA 05-09 Mart	1	Etik ve insan hakları ile ilgili temel ilkeleri açıklayabilme	İnsanın etik değerlerini söyleme Etik değerlerin özelliklerini söyleme İnsanların etik değerlerinin kişilerce gerçekleştirilebilmesi için insan haklarının neden korunması gerektiğini açıklayarak söyleme	Etik Bir Varlık Olarak İnsan İnsan ve etik değerler İnsanın özellikleri ve olanakları	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü sınav uygulama sı
	2. HAFTA 12-16 Mart	1	İnsan haklarını koruma ve savunmaya istekli oluş	İnsan haklarının korunabilmesi için insanın etik değerleri bilgisinin neden gerekli olduğunu açıklayarak söyleme	İnsan Haklarının Etik Temelleri İnsan olmanın koşulları olarak insan hakları Etik gereklilikler olarak insan hakları	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü sınav uygulama sı
	3. HAFTA 19-23 Mart	1	Etik ve insan hakları ile ilgili temel özellikler	İnsan olma sorumluluğunu gerektirdiklerini söyleme Her mesleğin kendine özgü etik değerleri olduğunu açıklayarak söyleme	İnsan Olma ve Sorumluluğu İnsan olma bilinci İnsan olma bilincinin gerektirdikleri	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	İkinci dönem birinci yazılı sınavı
	4. HAFTA 26-30 Mart	1	İnsan haklarının işlevselleştirilmesinde devletin görevlerinin farkında oluş Atatürk'ün insan hak ve özgürlüklerine önem verdiğini kavrayabilme	Sorumluluk kavramının ne anlama geldiğini söyleme İnsan olmanın neden bazı sorumluluklar yüklediğini açıklayarak söyleme ve bunları yerine getirmenin erekliliğini söyleme	Sorumluluk kavramı İnsan olma sorumluluğunu taşıma yolları	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Ay sonunda küçük sınav uygulaması

EK 1

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK PLAN

SINIF : 7

SÜRE			ÜNİTE: ETİK VE İNSAN HAKLARI / TEMEL HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞER LENDİR ME (Hedef ve Davranış lara Ulaşma Düzeyi)
NİSAN	1. HAFTA 02-06 Nisan	1	Etik ve insan hakları ile ilgili temel kavramların anlam bilgisi	Ahlâklılık ilkelerinin ilkin aile ortamı içinde kazanıldığını söyleme Etik bilgisi ile insan hakları arasında ilişki olduğunu söyleme	Temel Kavramlar Ahlâk, Ahlâklılık, etik, kişi, sorumluluk	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü sınav uygulama sı
	2. HAFTA 09-13 Nisan	1	Temel haklar ve özgürlükler ile ilgili temel kavramların anlam bilgisi	Temel haklar kavramının ne anlama geldiğini söyleme Özgürlükler kavramının ne anlama geldiğini söyleme Temel özgürlükler kavramının ne anlama geldiğini söyleme	Temel Haklar Temel haklar kavramı Temel haklar ve çeşitleri	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü sınav uygulama sı
	3. HAFTA 16-20 Nisan	1	Temel haklar ve özgürlükler ile ilgili temel sınıflamalar bilgisi	Her insanın yaşama hakkının olduğunu söyleme Her insanın kişi dokunulmazlığı hakkının olduğunu söyleme Her insanın sağlık hakkından yararlanması gerektiğini söyleme	Yaşama hakkı Kişi dokunulmazlığı Sağlık hakkı	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü sınav uygulama sı
	4. HAFTA 24-30 Nisan	1	Temel haklar ve özgürlükler ile ilgili temel ilkeler bilgisi	Her insanın sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğunu söyleme Her insanın eğitim hakkı olduğunu söyleme	Eğitim hakkı Dilekçe hakkı	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Ay sonunda sınav uygulama sı

EK 1

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK PLAN

SINIF : 7

SÜRE			ÜNİTE: TEMEL HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME-ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
MAYIS	1. HAFTA 01-04 Mayıs	1	Temel haklar ve özgürlükler ile ilgili temel ilkeleri açıklayabilme	Yaşama, sağlık, eğitim ve kişi dokunulmazlığı gibi hakların neden temel haklar olduğunu açıklayarak söyleme Temel hakların nasıl korunabildiğini açıklayarak söyleme	Özel yaşamın gizliliği Konut dokunulmazlığı Seçme ve seçilme hakkı	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü sınav uygulaması
	2. HAFTA 07-11 Mayıs	1	Temel haklar ve özgürlükler ile ilgili temel ilkelerin belirgin özelliklerini kestirebilme	Özgürlükler kavramının ne anlama geldiğini söyleme Temel özgürlüklerin çeşitlerini söyleme	Temel Özgürlükler Özgürlük kavramı Temel özgürlükler kavramı Düşünce, kanaat ve ifade özgürlükleri	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü sınav uygulaması
	3. HAFTA 14-18 Mayıs	1	Temel haklar ve özgürlükler ile ilgili temel ilkeleri yeni durumlarda kullanabilme 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Haftası	Temel hak ve özgürlükler bilgisinin eksikliğinde ne gibi sorunların ortaya çıkabileceğini açıklayarak söyleme Temel hak ve özgürlükler korunmadığında ne gibi sorunların ortaya çıkabileceğini açıklayarak söyleme	Din ve vicdan özgürlüğü Haberleşme özgürlüğü Yerleşme ve seyahat	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	İkinci dönem ikinci yazılı sınavı
	4. HAFTA 21-25 Mayıs	1	Temel haklar ve özgürlükleri korumaya istekli oluş	İnsanlarla ilişkilerinde insan hak ve özgürlüklerini korumaya yönelik davranışlarda bulunma Devletin eğitim görevini söyleme	Toplantı hak ve özgürlüğü Bilim ve sanat özgürlüğü İnsan Haklarının İşlevselleştirilmesinde Devletin Görevi Eğitim görevi	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Sözlü sınav uygulaması
	5. HAFTA 28-31 Mayıs - 01 Haziran	1	İnsan haklarının işlevselleştirilmesinde devletin görevlerinin farkında oluş	Devletin yasama görevini söyleme Devletin yürütme görevini söyleme Devletin yargı görevini söyleme Devletin kişi özgürlüklerine ilişkin görevlerini söyleme	Yasama görevi Yürütme görevi Yargı görevi Devletin kişi özgürlüğüne ilişkin görevleri	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	Ay sonunda küçük sınav uygulaması

EK 1

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK PLAN

SINIF : 7

SÜRE			ÜNİTE: TEMEL HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞER LENDİR ME (Hedef ve Davranış lara Ulaşma Düzeyi)
HAZİRAN	1. HAFTA 04-08 Haziran	1	Atatürk'ün insan hak ve özgürlüklerine önem verdiğini kavrayabilme	İnsan hakları bilgilerinde yer alan bazı hak ve özgürlükleri söyleme Atatürk'ün önderliğinde kurulan cumhuriyet yönetimiyle Türk milletinin kazandığı hak ve özgürlüklerin neler olduğunu söyleme	İnsan Hakları Belgelerinde Yer Alan Başka Haklar ve Özgürlükler Çocuk hakları	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	
	2. HAFTA 11-15 Haziran	1	Temel haklar ve özgürlükler ile ilgili temel ilkelerin belirgin özelliklerini kestirebilme	Her insanın sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğunu söyleme Atatürk'ün insan hak ve özgürlüklerine verdiği önemi gösteren görüşlerden örnekler verme	Çevrenin korunması hakkı Telif ve patent hakları	Anlatma Soru - yanıt Tartışma Örnek olay inceleme	Ders kitabı Test soruları Basın ve yayından örnekler Anayasa	

EK 2

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK DERS PLANI

SINIF : 8

SÜRE			ÜNİTE: DEVLET, DEMOKRASİ, ANAYASA, VATANDAŞLIK, VATANDAŞLIK HAKLARI VE SORUMLULUKLAR					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
EYLÜL	1. HAFTA							
	2. HAFTA							
	3. HAFTA 18-22 Eylül	1	Devlet kavramının anlamını öğrenme	Devlet kavramının ne anlama geldiğini söyleme yazma	Kavramlar Devlet kavramı	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Ansiklopediler Sözlükler	Konu anlatımından sonra kısa yanıtli sorularla anlama düzeyini belirleme
	4. HAFTA 25-29 Eylül	1	Demokrasi kavramının anlamını öğrenme	Demokrasinin ne anlama geldiğini söyleme yazma	Demokrasi kavramı	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler Ansiklopediler	Devlet kavramını sorularla hatırlatma

EK 2

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK DERS PLANI

SINIF : 8

SÜRE			ÜNİTE: DEVLET, DEMOKRASİ, ANAYASA, VATANDAŞLIK, VATANDAŞLIK HAK VE SORUMLULUKLARI					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞER LENDİR ME (Hedef ve Davranış lara Ulaşma Düzeyi)
EKİM	1. HAFTA 02-06 Ekim	1	Vatandaşlık, vatandaşlık hakları ile ilgili temel kavramların anlamlarını öğrenme	Vatandaş kavramının ne anlama geldiğini söyleme yazma Vatandaşlık hakları kavramının ne anlama geldiğini söyleme / yazma Kamu ve sivil toplum kavramlarının ne anlama geldiğini söyleme / yazma	Vatandaş kavramı Kamu kavramı Sivil toplum kavramı	Anlatım Soru - yanıt Diyalog	Ders kitapları Ansiklopediler	Ders sonunda yapı-lan küçük sınavlarla öğrencileri ölçme
	2. HAFTA 09-13 Ekim	1	Devletin yönetim yapısı ile ilgili bilgileri öğrenme	Yönetimin, merkezi il ve yerel yönetim olarak üçe ayrıldığını söyleme yazma Merkezi yönetimin özelliklerini söyleme yazma	Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Yönetim Yapısı Merkezi yönetim	Anlatım Soru - yanıt Diyalog	Ders kitapları Ansiklopediler Anayasa	Konu ile ilgili örnek test çözümü
	3. HAFTA 16-20 Ekim	1	İl yönetim yapısını öğrenme	İl yönetiminin özelliklerini söyleme/ yazma	İl yönetimi	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Anayasa Ansiklopediler	Soru - yanıt yöntemiyle öğrenimleri canlı tutma ve sürekli değerlendirme

EK 2

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK DERS PLANI

SINIF : 8

SÜRE			ÜNİTE: DEVLET, DEMOKRASİ, ANAYASA, VATANDAŞLIK, VATANDAŞLIK HAK VE SORUMLULUKLARI					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
KASIM	1. HAFTA 20 Ekim 03 Kasım	1	Yerel yönetim örgütlerini tanıma 29 EKİM CUMHURİYET BAYRAMI	Yerel yönetimin özelliklerini söyleme/ yazma	Yerel yönetimler	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Ziyaret	Ders kitapları	Öğrencinin çalışma- larını denetleme
	2. HAFTA 06-10 Kasım	1	Vatandaşlık hakları ile ilgili temel bilgileri edinme	Sosyal ve ekonomik hakların özelliklerini söyleme yazma Sosyal ve ekonomik hakların bazılarını söyleme yazma	Vatandaşlık Hakları Sosyal haklar Ekonomik haklar	Anlatım Soru - yanıt Diyalog	Ders kitapları	Sık sık kısa yanıtlı sınavlar uygulama
	3. HAFTA 13-17 Kasım	1	Temel vatandaşlık haklarını öğrenme	Siyasal hakların özelliklerini söyleme yazma Siyasal hakların bazılarını söyleme yazma Demokrasinin millî egemenliğe özgürlüğe ve eşitliğe dayandığını söyleme yazma	Siyasal haklar	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Ansiklopediler Sözlükler	Konu anlatımından sonra kısa yanıtlı sorularla anlama düzeyini belirleme
	4. HAFTA 20-24 Kasım	1	Vatandaş olmanın sorumluluklarını açıklayabilme Kadının toplumdaki yerini fark edebilme	Vatandaş olmanın sorumluluklarını açıklayarak söyleme yazma Atatürk'ün vatan savunması için yaptığı fedakârlıkları açıklama	Vatandaş Olma ve Sorumluluğu Vatandaş olma bilinci Vatandaş olma bilincinin gerektirdikleri Vatandaş olma sorumluluğunu tanıma yolları Millet sevgisi Yurt sevgisi	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler Ansiklopediler	Devlet kavramını so- rularla hatırlatma
	5. HAFTA 27 Kasım - 01 Aralık	1	Dayanışmanın millî birlik ve beraberlik yönündeki önemini kavrayabilme	Dayanışmanın millî birlik ve beraberliği güçlendirmedeki önemini açıklama	Dayanışma Millî birlik ve beraberlik yönünden dayanışmanın önemi	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Ansiklopediler Sözlükler	Konu anlatımından sonra kısa yanıtlı sorularla anlama düzeyini belirleme

EK 2

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK DERS PLANI

SINIF : 8

SÜRE			ÜNİTE: DEVLET, DEMOKRASİ, ANAYASA, VATANDAŞLIK, VATANDAŞLIK HAK VE SORUMLULUKLARI / İNSAN HAKLARININ KORUNMASI						
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)	
ARALIK	1. HAFTA 04-08 Aralık	1	Dayanışmanın millî birlik ve beraberlik yönündeki önemini kavrayabilme	Dayanışmanın vatani ve bağımsızlığı korumadaki önemini açıklama	Dayanışmada sevgi, saygı, hoşgörünün önemi	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Ansiklopediler Sözlükler	Konu anlatımından sonra kısa yanıtli sorularla anlama düzeyini belirleme	
	2. HAFTA 11-15 Aralık	1	İnsan haklarının etik boyutunu tanıyabilme İnsan haklarının bütün insanlar için ayrım gözetilmeden, doğuştan gelen vazgeçilmez, devredilmez haklar olduğunu kavrayabilme	İnsan hakları korunmadığı zaman neler olabileceğini açıklayabilme	İnsan Haklarını Korumanın Önemi İnsan haklarının korunmaması sonucu ortaya çıkan sorunlar	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler Ansiklopediler	Devlet kavramını sorularla hatırlatma	
	3. HAFTA 18-22 Aralık	1	İnsanlara ön yargısız, hoşgörülü, sevgi ve saygıyla yaklaşılması gereğini kavrayabilme	Huzur, düzen ve güvenliğin insan haklarına saygı gös-termekle sağlanabileceğini açıklayabilme	İnsan haklarını korumanın sonuçları	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Ansiklopediler Sözlükler	Konu anlatımından sonra kısa yanıtli sorularla anlama düzeyini belirleme	
	4. HAFTA 25-29 Aralık	1	İnsan haklarının korunmasının gereğini kavrayabilme Atatürk ilke ve inkılaplarının insan hakları ile ilişkisini kavrayabilme “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh” ilkesinin insanlık için taşıdığı önemi takdir edebilme	insan haklarını ulusal düzeyde korunması gerektiğini söyleme İnsan haklarını düzenleyen yasaların olması gerektiğini söyleme İnsan haklarının uluslar arası insan hakları kuruluşları ile korunması gerektiğini söyleme	İnsan Haklarının Korunması İnsan haklarının ulusal düzeyde korunması İnsan Haklarının Uluslar Arası Düzeyde Korunması Uluslar arası kuruluşlar	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler Ansiklopediler	Devlet kavramını sorularla hatırlatma	

EK 2

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK DERS PLANI

SINIF : 8

SÜRE			ÜNİTE: İNSAN HAKLARININ KORUNMASI / MİLLÎ GÜVENLİK VE MİLLÎ GÜÇ UNSURLARI					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME-ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
OCAK	1. HAFTA 02-05 Ocak	1	İnsanın insan olması dolayısıyla doğuştan bir takım haklara sahip olduğunu kavrayabilme	İnsan haklarının uluslar arası belgelerle korunması gerektiğini söyleme	Uluslar arası belgeler	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma		
	2. HAFTA 08-12 Ocak	1	İnsan haklarının korunmasıyla ilgili temel ilkelerin özelliklerini kestirebilme, yeni durumlarda kullanabilme	İnsan haklarının uluslar arası gönüllü kuruluşlarla korunması gerektiğini söyleme/ yazma Kitle iletişim araçlarının kullanımında insan haklarının gözetilmesi gerektiğini söyleme yazma Örgün ve yaygın eğitimde insan hakları eğitiminin gerekli olduğunu söyleme/ yazma	Uluslar Arası Gönüllü Kuruluşlar İnsan Haklarının Korunmasında İnsan Hakları Eğitiminin Önemi Haberdar etme Bilgilendirme	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Örnek gösterme	Ders kitapları Dergiler	Gönüllü kuruluşlar hakkında araştırma yap-tırma Yazılı ve sözlü yokla-malarla öğrenme düze-yini belirleme
	3. HAFTA 15-19 Ocak	1	İnsan haklarına ilişkin özel günlere ve kutlamalara katılmaya istekli oluş	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin kabul edilşinin yıl dönümüne ilişkin kutlama etkinliklerine katılma	Davranış geliştirme Duyarlı vatandaş yetiştirme İnsan Hakları İle İlgili Özel Günler	Anlatım Soru - yanıt Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	4. HAFTA 22-26 Ocak	1	Millî güvenliğin önemini kavrayabilme	Millî güvenliğin ne olduğunu söyleme Türkiye için millî güvenliğin önemini açıklama Millî hedefin ne olduğunu söyleme Millî gücün ne olduğunu söyleme	Millî Güvenlik Millî güvenlik nedir? Millî hedef Millî güvenlik siyasetini belirleyen organlar Millî güç	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	5. HAFTA 29-31 Ocak		YARIYIL TATİLİ					

EK 2

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK DERS PLANI

SINIF : 8

SÜRE			ÜNİTE:					
AY	HAF TA	DERS SAA Tİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
ŞUBAT	1. ve 2. HAF TA 01-10 Şubat		YARIYIL TATİLİ					
	3. HAF TA 12-16 Şubat	1	Türk Silâhlı Kuvvetlerinin önemini kavrayabilme	Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin Türkiye Cumhuriyeti ve Türk milleti için önemini açıklama Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin neler olduğunu açıklama Türk milletinin askerlik anlayışını açıklama	Askerî güç Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin önemi Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin Temel görevleri Askerlik görevinin kutsallığı	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	4. HAF TA 19-23 Şubat	1	Anarşi ve terörü tanımlayabilme terörünün yayılma sebeplerini kavrayabilme Terörle mücadelede kişilere düşen görevleri kavrayabilme	Terörün doğurduğu kötü sonuçları kavrayabilme Terörle mücadelede kişilere düşen görevlerin neler olduğunu söyleme	Türkiye'ye yönelik iç ve dış tehdit Terörle mücadelede kişilere düşen görevler Millî hedefler doğrultusunda bilinçli olmak	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	5. HAF TA 26-28 Şubat 01-02 Mart	1	Anarşi ve terörün cahillikten kaynaklandığını kavrayabilme	Bazı kişi ve kuruluşların terörün yayılmasına bilerek veya bilmeyerek katkıda bulunduğunu açıklamak	Eğitim ve öğretimi, millî birlik ve beraberliği sağlayıcı ve güçlendirici tarzda sürdürmek Yıkıcı ve bölücü faaliyetlere karşı bilinçli olmak	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Örnek gösterme	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek

EK 2

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK DERS PLANI

SINIF : 8

SÜRE			ÜNİTE: MİLLÎ GÜVENLİK VE MİLLÎ GÜÇ UNSURLARI					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
MART	1. HAFTA 05-09 Mart	1	Cumhuriyetin erdemlerini kavrayabilme	Bazı devletlerin teröre destek verdikleri için terörün yayıldığını açıklama Bazı silâh üreticilerinin örgütlere silâh satarak terörün yayılmasına neden olduklarını açıklama	Yıkıcı ve bölücü faaliyetleri etkisiz kılabilecek düşünce yapısına sahip olmak Terörizme karşı duyarlı olmak Cumhuriyete ve millî değerlere bağlı olmak	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	2. HAFTA 12-16 Mart	1	Terörle mücadelede kişilere düşen görevleri kavrayabilme	Birlik ve beraberliğin sağlanmasında cumhuriyete bağlı olmanın, vatan ve millet sevgisiyle dolu olmanın önemini vurgulama	Cumhuriyet yönetimine inançla bağlı olmak Türk olmakla gurur duymak Vatan ve millet sevgisiyle dolu olmak	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	3. HAFTA 19-23 Mart	1	Ülkemizde iç tehdit unsurlarının hedeflerini kavrayabilme	Atatürk'ün yurttaki barışa verdiği önemi açıklama İç tehdit unsurlarının devleti bölmeyi amaçladıklarını açıklama	Güncel tehdit İç tehdit unsurlarının hedefleri	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	4. HAFTA 26-30 Mart	1	Dış tehdit unsurlarının hedeflerini kavrayabilme	Atatürk'ün dünyada barışa verdiği önemi açıklama Bazı devletlerin kendi amaçlarına ulaşmak için terör örgütlerini desteklediklerini açıklama	Dış tehdit unsurlarının hedefleri	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek

EK 2

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK DERS PLANI

SINIF : 8

SÜRE			ÜNİTE: İNSAN HAKLARININ KORUNMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
NİSAN	1. HAFTA 02-06 Nisan	1	Ünite ile ilgili kavramları anlama	Ünite ile ilgili kavramların ne anlama geldiğini söyleme yazma	İnsan Haklarının Korunmasında Karşılaşılan Engeller Kişilerin özelliklerinden kaynaklanan engeller	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	2. HAFTA 09-13 Nisan	1	Ünite ile ilgili temel ilkeler bilgilerini edinme	Eğitim kavramının ne anlama geldiğini söyleme yazma	Eğitimsizlikten kaynaklanan engeller	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	3. HAFTA 16-20 Nisan	1	İnsan haklarının korunması ünitesi ile ilgili temel ilkeleri açıklayabilme	Siyasal örgütlenme kavramının ne anlama geldiğini söyleme / yazma	Siyasal nedenlerden kaynaklanan engeller	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	4. HAFTA 24-30 Nisan	1	Ünite ile ilgili temel ilkeleri yeni durumlarda kullanabilme becerisini kazandırma	Ekonomi kavramının ne anlama geldiğini söyleme yazma Kültür kavramının anlamını söyleme / yazma	Ekonomik nedenlerden kaynaklanan engeller Kültürlerden kaynaklanan engeller	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek

EK 2

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK DERS PLANI

SINIF : 8

SÜRE			ÜNİTE: İNSAN HAKLARININ KORUNMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
MAYIS	1. HAFTA 01-04 Mayıs	1	Her insanın doğuştan bazı haklara sahip olduğunu kavrayabilme	İnsan haklarının korunmasında ve ihlallerin önlenme-sinde kişilerin görevlerini söyleyebilme	İnsan olma bilincinin eksikliği hoşgörüsüzlük	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	2. HAFTA 07-11 Mayıs	1	Her toplumda huzur ve düzenin kurallara uymakla sağlanabileceğini anlama	İnsan haklarının korunmasında ve ihlallerin önlenmesinde devletin görevlerini söyleyebilme	Toplumsal ilişkilerin düzenlenme bilinci	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	3. HAFTA 14-18 Mayıs	1	İnsan haklarının işlevleşmesinde eğitimin rolünü takdir ediş 19 MAYIS ATATÜRK'Ü ANMA VE GENÇLİK VE SPOR BAYRAMI	İnsan olma bilincini kazandırmada eğitimin rolünü açıklama Vatandaşlık bilincini kazandırmada eğitimin rolünü vurgulama	İnsan Haklarını Korumanın İşlevleştirilmesinde İnsan Hakları Eğitiminin Rolü İnsan olma bilinci Vatandaşlık bilinci	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	4. HAFTA 21-25 Mayıs	1	İnsan haklarının kullanılmasında saygının rolünü takdir ediş	İnsan haklarına saygının oluşturulmasında eğitimin önemini vurgulama	İnsan haklarına saygı	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek
	5. HAFTA 28 Mayıs – 01 Haziran	1	Haklarının kısıtlanmasına tepki gösterme	İnsan hakları ile ilgili açık oturum ve konferanslara katılma Hakları ihlâl edildiğinde haklarını talep etme	İnsan haklarını talep etme	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler	Yapılan tartışmalardaki insan hakları ilkelerine ters düşen ifade ve davranışları belirtmek

EK 2

DERS : VATANDAŞLIK VE İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ

YILLIK DERS PLANI

SINIF : 8

SÜRE			ÜNİTE: İNSAN HAKLARININ KORUNMASINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR					
AY	HAFTA	DERS SAATİ	HEDEF	DAVRANIŞLAR	KONULAR	ÖĞRENME- ÖĞRETME YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	KULLANILAN EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ, ARAÇ VE GEREÇLERİ	DEĞERLENDİRME (Hedef ve Davranışlara Ulaşma Düzeyi)
HAZİRAN	1. HAFTA 04-08 Haziran	1	Eğitimin yerel özellikler taşıdığını kavrama	Eğitimin ihtiyaçlara yanıt verecek şekilde düzenlen-mesini talep etme	Okuma parçası: Çağdaş Eğitimde Millîlik	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Ansiklopediler Sözlükler	Konu anlatımından sonra kısa yanıtlı sorularla anlama düzeyini belirleme
	2. HAFTA 11-15 Haziran	1	Eğitimin yerel özellikler taşıdığını kavrama Konuların genel tekrarı.	Eğitimin ihtiyaçlara yanıt verecek şekilde düzenlenmesini talep etme	Okuma parçası: Çağdaş Eğitimde Millîlik	Anlatım Soru - yanıt Diyalog Tartışma	Ders kitapları Dergiler Ansiklopediler	Devlet kavramını sorularla hatırlatma